

infos '21

medzinárodné knižnično-informačné sympóziu

Zborník príspevkov zo 40. ročníka medzinárodného knižnično-informačného sympózia

22. – 23. 6. 2021

online

**Knižnice v pandemickej a postpandemickej dobe:
Re-štart, Re-dizajn**

fond
na podporu
umenia

Spolok slovenských
knihovníkov a knižníc

Z verejných zdrojov podporil **Fond na podporu umenia**

INFOS '21

**Zborník príspevkov zo 40. ročníka
medzinárodného knižnično-informačného sympózia**
realizovaného online v dňoch 22. – 23. 6. 2021

Sympóziu bolo realizované s podporou **Fondu na podporu umenia**, hlavným partnerom projektu.

Zostavovateľ: **Mgr. Henrieta Gábrišová, PhD.**

Recenzenti: **Mgr. Jakub Fázik, PhD.**

Vydavateľ: **Spolok slovenských knihovníkov a knižníc**

Za obsah a jazykovú úpravu zodpovedajú autori príspevkov

ISBN: 978-80-89586-10-3

EAN: 9788089586103

***Poradie príspevkov v zborníku je uvedené podľa poradia, v akom boli prezentované
v rámci programu sympózia INFOS'21***

Obsah

22. 6. 2021

Helena Mlejová: Príhovor	5
1. Braun, Pavel: Szuflandia – samoobslužné výpožičky 24/7	6
2. Kisilowska, Małgorzata: Verejné knižnice – perspektívy zmien v postpandemickej spoločnosti	12
3. Krčál, Martin: Knihovny.cz #protiviru online	17
4. Matúšková, Jana, Bizík, Andrej a Hausleitner, Peter: Archív Digitálnych prameňov po piatich rokoch	23
5. Fiala, Tomáš: Virtuálne študovne ako brána k štúdiu	35
6. Hrabínová, Světlana: Teorie chaosu a knihovna: jak z toho ven?	41
7. Bellérová, Beata, Džuganová, Daniela: Posuňme sa ďalej v informačnom vzdelávaní	49
8. Végh, Norbert: Digitálne učebnice nielen pre nevidiacich	54
9. Kareš, Ivo: Jihočeská vědecká knihovna (nejen) v době epidemie	60
10. Čonka, Roman, Domenová, Marcela, Ferková, Valéria, Haliénová, Mária, Závadská, Valéria: Pandémia ako príležitosť?	67

23. 6. 2021

14. Steponaitienė Jolita: Litovské kultúrne dedičstvo – vo virtuálnom priestore. 15 rokov skúseností s národným portálom	78
15. Šušol, Jaroslav: Vzdelávanie v prostredí knižnično-informačných inštitúcií v kontexte stratégií rozvoja pracovného trhu	82
16. Buzová, Katarína, Rác, Richard: Knižnično-informačné služby na Slovensku v období pandémie Covid-19	95
19. Giebisch, Roman: Online vzdelávaní v době koronaviru	104
20. Prextovej, Kamila: Denník inovácií v knižnici pre mládež mesta Košice	108
22. Petrydesová, Dana: Knihovna – miesto, kde poznávám svet	117
23. Jakešová, Soňa: Atak doby pandemickej na verejné knižnice	122
24. Hudačková, Tatiana, Zboranová, Anna: Je online svet pre všetkých?	129

Tematický obsah sympózia:

Online vzdelávanie – digitálne učebnice, e-zdroje

Služby knižníc vo fyzickom/v online prostredí – inovácie, nová ponuka

Digitalizácia/archivácia – projekty a výzvy

Príhovor

Vážené kolegyne a kolegovia, vážení prednášajúci hostia, milí priaznivci knižníc a knihovníctva, vážení účastníci 40. ročníka sympózia INFOS!

Bolo mi ctou vás všetkých privítať a virtuálne sa s vami stretnúť na 40. medzinárodnom knižnično-informačnom sympóziu INFOS'21, ktoré patrí na slovenskej knihovníckej scéne k jedným z najväčších knihovníckých podujatí a najmä patrí k podujatiam s najdlhšou tradíciou a kontinuitou. Práve túto kontinuitu však na chvíľu pretrhla celosvetová pandémia. Pretrhla kontinuitu mnohých úspešných podujatí, nielen toho „nášho“.

Stretli sme sa po viac ako dvoch rokoch od posledného INFOSU a najmä, prvýkrát sme sa stretli na INFOS-e v online priestore. INFOS bol doteraz spájaný s prostredím našich krásnych veľhôr – Tatier, kde sme sa každé dva roky stretli a tri dni sme sa venovali všetkým aktuálnym témam rezonujúcim v knižnično-informačnom priestore.

Stretávame sa online, aj keď by sme sa radi stretli osobne. Dnes už všetci vieme oceniť osobné stretnutia v porovnaní s tými virtuálnymi. Počas INFOSU'21 sme sa však snažili, aby sme aj virtuálne zdieľali s vami nielen informácie, ale aj niečo navyše. Nadšenie, dobré správy a ochotu sa o ne podeliť, túžbu po poznaní a nových vedomostiach.

Všetci máme za sebou skúsenosti z novej „reality“ okolo nás a pred sebou nové výzvy, ktoré sa snažíme zvládnuť najlepšie ako vieme. Aj preto sa leitmotívom tohtoročného sympózia stala veta: „*Knižnice v pandemickej a postpandemickej dobe: Re-štart, Re-dizajn*“. Príspevky, ako sami zistíte, prinášajú reflexiu meniaceho sa sveta, ktorého obrysy ešte len tušíme. Knižnice sú jeho súčasťou. Na sympóziu sme hovorili o spomínaných výzvách, o digitálnom priestore a nových úlohách knižníc. O tom, že knižnice sú stabilným a stabilizujúcim prvkom v rýchlo sa meniacom svete. Potvrdilo sa nám, že viacerí rečníci súčasnú situáciu chápu nielen ako krízu, či hrozbu, ale aj ako šancu. Rovnako ako ju vníma viacero súčasných známych mysliteľov a verím, že aj väčšina z nás, priaznivcov knižníc.

Naším cieľom je prispieť do verejnej debaty reflexiou situácie v knihovníctve doma i v zahraničí, prezentáciou realizovaných projektov a výskumov a nových vzdelávacích stratégií.

Ďakujem všetkým rečníkom za ich ochotu a snahu obohatiť svojím odborným príspevkom toto jedinečné podujatie a ďakujem kolegyniam a kolegom za pomoc pri príprave podujatia.

Rovnako ďakujem Fondu na podporu umenia za podporenie podujatia, ako aj partnerom podujatia, medzi ktorých patrili Slovenská národná knižnica, časopis ITLib a Citace.com.

Verím, že si odnesiete z prezentovaných príspevkov množstvo inšpirácie pre svoju prácu a prajem vám, aby ste zvládli všetky výzvy s ľahkosťou a zároveň s pocitom bezpečia a zodpovednosti.

Mgr. Helena Mlejová
Predsedníčka Spolku slovenských knihovníkov a knižníc

SZUFLANDIA – SAMOOBSŁUŻNÉ VÝPOŽIČKY 24/7

Pavel BRAUN, Szuflandia, Poland

Abstract:

The time of the pandemic was difficult for all cultural institutions. Libraries played an important role at this time as it was an institution that remained open to its readers for most of this time. In order to cope with the role of an important culture-forming center, Biblioteka Miejska w Łodzi remained open to the needs of its readers. We launched Szuflandia mobile library, which allowed readers to use the library's collections without coming directly to the institution. In addition, we transferred a number of events to the Internet. Wanting to stay in constant contact with readers, we decided to organized various actions, including Biblioteka w drodze, book available after a phone call, free codes for our readers the Legimi platform and Biblioteka dla każdego project, which is to provide new development strategies and model solutions in the field of openness and non-discrimination environment in the libraries. Biblioteka Miejska w Łodzi remains optimistic about the future, having many plans to implement that will maintain relations with regular readers and attract new ones.

Keywords:

lockdown, library, culture, Szuflandia, new solution library, projects, newspaper

Biblioteka dobrze skrojona na czasy pandemii

Pandemia COVID-19 zupełnie nieoczekiwanie, z dnia na dzień, zburzyła system tworzenia i korzystania z kultury. Zawieszono wydarzenia, zamknięto instytucje, odwołano festiwale i spektakle. Cały sektor został wyłączony nagle i drastycznie, naruszając cały dotychczasowy sposób jego funkcjonowania.

W stan hibernacji wprowadzony został cały ekosystem współpracy w obszarze kultury. W taki stan zmuszone były wejść także biblioteki, których istotą funkcjonowania jest bezpośredni kontakt i relacja z odbiorcą, tzn. czytelnikiem.

Bibliotekarze i bibliotekarki próbowali odnaleźć się w gąszczu przepisów, tak aby wypracować naj-skuteczniejszą metodę kontaktu ze swoimi czytelnikami. Ogólne zasady pracy bibliotek w tym wyjątkowym czasie uzupełniane były zastrzeżeniem, że decyzję ostateczną i tak zarządzający muszą podjąć sami. W tej sytuacji należało uwzględnić wątpliwości wszystkich interesariuszy – od władz centralnych i samorządowych po bibliotekarzy oraz naszych czytelników. Zmiany organizacji wypożyczeń, godziny pracy bibliotek oraz gigantyczne koszty wdrożenia systemów bezpieczeństwa epidemicznego nie pozwoliły trzymać się żadnych wcześniej nakreślonych planów pracy i harmonogramów inwestycji.

¹ BŁOŃSKI, M. Szuflandia – pierwsza w Polsce samoobsługowa biblioteka. W: *Kopalnia Wiedzy.pl* [online]. 20.07.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://kopalniawiedzy.pl/Szuflandia-Lodz-biblioteka,32362>; Szuflandia w Łodzi. W: *Instytut Książki* [online]. 20.07.2020 [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://instytutksiazki.pl/aktualnosci,2,szuflandia-w-lodzi,5352.html>.

Biorąc powyższe pod uwagę, uważam, że udało nam się zrobić bardzo dużo w trudnym okresie, który rozpoczął marzec 2020 r.

Pierwsza w Polsce samoobsługowa biblioteka

Już w pierwszych dniach pandemii podjęliśmy decyzję o przyspieszeniu prac nad *Szuflandią* – w lipcu 2020 r. uruchomiliśmy pierwszą bezobsługową wypożyczalnię książek czynną całą dobę, 7 dni w tygodniu. Pozwoliła nam ona, nawet w okresie całkowitego zawieszenia pracy bibliotek, na zapewnienie naszym odbiorcom dostępu do książek.

Dobre praktyki w zakresie tworzenia *Szuflandii* zaczerpnęliśmy z krajów azjatyckich oraz Stanów Zjednoczonych, w których tego typu bezobsługowe wypożyczalnie książek cieszą się zaufaniem czytelników. Innowacyjny prototyp maszyny stworzyliśmy wspólnie z firmą Arfido, która specjalizuje się w tworzeniu książkomatów. Jednak nasza bezobsługowa wypożyczalnia, w odróżnieniu do tych powyższych, w których realizowane są zamówienia czytelników, jest autonomiczną filią biblioteczną z własnymi zbiorami. Przygotowywany i uzupełniany przez bibliotekarzy księgozbiór oparty jest w głównej mierze na najbardziej poczytnych nowościach książkowych. Kupując książki do *Szuflandii* kierujemy się zarówno globalnymi trendami (listami bestsellerów w popularnych sieci księgarskich), jak i lokalnymi – analizujemy dane w zakresie najchętniej wypożyczanych książek w *Szuflandii* oraz innych łódzkich bibliotekach. Wsłuchujemy się ponadto w głosy naszych czytelników – regularnie zbieramy ich propozycje i wychodzimy naprzeciw zgłaszanym potrzebom czytelniczym. Ponadto staramy się zachęcić do czytania młodzież. Rozmawiamy z tą grupą wiekową, poznajemy ich zainteresowania, śledzimy adaptacje filmowe oraz serialowe powieści młodzieżowe, których popularność automatycznie wzrasta po przeniesieniu ich na ekrany.

Zdjęcie nr. 1: Szuflandia - samoobsługowa biblioteka

Księgozbiór tej nietypowej formy biblioteki jest widoczny dla użytkowników przez przeszklone szufladki, a obsługa systemu – zarówno wypożyczenia, jak i zwroty – możliwa jest dla posiadaczy karty bibliotecznego, działającej również w pozostałych 70 filiach na terenie miasta. Co ważne, oferta książ-

Zdjęcie nr. 2: Dyrektor biblioteki Paweł Braun przedstawia

kowa *Szuflandia* jest dostępna dla czytelników do wglądu w formie on-line. Za obsługę samoobsługowej biblioteki odpowiadają pracownicy pobliskiej, prężnie działającej filii – Biblioteki Gdańskiej w Łodzi. Mają oni stały podgląd na stan *Szuflandii* dzięki specjalnej aplikacji. W razie wszelkich awarii

lub potrzeby uzupełnienia księgozbioru bibliotekarze reagują na bieżąco.

Statystyki pokazują nam, iż nawet w okresie rozluźnienia restrykcji *Szuflandia* nadal cieszy się popularnością naszych czytelników: korzysta z niej średnio 20 czytelników dziennie, wypożyczając łącznie od 20 do 50 książek. Do tej pory zanotowaliśmy ponad 5 000 odwiedzin i wypożyczeń.

Ta forma korzystania z księgozbiorów bibliotecznych najbardziej przemawia do osób czynnych zawodowo w wieku 25-60 lat. Stanowią oni ok. 70% wszystkich korzystających z *Szuflandii*, około 20% to dzieci i młodzież, a 10% to seniorzy.

Można śmiało postawić tezę, iż idea dostępu do bezobsługowej biblioteki w samym centrum miasta spotkała się z pozytywnym odbiorem mieszkańców Łodzi oraz środowiska bibliotekarzy. Mamy w planach postawienie kolejnych *Szuflandii* w innych częściach miasta. Często odbieramy telefony od instytucji, które mają w swoich planach lub są w trakcie pisania wniosków o dofinansowanie, o tzw. Know-how niezbędny przy dopełnianiu wszelkich formalności podczas instalowania mobilnej wypożyczalni książek.

Zdjęcie nr. 3: *Szuflandia* - test funkcji

Dodatkowe działania na czas pandemii

Już w kwietniu ubiegłego roku uruchomiliśmy kody odstępu do platformy Legimi, na której umieszczonych jest kilkadziesiąt tysięcy ebooków, dostępnych przez całą dobę. W trakcie całkowitego zamknięcia bibliotek nasi czytelnicy mogli otrzymać kody wysyłając maila na podany przez nas adres. W obecnej sytuacji nadal funkcjonuje forma mailowa zgłoszenia się po kod Legimi, jednak poszerzyliśmy go o możliwość pobrania go bezpośrednio w filiach Biblioteki.

W okresie całkowitego zamknięcia bibliotek rozpoczęliśmy także akcję dowozu książek bezpośrednio do domów osób starszych lub czytelników z niepełnosprawnościami. Dla pozostałych biblioteka uruchomiła opcję telefonicznej rezerwacji książki i jej osobistego odbioru po wcześniejszym umówieniu się na konkretną godzinę. Ciepłym przyjęciem cieszyła się także akcja Biblioteka w drodze – rower cargo z książkami do wypożyczenia, jeżdżący po najważniejszej i najdłuższej ulicy w Łodzi – Piotrkowskiej. W tym roku również uruchomiliśmy opcję wypożyczania książek w bibliotece rowerowej.

Zdjęcie nr. 4: Szuflandia - szczegóły wyposażenia
(=detail zariadenia)

Budowanie przywiązania do instytucji

Mamy świadomość, iż w okresie lockdownu biblioteki pełniły szczególną rolę na kulturalnej mapie Łodzi. Były jedynymi instytucjami z tego sektora, które przez większość tego okresu pozostawały otwarte. Wypełniały niejako lukę, którą została spowodowana zamknięciem kin, teatrów i innych ośrodków kultury.

Tym bardziej w niedługim okresie całkowitego zamknięcia bibliotek czuliśmy, że to na nas spoczywa silna odpowiedzialność kulturotwórcza. W celu utrzymania kontaktu i budowania dobrej relacji z czytelnikami działaliśmy prężnie w środowisku zdalnym. Zorganizowaliśmy ponad 1000 wydarzeń w formie on-line, który cieszyły się ogromnym zainteresowaniem. Pozostawaliśmy z nimi w kontakcie mailowym, m.in. podczas przekazywania kodów do platformy Legimi i telefonicznym w trakcie zamawiania przez nich książek.

Obecnie – w trakcie rozluźnienia restrykcji – postaviliśmy na bezpośredni kontakt z naszymi czytelnikami. Organizujemy różnego rodzaju spotkania, pikniki, warsztaty, gry terenowe i inne wydarzenia, w które aktywnie włączają się nasi odbiorcy. Obserwujemy zmianę nawyków konsumenckich u naszych odbiorców – odwiedzają nas rzadziej, wypożyczając jednocześnie więcej tytułów. Niejednokrotnie sięgają po rozwiązanie posiadania kilku kart bibliotecznycy, obejmujących każdego członka rodziny, co daje możliwość pożyczania większej ilości pozycji.

My robimy wszystko, aby czytelnicy czuli się u nas dobrze i chętnie do nas wracali. Dbamy o to, żeby nasze biblioteki były miejscem otwartym dla każdego, wolnym od uprzedzeń, stereotypów i dyskryminacji. Projektem, który ma nam dostarczyć nowych strategii rozwoju i modelowych rozwiązań w tym zakresie jest Biblioteka dla każdego. Łódź, Gdynia, Kraków, Bergen – różne miasta, wspólna idea. Zwiększenie dostępu do kultury – modelowe rozwiązania polskie i norweskie realizowane w ramach Działania 2 Programu Kultura finansowanego z Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Projekt jest realizowany w współpracy z Miejską Biblioteką Publiczną w Gdyni, Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Krakowie oraz Bergen Offentlige Bibliotek. Zakłada szerokie badania publiczności oraz szkolenia dla kadry bibliotek. W każdym mieście zaplanowano także szereg działań skierowanych do mieszkańców miast, m.in. pikników rodzinnych, warsztatów artystycznych czy projekcji filmowych. Swoim zasięgiem ma na celu objąć także migrantów i inne grupy wykluczonych proponując im cykliczne porady prawne, warsztaty kulinarne, zajęcia z języka polskiego dla dzieci i dorosłych czy wielokulturowe spacerowanie z obcojęzycznymi przewodnikami.

Dla naszych czytelników będących poza obiegiem informacji internetowych, mediów społecznościowych i często też wykluczonych ekonomicznie na tyle, by znaleźć się poza głównym nurtem informacji, a co za tym idzie części życia społecznego, od czerwca wydajemy gazetę „Łódź.pl”. Gazeta jest bezpłatna, wychodzi dwa razy w tygodniu (docelowo trzy razy w tygodniu) w nakładzie kilkudziesięciu tysięcy egzemplarzy. Poza bibliotekami gazeta dostępna jest także w tramwajach, autobusach, zakładach opieki zdrowotnej, kawiarniach i wielu innych instytucjach. Na 16 stronach staramy się mówić m.in. o społecznym i kulturalnym życiu miasta.

Plany rozwojowe

Po podsumowaniu roku pandemicznego, dotarliśmy do planów na przyszłość. Cały czas myślimy o tym, jak ułatwić naszym obecnym i przyszłym czytelnikom możliwość i komfort korzystania z zasobów biblioteki. W bieżącym roku mamy plan uruchomienia rozbudowanej aplikacji na telefony komórkowe, pozwalającej nie tylko zapoznać się z zasobem biblioteki, dokonać zamówienia, rezerwacji i bieżącej obsługi, ale też zapłacić zaległości i wziąć udział w grywalizacji. Mamy nadzieję wprowadzić ją jeszcze w bieżącym kwartale.

Również w tym roku planujemy otwarcie kilku bibliotek po odświeżeniu i remontach oraz dwie inwestycje, które mają duże znaczenie dla dokończenia procesu restrukturyzacji bibliotek łódzkich – biblioteki Wolność i mediateki Memo. Pierwsza z nich umiejscowiona w jednej z najbardziej prestiżowych części miasta – na placu Wolności, stanowić będzie miejsce debaty na temat wolności, demokracji i uczestnictwa mieszkańców w kształtowaniu swojego otoczenia, wykorzystując tradycję miejsca przeznaczonego na realizację inwestycji. Liczymy na to, że uda nam się stworzyć najważniejsze miejsce z punktu widzenia kształtowania społeczeństwa partycypacyjnego. Z kolei mediateka o nazwie Memo ma być najnowocześniejszą placówką na terenie Łodzi, wykorzystującą szeroką tradycję miasta filmowego i oferującą najnowocześniejsze metody tworzenia i dostępu do treści literackich i multimedialnych.

Ostatnie dwa lata dobitnie to potwierdziły sens dwóch moich ulubionych cytatów: *Prognozowanie jest trudne, zwłaszcza gdy dotyczy przyszłości oraz Jeśli chcesz rozśmieszyć Pana Boga, opowiedz mu o swoich planach*, jednak w zakresie przyszłości naszych bibliotek pozostaje optymistą. Wierzę, że

nasz model zarządzania, dynamiczny sposób reagowania na zmiany i umiejętność wyciągania konstruktywnych wniosków zapewni nam jeszcze mocniejszą pozycję w sektorze kultury.

Bibliografia:

1. Biblioteka Gdańska w Łodzi. W: Świat Bibliotek [online]. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://swiatbibliotek.pl/biblioteka-gdanska-w-lodzi/>.
2. Biblioteka Kostka wyremontowana (foto). W: plasterlodzki.pl [online]. 20.04.2021. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://plasterlodzki.pl/literatura/aktualnoci-literackie/biblioteka-kostka-wyremontowana-foto/>
3. Biblioteka Odyseja w Łodzi. W: Świat Bibliotek [online]. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://swiatbibliotek.pl/biblioteka-odyseja-w-lodzi/>
4. BŁOŃSKI, M. Szuflandia – pierwsza w Polsce samoobsługowa biblioteka. W: Kopalnia Wiedzy.pl [online]. 20.07.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://kopalniawiedzy.pl/Szuflandia-Lodz-biblioteka,32362>.
5. GRZEGORCZYK, A. TUVIM – najpiękniejsza biblioteka łódzka. W: Urząd Miasta Łodzi [online]. 3.07.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://uml.lodz.pl/aktualnosci/arttykul/tuvim-najpiekniejsza-lodzka-biblioteka-id35392/2020/7/3/>.
6. Nowoczesna i przytulna. Kolejna Biblioteka Miejska w Łodzi odnowiona. W: Property De-sign [online]. 18.12.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: https://www.propertydesign.pl/design/185/nowoczesna_i_przytulna_kolejna_biblioteka_miejska_w_lodzi_odnowiona,32654.html.
7. Odnowiona biblioteka na Retkini w Łodzi. W: Lustro Biblioteki [online]. 25.04.2021. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <http://lustrbiblioteki.pl/2021/04/odnowiona-biblioteka-na-retkini-w-lodzi/>.
8. PAWŁOWSKI, D. Tutaj będąc można wiedzieć więcej, czyli biblioteka Tuvim w Łodzi. W: Dziennik Łódzki [online]. 5.07.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://dzienniklodzki.pl/tutaj-bedac-mozna-wiedziec-wiecej-czyli-biblioteka-tuvim-w-lodzi/ar/c13-15062080>.
9. PAWŁOWSKI, D. Zmodernizowana Biblioteka Miejska w Łodzi Odyseja. Odnowiona instytucja mieści się przy ulicy Wschodniej 42. W: Dziennik Łódzki [online]. 5.07.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://dzienniklodzki.pl/zmodernizowana-biblioteka-miejska-w-lodzi-odyseja-odnowiona-instytucja-miesci-sie-przy-ulicy-wschodniej-42/ar/c13-15303425>.
10. Szuflandia w Łodzi. W: Instytut Książki [online]. 20.07.2020 [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://instytutksiazki.pl/aktualnosci,2,szuflandia-w-lodzi,5352.html>.
11. SZYMCZAK, K., PIERZCHAŁA, W. Rewitalizacja Łodzi: biblioteka w kamienicy przy Gdańskiej 8 w Łodzi. W: Dziennik Łódzki [online]. 22.04.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: <https://dzienniklodzki.pl/rewitalizacja-lodzi-biblioteka-w-kamienicy-przy-gdanskiej-8-w-lodzi/ar/c9-14931776>.
12. Zaglądamy do najpiękniejszej łódzkiej biblioteki. W: Property Design [online]. 3.07.2020. [Dostęp 13.06.2021]. Dostępny w: https://www.propertydesign.pl/architektura/104/zagladamy_do_najpiekniejszej_lodzkiej_biblioteki,29991-110974.html.

PUBLIC LIBRARIES – PRESUMED CHANGES IN THE POST-PANDEMIC SOCIETY

Małgorzata KISIŁOWSKA, University of Warsaw, Poland

Abstract:

The coronavirus pandemic can be perceived as a kind of social crisis, influencing significantly the works of the libraries. The article presents, in brief, the research project of Polish public libraries at the time of the first pandemic lockdown and reopening (spring-summer 2020). The questionnaire consisting of open questions was distributed, and 379 answers were received. The study focused on the librarians' observations, experiences, and emotions regarding the effects of the pandemic. The author presents selected results concerning librarians' perspectives of the post-pandemic work and relations with the readers. The conclusions reveal required preparation to crises, including the development of librarians' competences, library procedures, cooperation with different stakeholders in crisis management, and with the patrons in developing community resilience.

Keywords:

COVID-19, crisis, pandemic, post-pandemic changes, public libraries

The coronavirus pandemic is a global experience. Most likely, it influenced each library, despite its location or type. Both the institutions and library organisations or associations has initiated activities to support the libraries in this difficult and specific time almost right away (e.g. sanitary regime guidelines), training (e.g. online tools in library activities), and studies documenting work in such situation.

Due to the scale and influence of the SARS-CoV-2 pandemic on social life since the beginning of 2020, we perceive this time as a crisis. Libraries' activities in crisis or threatening circumstances have been described and analysed in library science for decades, in particular in the regions affected by disasters¹ (mostly the South-East US coast) or civil unrests² (again the US, mostly race or ethnicity-motivated disturbances). Thanks to these studies and works, the role of the public libraries for local communities

¹ P. T. Jaeger et al., *The 2004 and 2005 Gulf Coast hurricanes: Evolving roles and lessons learned for public libraries in disaster preparedness and community services*, „Public Library Quarterly”, 2007, vol. 25, no 3-4, pp. 199-214; L. Zach, M. McKnight, *Special services in special times: Responding to changed information needs during and after community-based disasters*, „Public Libraries” 2010, vol. 49, no 20, pp. 37-43; M. Malizia et al., *Connecting public libraries with community emergency responders*, „Public Libraries” 2012, vol. 51, no 3, pp. 32-36. Zob. też: A. Vårheim, *Public libraries worked in the Tohoku mega-disaster*, „Proceedings from the Document Academy” 2015, vol. 2, no 1, p. 10; M. G. Flaherty, *Here, there and everywhere: Disasters and public libraries.*, In: IFLA WLIC, 2016, Retrieved from: <http://library.ifla.org/1375/1/103-flaherty-en.pdf>, [accessed: 31.07.2020]; S. Suzuki, T. Miura, *The librarians of Fukushima*, „Journal of Library Administration” 2014, vol. 54, no 5, pp. 403-412.

² R.L. Chancellor, *Libraries as pivotal community spaces in times of crisis*, „Urban Library Journal” 2017, vol. 23, no 1, pp. 1-20; M.J. Foster, M.R. Evans, *Libraries creating sustainable services during community crisis: Documenting Ferguson*. "Library Management", 2016, vol. 37, no 6/7, pp. 352-362.

was evidenced again, but also how can they participate (and do, even without legal or organisational legitimisation) in anti-crisis actions and management, and supporting the inhabitants coming back to normal. Much is also written today about the libraries' share in developing community resilience³, which seems to be current, the more and more important and needed task.

Former epidemics and pandemics⁴ have already been evidenced in research and literature. It is most probable that the current fight against the coronavirus will gain much more research interest and documentation.

The first Polish studies considered mostly academic⁵, but also public⁶ and other types of libraries. These include also the nationwide project realised with the support of the Polish Librarians' Association, aiming at description and documentation of the situation of Polish libraries and libraries in the social crisis caused by the pandemic, in the time of the first country lockdown, i.e. spring 2020. The project focused on librarians' attitudes, emotions, and reactions rather than on describing the changes in the library works caused by the pandemic; how they "found themselves" in difficult, crisis circumstances. Therefore although a quantitative research technique was chosen (CAWI questionnaire available to the respondents between May and July 2020, sent by the mailing list of the Polish Librarians Association), it consisted only of open questions, offering freedom of expression concerning suggested topics.

The questionnaire was organised into three parts. The questions in the first one refer to the lockdown period when the libraries' sites were closed (from March 12th until May 4th, 2020), those in the other part – the time when opening for the readers was allowed (after May 4th, 2020). However, it should be emphasised that the decision on opening depended on the public libraries' organisers, and required acceptance of sanitary authorities, therefore not all libraries were opened since May 5th, 2020. Many of them have been returning to a quasi-normal functioning, not before July 2020. Each of these two questionnaire parts consisted of the same 4 questions concerning (1) internal communication and team working, (2) external, institutional communication (with local authorities, other libraries and institutions of culture or education, with sanitary authorities, publishers, and booksellers, with the National Library of Poland, etc.); (3) communication with the users; and (4) online library activities on the Internet, and social media in particular. The third part consisted of two open questions – concerning (positive or negative) consequences of the pandemic, as perceived by the respondents, and

³ D. Grace, B.A. Sen, *Community resilience and the role of the public library*, „Library Trends” 2013, vol. 61, no 3, pp. 513-541; A. Vårheim, *A note on resilience perspectives in public library research: Paths towards research agendas*, „Proceedings from the Document Academy” 2016, vol. 3, no 2, article12; S.R. Veil, B.W. Bishop, *Opportunities and challenges for public libraries to enhance community resilience*, „Risk Analysis” 2014, vol. 34, no 4, pp. 721-734.

⁴ R.M. Featherstone et al., *Provision of pandemic disease information by health sciences librarians: a multisite comparative case series*, „Journal of the Medical Library Association: JMLA” 2012, vol. 100, no 2, p. 104.

⁵ A. Gałecka-Golec, K. Puksza, E. Witkowska, *Biblioteka w czasie pandemii – doświadczenia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 4(193), Retrieved from: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/687>, [accessed: 9.10.2020]; A. Wałek, *Polish Academic Libraries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Crisis Management and Communication within the Organisation*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, Special Issue, pp. 94-121; A. Wołodko, *Academic Libraries in Unusual Situations*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, Special Issue, pp. 57-69; A. Kamińska, A. Książczak-Gronowska, Z. Wiorogórska, *The Use of Information and Communication Technologies in Academic Libraries in a Crisis Situation. Experiences of the University of Warsaw Library*, „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne” 2020, vol. 58, no 2A, pp. 44-60.

⁶ B. Chmielewska, A. Kościelniak-Osiak, *Wrózenie z wirusów, czyli co w myśleniu o bibliotece zmieni się na zawsze, albo i nie zmieni, ale mogłoby*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 4(193), Retrieved from: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/680>, [accessed 9.10.2020]; G. Razik, A. Szumiec, K. Wyszynska, *„Biblioteka otwarta” w czasie pandemii*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 4(193), Retrieved from: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/684>, [accessed: 9.10.2020].

⁷ M. Kisilowska, *Biblioteki w kryzysie: doświadczenie pierwszego etapu pandemii*. Warszawa, 2021.

the last one: other comments and/or opinions. Detailed results of this research are presented in a publication⁷.

In total 379 valid questionnaires from public libraries were returned, mostly from rural areas and cities up to 50 000 inhabitants. The answers were analysed with the open coding method, to determine repeating issues, important from the respondents' point of view.

Hereinafter the answers for the two last questions in the third part will be presented shortly. However, it should be emphasised that a large part of these conclusions and opinions repeat answers to previous questions, therefore confirming the significance of discussed topics.

The most, i.e. 356 from among 379 respondents answered the question "What did the pandemic do/offer to the libraries?" Negative consequences were mentioned 290 times, while positive – 159 times. The question for individual comments received similar interest – 355 of 379 respondents answered that. Three dominant concerns can be determined in this part of research materials: (1) objective comments concerning the situation (219 answers), information about the emotional status of librarians and readers (143 answers), and comments focused on the librarians – readers relation (156 answers). Quite often either positive or negative issues were mentioned, or more than one concern, therefore the above results will not sum up.

Decrease of reading activities was indicated most often among negative effects of the pandemic, with sadness and fear, in particular loss of the youngest (children, youth) readers and seniors. Restoring relations with these groups and their activities is perceived as a great challenge by the respondents, requiring not only direct contact at the library counter but also return to other library activities, raising interest in the book indirectly. The lack of meetings and events was mentioned as the second important, perceived as a painful experience by both sides – the readers (as mentioned by the respondents citing their regular patrons) and the librarians. Lack of open access to the books and freedom of choice due to the sanitary regime were mentioned next.

Another important issue is fears about the employment and financial status of the libraries. It awoke intensive negative emotions, sometimes even panic or frustration. The respondents referred to suspended projects and grant competitions in different units. Considering local authorities, the problem of transferring local funds for other than cultural needs due to the pandemic, and in the libraries themselves additional costs of work reorganisation and sanitary regime. In many institutions funds for purchasing the new publications have been limited. The drop in reading statistics can also be a threat – the respondents feared that poor results in annual reports can influence budget and staff limitations.

The work circumstances were perceived as a significant difficulty as well, i.e. everything disturbing previous working routine. First of all, temporary closing of the libraries, followed by a sanitary regime for the staff, users, and collections. Fears about health (one's own and the family), fatigue, uncertainty, as well as inability to accept the limitations were also perceived negatively. The latter mostly by the users demotivated and frustrated with the inability of borrowing a book or free access to the shelves.

However, the respondents wrote about the positives as well. These include among others – the possibility of so-called catching up on internal library works (cataloguing, stock checking, renovations, etc.), and appreciation of the libraries by local authorities and the readers. In other words – lack of the libraries was experienced intensively, and sometimes revealed how important is such an institution for the local community, how positively it influences social integration.

The most often indicated positive effect of the coronavirus pandemic and lockdown was online activity, new competences acquired by the librarians, numerous training and webinar offered at that time. The librarians enhanced their professional self-esteem also thanks to the success of maintaining virtual contacts with the users, new online offers developed instead of the onsite ones. The positives related to the virtual world include also perceived competences and changes in users' behaviour – increased usage of OPACs, mail communication, e-reservation of the books, participation in online activities, and last but not least – reading ebooks and audiobooks offered by libraries' subscriptions to dedicated platforms.

What are the conclusions from the first pandemic lockdown? What changes can be expected – or realised – in the post-pandemic reality?

The respondents declared increased online activities. On the one hand – almost everyone dreams about coming back to the "normal" activity and direct contact with the readers. However, it does not exclude network communication when it is easier, more effective, and more efficient. The respondents mentioned the increased popularity of OPACs, lending systems, webinars, ebooks, and audiobooks. They also suggested the option of online work (e.g. cataloguing or online communication with the users) to be used if necessary, reasonable, more convenient.

Efforts should be focused on improving reading practices, new or re-established relations with the users, new patterns of visiting libraries, in particular among the children, youth, and seniors.

Considering the experiences of both Polish and foreign libraries, other issues require further attention. The first one is the monitoring of the safety of employment and funding for the libraries. This task can be mostly taken by the organisations representing the profession, their formal and lobbying activities. The other – exploiting the libraries' potential in information and communication in a crisis, in integration and support for local communities, in providing the inhabitants with information and assistance. In other words – joining public (and other) libraries to the crisis management system. Professional organisations have also much to do in this aspect, they should work on a country level for reasonable and effective reference to the libraries' potential in the future. Plans and procedures of crisis management should also be developed on different levels, including determination of key and optional services, infrastructural needs in case of the need for online-limited work.

The latter is related to the libraries' participation in the development and enhancement of community resilience, information resilience included, in particular in local communities. The inhabitants should be ready for any situations dangerous for their wellbeing, and the libraries – ready for professional tasks requiring complex (substantive, technological, soft) competences to work effectively in crisis.

References:

1. Chancellor R.L., *Libraries as pivotal community spaces in times of crisis*, „Urban Library Journal” 2017, vol. 23, no 1, pp. 1-20.
2. Chmielewska A., Kościelniak-Osiak A., *Wrózenie z wirusów, czyli co w myśleniu o bibliotece zmieni się na zawsze, albo i nie zmieni, ale mogłoby*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 4(193), Retrieved: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/680>, [accessed 9.10.2020].
3. Featherstone R.M. et al., *Provision of pandemic disease information by health sciences librarians: a multi-site comparative case series*, „Journal of the Medical Library Association: JMLA” 2012, vol. 100, no 2, p. 104.

4. Flaherty M. G., *Here, there and everywhere: Disasters and public libraries.*, In: IFLA WLIC, 2016, Retrieved from: <http://library.ifla.org/1375/1/103-flaherty-en.pdf>, [accessed: 31.07.2020].
5. Foster M.J., Evans M.R., *Libraries creating sustainable services during community crisis: Documenting Ferguson.* "Library Management", 2016, vol. 37, no 6/7, pp. 352-362.
6. Gałęcka-Golec A., Puksza, K. Witkowska E., *Biblioteka w czasie pandemii – doświadczenia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 4(193), Retrieved: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/687>, [accessed: 9.10.2020].
7. Grace D., Sen B.A., *Community resilience and the role of the public library*, „Library Trends” 2013, vol. 61, no 3, pp. 513-541.
8. Jaeger P. T. et al., *The 2004 and 2005 Gulf Coast hurricanes: Evolving roles and lessons learned for public libraries in disaster preparedness and community services*, „Public Library Quarterly”, 2007, vol. 25, no 3-4, pp. 199-214.
9. Kamińska A., Książczak-Gronowska A., Wiorogórska Z., *The Use of Information and Communication Technologies in Academic Libraries in a Crisis Situation. Experiences of the University of Warsaw Library*, „Zagadnienia Informatyki – Studia Informacyjne” 2020, vol. 58, no 2A, pp. 44-60.
10. Kisilowska M., *Biblioteki publiczne w kryzysie: Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2021.
11. Malizia M. et al., *Connecting public libraries with community emergency responders*, „Public Libraries” 2012, vol. 51, no 3, pp. 32-36.
12. Razik G., Szumiec A., Wyszyńska K., „*Biblioteka otwarta*” w czasie pandemii, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 4(193), Retrieved: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/684>, [accessed: 9.10.2020].
13. Suzuki S., Miura T., *The librarians of Fukushima*, „Journal of Library Administration” 2014, vol. 54, no 5, pp. 403-412.
14. Vårheim A., *A note on resilience perspectives in public library research: Paths towards research agendas*, „Proceedings from the Document Academy” 2016, vol. 3, no 2, article12.
15. Vårheim A., *Public libraries worked in the Tohoku mega-disaster*, „Proceedings from the Document Academy” 2015, vol. 2, no 1, p. 10.
16. Veil S.R., Bishop B.W., *Opportunities and challenges for public libraries to enhance community resilience*, „Risk Analysis” 2014, vol. 34, no 4, pp. 721-734.
17. Wałek A., *Polish Academic Libraries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Crisis Management and Communication within the Organisation*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, Special Issue, pp. 94-121.
18. Wołodko A., *Academic Libraries in Unusual Situations*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, Special Issue, pp. 57-69.
19. Zach L., McKnight M., *Special services in special times: Responding to changed information needs during and after community-based disasters*, „Public Libraries” 2010, vol. 49, no 20, pp. 37-43.

KNIHOVNY.CZ #PROTIVIRU ONLINE

Knihovny.cz #againstcovid online

Martin KRČÁL a Iva ZADRAŽILOVÁ, Moravská zemská knihovna v Brně

Abstract:

Anotace: Portál Knihovny.cz již více než pět let funguje pro uživatele českých knihoven. V posledním roce zažily knihovny zatěžkávací zkoušku a musely reagovat na změněné podmínky novými službami a úpravou těch stávajících. Jak jim v tom pomohl portál? Jaké aktivity v průběhu pandemie zrealizoval? A proč je důležitá spolupráce? Nejen na tyto otázky se pokusí odpovědět autoři příspěvku.

Annotation: The portal Knihovny.cz has been operating for users of Czech libraries for more than five years. In the last pandemic year, libraries passed a test and responded to changed conditions with new services and modifications to existing ones. How did the portal help them with that? What activities did it carry out during the pandemic? Next question follows - why is cooperation important? Authors of the article would try to answer not only these questions.

Keywords:

COVID-19, crisis, pandemic, post-pandemic changes, public libraries

Představení portálu Knihovny.cz

První myšlenka o jednotném a silném portálu českých knihoven vznikla již v roce 2010 a brzy se stala jednou z hlavních priorit Koncepce rozvoje knihoven České republiky. Cílem bylo vytvořit prostor pro uživatele, kde by měli snadný přístup informačním zdrojům, informacím a službám, které zpřístupňují a poskytují knihovny. V zásadě šlo o rozšíření možností Souborného katalogu ČR a tehdy fungující Jednotné informační brány. V roce 2012 vznikl projektový záměr pod názvem Centrální portál knihoven a bylo navrženo technické řešení, na němž se podíleli experti z různých typů knihoven. Hledal se také vhodný realizátor projektu a nakonec byl v roce 2014 tento klíčový úkol českého knihovnictví svěřen Moravské zemské knihovně v Brně. Jako základ technického řešení byl zvolen systém VuFind. O rok později pak byla spuštěna betaverze portálu, pro který se začalo používat označení Knihovny.cz. Postupně byly zapojovány fondy zakládajících knihoven a doplňována další funkcionalita. Oficiální spuštění portálu se uskutečnilo 26. 10. 2016 v prostorách Moravské zemské knihovny v Brně. Od roku 2020 probíhá migrace portálu na nejnovější verzi VuFindu, jejíž první fáze by měla být dokončena v prosinci 2021. (1)

Základní funkcí portálu je prohledávat zdroje knihoven. Knihovny.cz jsou tak agregátorem, který stahuje záznamy z knihoven, digitálních knihoven, bibliografií, databází a dalších informačních zdrojů. Aktuálně je zapojeno 60 knihoven, přičemž pokryty jsou všechny velké knihovny včetně krajských, dále jsou zapojeny i bývalé okresní, městské i obecní knihovny. V plánu je i větší zapojení akademických

knihoven. Z dalších zdrojů jsou pokryty např. Zákony pro lidi, databáze norem od Ústavu pro normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví a patentů Úřadu průmyslového vlastnictví, článková databáze ANL. Součástí portálu jsou také záznamy ze Souborného katalogu ČR, Open Library, Manuscriptoria, z databáze Osobnosti regionu a dále jsou indexovány bibliografie, například Pedagogická bibliografická databáze, Česká literární bibliografie, Česká zemědělská a potravinářská bibliografie a mnohé další. Samostatnou kapitolou jsou pak digitální knihovny, které obsahují digitalizáty z knihoven, u nichž jsou z velké části indexovány i plné texty. (2) V procesu zapojování se v současné chvíli nachází další knihovny a informační zdroje, proto jejich výčet není ještě uzavřený. Hlavním cílem je pokrýt všechny významné zdroje informací z různých oborů lidské činnosti.

K největším přednostem portálu patří bezesporu vyhledávání. Oproti běžným knihovním katalogům jsou indexovány také obsahy knih, které dodává projekt Obalkyknih.cz. Je-li k dispozici plný text, pak i ten. To umožňuje větší možnosti při vyhledávání, protože není potřeba spoléhat se pouze na metadata. Vyhledávání pak může přinášet i výsledky, které bychom v běžném katalogu neobjevili. Pokud si např. v katalogu Moravské zemské knihovny zadáme Von Hippel-Lindau syndrom, získáme 3 záznamy. Na portálu a pouze v českých zdrojích nalezneme 105 výsledků, z čehož 92 záznamů jsou knihy. Je to dáno tím, že název této nemoci se neobjevuje ani v názvu, ani v dalších dostupných metadatech, ale třeba jej nalezneme v názvu kapitol nebo v plném textu knihy. To přináší větší možnosti nejen pro uživatele, ale také pro řešeršéry v knihovnách.

Další funkcí je uživatelské konto a jeho správa. Pokud uživatel navštěvuje více knihoven, které jsou na portálu zapojeny, může si je zde sloučit a přistupovat k nim přihlašovacími údaji jedné z knihoven. Vidí tak všechny své výpůjčky, může zadávat rezervace, objednávky, prodlužovat knihy apod. Portál tyto údaje získává přes protokol NCIP přímo z knihovních katalogů. Knihovny.cz lze také využít jako největší databázi citací knih v ČR. V detailu každého záznamu knihy si lze zobrazit citaci a přepínat ji do jednoho z deseti v Česku nejpoužívanějších citačních stylů. Je zde také tlačítko Citace PRO, jež umožňuje uložit si citaci do tohoto citačního manažeru od společnosti Citace.com.

Poslední službu, kterou je důležité zmínit, je Získej. Jde o online formu meziknihovní výpůjční služby, kterou provozuje Národní technická knihovna a do portálu byla uživatelům integrována v létě 2020. Prostřednictvím Získej si mohou uživatelé vyhledat knihu na portálu a objednat si ji za úplaty do své knihovny. Službu zatím neposkytují všechny knihovny zapojené do portálu. Na podzim letošního roku by pak měla být implementována také služba Získej EDD, jež by měla umožňovat objednání elektronických kopií článků nebo části knih v souladu s platným znění Autorského zákona.

Doba pandemie a její dopad na portál

Pandemie koronaviru významně ovlivnila fungování knihoven a zároveň se pro ně stala jedinečnou výzvou ukázat, co svým uživatelům mohou nabídnout a to zejména online. Nejinak to bylo s portálem Knihovny.cz, který funguje pouze v online prostředí. Najednou se zde objevila příležitost, jak uživatelům vysvětlit smysl portálu a ukázat, že i v případě uzavření knihoven mají stále možnost přistupovat k široké knihovní síti přes internet. Portál Knihovny.cz, stejně jako ostatní instituce, nebyl na tuto výzvu dokonale připraven a bylo nutné tedy začít improvizovat. Společně s kolegy z projektu Digitalniknihovna.cz a Oddělení marketingu a komunikace MZK začala probíhat intenzivní komunikace, jak uživatelům v dané chvíli pomoci s přístupem k fondům a službám knihoven.

Hned po plošném uzavření knihoven byl na Facebookovém profilu MZK zveřejněn seznam elektronických zdrojů pro studenty. Ten se setkal s velmi pozitivním ohlasem a dovedl náš tým k myšlence vytvořit webový rozcestník, který by odkazoval na zajímavé portály, databáze či weby s volně dostupným obsahem online. Vycházeli jsme z přesvědčení, že by to byl zajímavý nástroj i pro další knihovny a jejich uživatele, zejména ty menší. V průběhu jednoho víkendu pak vznikl web, který byl spuštěný již 19. 3. 2020 a nesl název protiviru.knihovny.cz.

Je neuvěřitelné, že celá realizace zabrala pouhé 3 dny a obnášela vyhledání zdrojů, návrh webu, jeho vytvoření a otestování. Další zdroje byly potom doplňovány průběžně a ve spolupráci s dalšími knihovnami. Web byl rozdělen do čtyř sekcí podle věku. První byla věnována dětem a dospívajícím, v níž jsme odkazovali např. na povinnou četbu a další knihy pro děti od Městské knihovny v Praze, přidali jsme odkazy na projekt připravovaný Akademií věd ČR s názvem #veda_na_doma, jež obsahovala odkazy na videa s pokusy a experimenty pro děti základních škol. Zařadili jsme také vzdělávací pořady pro děti a mládež z produkce České televize a Českého rozhlasu, online čtení dětem a další zajímavé zdroje.

Druhá sekce byla zaměřena na studenty a jejich informační potřeby. V první fázi byli uživatelé odkazováni na služby jako Google Scholar nebo open access časopisy. Později začali někteří vydavatelé dočasně zpřístupňovat některé své kolekce knih a časopisů. Díky dohodě mezi Dilií, Ochrannou organizací autorskou, Svazem českých knihkupců a nakladatelů a Národní knihovnou byly dočasně zpřístupněny autorsky chráněné digitální fondy knihoven studentům a pedagogům vysokých škol. Později se tato služba začala označovat jako NDK Covid a její provoz skončil 30. 6. 2021.

Třetí část byla věnována zdrojům pro dospělé, se zaměřením zejména na kolekci e-knih a volně dostupných časopisů.

Poslední část patřila seniorům, obsahovala obdobné zdroje jako sekce pro dospělé a byla doplněna odkazy na kulturní projekty, např. Google Arts & Culture nebo divadelní hry z produkce Českého rozhlasu. Doplněny byly i zdroje věnující se genealogii, jelikož sestavování rodokmenů je u této věkové skupiny velmi populární.

Kromě těchto čtyřech základních sekcí jsme pak ještě připravili dva oddíly, přičemž jeden odkazoval na ověřené informace a oficiální zdroje o covidu a nezapomněli jsme ani na zdroje pro knihovníky. Součástí portálu bylo také napojení na projekty Knihovny.cz a Digitalniknihovna.cz. Díky tomu se návštěvnost portálu zvedla až šestinásobně. I když tento efekt nebyl dlouhodobý, pozitivní je fakt, že jsme dokázali rychle reagovat na aktuální potřebu našich uživatelů. V průběhu září 2020 jsme se rozhodli projekt přejmenovat na online.knihovny.cz. Důvodem byl fakt, že jsme uvažovali o dlouhodobém pojetí služby a slovo online do tohoto rámce lépe zapadalo.

Již od počátku jsme si byli vědomi, že potřebujeme nějaký kanál pro sdílení zajímavých odkazů. Zde jsme se inspirovali projektem #veda_na_doma, která využívala hashtag pro zastřešení jednotlivých příspěvků. Napadlo nás vytvořit hashtag #knihovnyprotiviru, pod kterým bychom sjednotili všechny aktivity knihoven v době šíření koronaviru. Cílem bylo nejen demonstrovat jednotu knihoven, ale také usnadnit vyhledávání jednotlivých aktivit, které byly soustředěny pod tímto hashtagem. Tato aktivita měla mezi knihovnami velký ohlas a sami jsme ji pak používali pro doplňování zdrojů a aktivit na portál. Tipy od knihovníků jsme dostávali také tradičními kanály, jako je e-mail nebo telefon.

Tematické weby na Knihovny.cz

Portál online.knihovny.cz nebyl ale prvním z mikrowebů, které vznikly pod záštitou portálu Knihovny.cz. Už na podzim 2019 byl spuštěný první mikroweb, který vznikl v souvislosti s třicátým výročím sametové revoluce a funguje pod doménou 1989.knihovny.cz. Během jeho realizace jsme si mohli vyzkoušet nejen tvorbu samotné webové stránky, ale zejména přípravu obsahu. Vybrat zdroje, které budou následně představeny veřejnosti a které nesou zajímavý a dostupný obsah, se ukázalo jako náročný úkol, který se opíral o digitální kurátorství. Tato činnost se ukázala jako zásadní i při přípravě dalších mikrowebů. Najít zdroje, zhodnotit je a zasadit do kontextu je možné realizovat se zkušenostmi, které jako knihovníci máme.

Ve stejném režimu jsme zpracovávali i další stránky. Kvůli pandemickým opatřením nemohla kupříkladu proběhnout klasická výstava týkající se Akce K, proto jsme ji museli celou přesunout do online prostředí. Nashromážděné materiály byly zdigitalizovány a doplněny online rešeršemi. Díky spolupráci dalších institucí, jako byla Paměť národa nebo Archiv bezpečnostních složek, se podařilo získat původní materiály do té doby veřejně nezpřístupněné a ukázat je široké veřejnosti na stránce akcek.knihovny.cz.

Podobně dopadla také výstava připravovaná k výročí úmrtí Jana Amose Komenského. Ta sice měla i svou offline podobu, nicméně stěžejní část výstavy byla dostupná opět na online portále. Využita byla sbírka Comenian a starých map a tisků, které si zájemci mohou prostudovat i dnes na adrese komensky.knihovny.cz.

Web Čtení dětem proti tomu vznikl záměrně s cílem zveřejnit seznamy četby doporučené pro děti konkrétního ročníku základních škol. Později přibýly i tematické kategorie. Za přípravu obsahové stránky a výběr knih odpovídala Městská knihovna v Praze. Portál Knihovny.cz. řešil technickou realizaci. Seznamy jsou pravidelně aktualizovány. Do tvorby se zapojují i další knihovny. Přidán byl i odkaz na mobilní aplikaci Čtenářský metr, kterou připravuje Knihovna v Třinci.

Vzdělávání

Portál Knihovny.cz zajišťuje také školení, kde jsou představovány jeho hlavní funkce a možnosti jeho využití v praxi. Kvůli uzavření knihoven a nemožnosti pokračovat ve školeních za přítomnosti knihovníků a lektora jsme naše vzdělávací aktivity přesunuli do online prostoru. Nabídka webinářů jak pro knihovny, tak pro veřejnost, se setkala s velkým ohlasem a během jara 2021 probíhaly prakticky každý týden. Opět se potvrdila síla spolupráce a to zejména díky kolegům z projektu Digitální knihovny, kteří webinář o dostupných online zdrojích doplnili svými tipy na vyhledávání zdigitalizovaných dokumentů. Webináře probíhaly v rozhraní Google Meet.

Na čem pracujeme a cíle do budoucna

Hlavním cílem pro letošní rok je dokončení přechodu na nejnovější verzi VuFindu. Původně byl portál doplněn o množství dodatečných funkcí, což ztěžovalo migraci na nové verze. Proto jsme se rozhodli při dalším vývoji používat originální funkce VuFindu a případné úpravy prosazovat do hlavní vývojové větve tohoto systému. Dalším cílem je implementace služby Získej EDD (elektronické dodávání

dokumentů). Tuto službu vyvíjí Národní technická knihovna v Praze a měla by být uživatelům poskytována z rozhraní Knihovny.cz. Uživatel si bude moci na portálu vybrat článek nebo část knihy a objednat si elektronickou kopii v souladu s Autorským zákonem. Průběžně pokračuje zapojování knihoven a informačních zdrojů. V této souvislosti je nutná komunikace s provozovateli knihovnických systémů. Společně jsme se pak snažili zefektivňovat zapojování. Je ale třeba vnímat omezenou kapacitu na obou stranách, což často vede k delšímu času při zapojování některých knihoven.

Velkou výzvou pro nás bylo online vzdělávání, v čemž bychom chtěli i nadále pokračovat. Rádi bychom využili i regionální funkce pro osvětu fungování portálu u knihovníků a samozřejmě celou síť českých knihoven při propagaci koncovým uživatelům. Zkoušíme také další formy propagace přes sociální sítě včetně placených reklamních kampaní.

V září jsme ve spolupráci s Expertním týmem CPK připravili Koncepti rozvoje portálu Knihovny.cz. Hlavním cílem zůstává stát se ústředním vstupním bodem ke službám a fondům knihoven. S tím souvisí lepší definice produktu, kdy se portál má stát místem, v němž si uživatelé nejen naleznou dokumenty, ale zároveň se dostanou k plnému textu ať už v tištěné nebo i elektronické podobě, pokud je to legálně možné. Zde uvažujeme o užší spolupráci s knihovnami digitalizujícími svůj obsah a s Národní knihovnou ČR při rozvoji služby DNNT. Zároveň chceme více jednat s poskytovateli digitálního obsahu o možnostech zpřístupnění jejich služeb a dokumentů na portálu. Portál by měl být také místem přístupu k dalším službám knihoven, zejména pak k informačním. Na portálu bychom chtěli prezentovat vzdělávací a kulturní akce knihoven realizované online i fyzicky. To by mohlo pomoci jejich většímu využívání. Rozvíjet chceme dále také kurátorství a ve spolupráci s partnery z knihoven a vysokých škol zpracovávat zajímavá témata, na nichž bychom ukazovali šíři sbírek knihoven. Po přidání didaktické složky by pak tyto výstupy mohly být využity při formálním i neformálním vzdělávání. Touto cestou chceme přispět k větší spolupráci škol a knihoven. Pro budování národní služby je třeba aktivní zapojení knihoven. Knihovníci si musí uvědomit, že neslouží pouze pro své uživatele ve své obci nebo městě, ale mohou rozšířit své působení na celou republiku. Velkou pozornost budeme věnovat propagaci. Tu zaměříme na uživatele i potenciální uživatele knihoven, přičemž se soustředíme zejména na studenty a učitele. Tato cílová skupina má největší potenciál stát se aktivními uživateli portálu. V této souvislosti plánujeme školení, webináře a další vzdělávací akce. I zde platí, že bychom do tohoto procesu chtěli zapojit i jednotlivé knihovny a více využívat regionální funkce knihoven.

I když je portál primárně zaměřený na uživatele, měl by zajistit také podporu především malým knihovnám. Kromě již zmíněné databáze akcí chceme nabídnout automaticky generované stránky a knihovnám využívajícím VuFind nabídnout katalog, který by byl postaven na řešení Knihovny.cz. I nadále se snažíme vyvíjet naše řešení jako open source a v případě zájmu mohou knihovny naše řešení a zkušenosti využívat.

Již nyní nabízí portál množství funkcí uživatelům i knihovníkům. Do pěti let bychom chtěli portál dostat do povědomí uživatelů, výrazně zvýšit jeho využívanost a stát se skutečným vstupním bodem do sítě českých knihoven.

Zdroje:

1. <https://www.knihovny.cz/Portal/Page/historie-portalu-knihovnych>
2. <https://www.knihovny.cz/Portal/Page/zapojene-knihovny-a-zdroje>

ARCHÍV DIGITÁLNYCH PRAMEŇOV PO PIATICH ROKOCH

The Digital Resources Archive after five years

Jana MATÚŠKOVÁ, Andrej BIZÍK, Peter HAUSLEITNER
Univerzitná knižnica v Bratislave

Abstrakt:

Archív digitálnych prameňov buduje Depozit digitálnych prameňov Univerzitnej knižnice v Bratislave v rámci udržateľnosti projektu Digitálne pramene – Webharvesting a archivácia e-Born obsahu od r. 2016. Archív sa skladá z dvoch častí – z archívu webu a archívu elektronických publikácií. Príspevok hodnotí päť rokov existencie archívu a dosiahnuté výsledky, poskytuje prehľad všetkých typov zberov webových stránok, osobitná pozornosť sa venuje analýze celoplošného zberu 2020. V závere sú načrtnuté perspektívy a vízie ďalšieho rozvoja.

Abstract:

The Digital Resources Archive is built by Deposit of Digital Resources in the University Library in Bratislava, in frame of sustainability of the project Digital Resources – Webharvesting and e-Born content archiving started in 2016. The archive consists of two parts – the Web Archive and the Electronic Publications Archive. This article summarises five years of the archive existence and its results, provides an overview of all types of web harvests, with special focus on the whole domain crawl 2020. At the end perspectives and visions of further development are outlined.

Kľúčové slová:

archivácia webu, zber webu, e-Born pramene, webová analytika, archív

Keywords:

web archiving, webharvesting, e-Born resources, web analytics, archive

Úvod

Tradičia budovania archívov je dlhá stáročia. Archívy pôvodne vznikali s cieľom uchovať kultúrne dedičstvo, ktoré vzniklo v tlačenej podobe. Novým trendom v oblasti archivácie sú webové archívy, ktorých cieľom je zachovať obsah vytvorený v prostredí internetu. Napriek tomu, že existuje celosvetový archív Internet Archive (<https://archive.org/>), rozvíjajú sa v období posledných 20 – 25 rokov aj národné archívy, aby zachovali a v rámci legislatívnych možností aj sprístupňovali cenný obsah národného nehmotného kultúrneho dedičstva pre budúce generácie.

Archív Digitálnych prameňov UKB

V rámci Slovenska realizovala prvé aktivity v tejto oblasti Univerzitná knižnica v Bratislave už v rokoch 2005 – 2006. Na tieto nadviazala v r. 2015, kedy sa v rámci realizácie národného projektu Digitálne pramene – Webharvesting a archivácia e-Born obsahu vybuďovala v UKB masívna infraštruktúra na systematický zber a dlhodobú archiváciu slovacikálnych webových stránok a e-Born prameňov (online publikácií – elektronických seriálov a monografií).

Archiváciu vykonáva oddelenie Depozit digitálnych prameňov UKB (DDP UKB), ktoré už päť a pol roka buduje Archív Digitálnych prameňov (Archív DIP). Na rozdiel od Digitálnej knižnice UKB, ktorá uchováva zdigitalizované tlačené pramene, sa v Archíve DIP archivujú pramene primárne vznikajúce v prchavom a neustále sa meniacom prostredí internetu. Sú preto veľmi krehkou a ohrozenou súčasťou slovenského nehmotného kultúrneho dedičstva.

Archív Digitálnych prameňov tvoria dve samostatné časti – Archív webu a Archív elektronických publikácií. Archiváciu vykonávajú kurátori, ktorí sú špecializovaní buď na archiváciu webových stránok alebo na archiváciu elektronických publikácií.

Archivácia webu

Cieľom archivácie webu je zachytiť, uchovať a v budúcnosti spätne sprístupniť uložené webové stránky. Podľa Jinfang Niu z University of South Florida ide o proces získavania a dlhodobého uchovávanía častí obsahu webu a údajov, ktoré boli zverejnené na internete a zabezpečenie ich sprístupňovania pre budúcich bádateľov, historikov a verejnosť[1].

Obsah z webových stránok sa získava webovým zberom (angl. harvest) v internom prostredí informačného systému Digitálne pramene (IS DIP). Zber riadi kurátor špecializovaný na archiváciu webu. Výber webových stránok na archiváciu prebieha v súlade s dokumentom Politika zberu webových stránok [2], ktorý je každoročne aktualizovaný o Plán zberov na daný rok. Zbery webových stránok sa uskutočňujú prostredníctvom kampaní, ktoré predstavujú jeden alebo niekoľko zberov v rámci určitej konkrétnej témy. Rozlišujú sa tri typy kampaní – tematické, výberové a celoplošné, ktoré sú bližšie popísané v ďalšej časti článku.

Tematické zbery sa zameriavajú na archiváciu aktuálnych udalostí so širším spoločenským dosahom (voľby, historické výročia, globálne problémy, športové úspechy a pod.).

V uplynulom roku malo nepochybne silný dopad na spoločnosť vírusové ochorenie koronavírus Covid-19, ktoré prerástlo v celosvetovú pandémiu. Prvý zber webových stránok k tejto téme sa uskutočnil 9. marca 2020, v čase písania článku (jún 2021) prebiehal v poradí už 37. zber s touto tematikou. Za obdobie 15 mesiacov sa v rámci tejto kampane archivovalo vyše 1,2 TB dát. Do zberu boli zaradené spravodajské weby, stránky štátnych inštitúcií, odborných inštitúcií, neziskových organizácií a združení venujúce sa tejto problematike.

V spolupráci s International Internet Preservation Consortium (IIPC) sa pracovníci oddelenia DDP UKB zapojili do tvorby viacerých medzinárodných kolekcí, napr. k voľbám do EP 2019, o umelej inteligencii, o klimatickej zmene a pod. Od minulého roku sa pravidelne dopĺňajú slovacikálne zdroje do špecializovanej kolekcie Novel Coronavirus Covid-19. Uvedené kolekcie IIPC sú dostupné na platforme Archive-it.org [3].

The screenshot shows the Archive-It website interface. At the top, there's a navigation bar with 'HOME', 'EXPLORE', 'LEARN MORE', and 'CONTACT US'. Below that, a breadcrumb trail reads 'Explore >> International Internet Preservation Consortium >> Novel Coronavirus (COVID-19)'. The main content area features a large green banner for the 'Novel Coronavirus (COVID-19)' collection, including a description, subject tags, and creator information. Below the banner is a 'Narrow Your Results' section with filters for 'Website Type' (listing categories like 'Media topic page', 'Government agencies', etc.) and 'Top-Level Domain' (listing '.sk' and '.eu'). A search bar is present with the text 'Enter search terms here' and a 'Search' button. Below the search bar, there's a 'Language' dropdown set to 'Slovak' and a 'Search Page Text' tab. The search results section shows 'Page 1 of 2 (128 Total Results)' and a list of results. The first result is:

- Title:** Slovenský červený kríž
- URL:** <http://korona.redcross.sk/uvod>
- Description:** Red Cross
- Captured:** 2 times between Dub 18, 2020 and Dub 18, 2020
- Language:** Slovak
- Country of publication:** Slovakia
- Top-Level Domain:** .sk
- Website Type:** Non-profit/Mutual aid/Volunteer

Obrázok 1: Medzinárodná zbierka archivovaných stránok k téme Covid-19

V roku 2019 sa v spolupráci s českým webovým archívom Národnej knižnice České republiky (webarchiv.cz) pripravila spoločná kampaň k 30. výročiu „Nežnej revolúcie“ 17. novembra 1989. Kampaň bola výnimočná tým, že sme si vzájomne zdieľali domény (semienka) vybrané na archiváciu a zdokumentovanie tejto témy.

Z tohtoročných tematických zberov môžeme ďalej spomenúť napríklad kampaň Úspechy našich športovcov, kde sme zachytili vynikajúce výkony cyklistu Petra Sagana, lyžiarskej slalomárky Petry Vlhovej či našej hokejovej reprezentácie na Majstrovstvách sveta v ľadovom hokeji.

Výberové zbery zachytávajú reprezentatívnu vzorku domén na základe predmetového triedenia podľa kategórií Konspektu alebo inú vzorku (domény spolupracujúcich subjektov)[4].

Výberové zbery na základe kategórií Konspektu prebiehajú postupne podľa ich poradia od 1 do 26. Pred zberom je potrebné skontrolovať aktuálne pridelené domény k danej kategórii Konspektu v katalógu DIP (zodpovedajúci obsah, chyby na stránke, aktuálnosť), prípadne doplniť nové domény do katalógu. Vyhľadávanie zberov domén s konkrétnou kategóriou konspektu je možné vo verejnom portáli výberom zo zoznamu vľavo od vyhľadávacieho poľa alebo filtrovaním zobrazených výsledkov vyhľadávania na základe kombinácie viacerých konspektov súčasne.

Výberové zbery spolupracujúcich subjektov ("zmluvné zbery") prebiehajú od minulého roku na pravidelnej mesačnej báze (predtým to boli 2-4 zbery ročne). Aktuálne je do mesačných zmluvných zberov zaradených približne 220 domén. Stránky takto zazmluvnených subjektov tvoria významnú časť archivovaného obsahu.

The screenshot shows a web browser window with the URL <https://portal.webdepozit.sk/webapp-portal/search-web?q=Budúcnosť>. The page header includes the logo 'WWW archiv' and the title 'digitálne pramene'. Below the header is a search bar with the text 'Budúcnosť' and buttons for 'Hľadaj' and 'Zruš filter'. On the left side, there are filter options under 'Spresniť' and 'Zrušiť', including 'Predmet' (with 'Knihovníctvo, informatika, všeobecnosti, referenčná literatúra' selected) and 'Typ prístupu' (with 'Plný prístup verejnosti' selected). The main content area displays 'Výsledky vyhľadávania - web archív (nájdenej 1 záznam)' and a search result for 'www.turcianskakniznica.sk / Turčianska knižnica v Martine', with the archived version date '15.9.2020'.

Obrázok 2: Vyhľadanie kľúčového slova z konkrétnej kategórie Konspektu v kombinácii s verejným zmluvným prístupom[5]

Celoplošný (celodoménový alebo komplexný) **zber** je zber všetkých dostupných webových sídiel z katalógu DIP. K 31.5. 2021 sa v ňom nachádzalo 638 500 domén. Základ (k uvedenému dátumu to bolo 436 811) tvoria domény zaregistrované u spoločnosti SK-NIC, ktorá je poverená správou slovenskej domény .sk. Vďaka pravidelnej aktualizácii zo zoznamu domén SK-NIC je katalóg webového archívu dopĺňaný o nové zaregistrované domény. V katalógu sa ďalej nachádzajú zaniknuté domény, domény vyšších úrovní, domény mimo ich základného tvaru (napr. www.nieco.sk/nieco), subdomény (napr.

www.abc.nieco.sk/), domény titulov elektronických seriálov pre zbory e-Born a domény slovacikálneho charakteru s inou doménou najvyššej úrovne ako .sk (.eu, .com, .org, .cz, .info, .net a iné). Zber sa spúšťa spravidla raz ročne a jeho cieľom je zachytenie obrazu slovenského internetu v danom čase.

Pilotný celoplošný zber prebehol počas projektovej fázy v decembri 2015. Odvtedy sa v rámci rutinnej prevádzky realizovalo už päť celoplošných zberov.

IS DIP má v základnom nastavení vyčlenených 15 IP adries pre zbory, ktoré sú rozložené na 239 workerov (robotoch). Každý z týchto workerov má 15 heritrixov (zberačov), každý heritrix zbiera jednu doménu. Naraz je možné zbierať maximálne 3 585 domén. Pred každým zberom je potrebné nastaviť rôzne parametre pre priebeh zberu. Tieto sa postupne každý rok upravovali podľa toho, ako sa osvedčili v praxi.

Prvý zber v r. 2016 mal nastavené základné nastavenia heritrixu po jeho inštalácii. Zber sa spustil so všetkými workermi naraz, čo spôsobilo nadmernú záťaž a ukončenie zberu po 4 dňoch. Počas prvých dvoch dní sa na celom Slovensku spomalil internet a niektoré stránky dokonca nebolo možné načítať v povolenom čase (http status time out).

V r. 2017 sa zrealizovali prvé pokusy zmien nastavení heritrixu. Identifikovali sa vypnuté alebo neurčené parametre rýchlostných a opakovaných prístupov na objekty, aby sa prístup spomalil alebo veľa krát neopakoval. Dvojnásobne sa navýšil limit objektov, trvania a objemu na doménu. Zber so všetkými workermi spustenými naraz trval 10 dní. Počas zberu sa niektorí provideri sťažovali na príliš vysokú záťaž na ich serveroch.

V snahe zabrániť opakovaniu tejto situácie boli v r. 2018 pred celoplošným zberom oslovení najväčší provideri s cieľom pomôcť upraviť nastavenia tak, aby zber nespôsobil príliš vysokú záťaž a nebol z ich strany zablokovaný. Na základe vyjadrení providerov sa prepočítali potrebné limity a upravili sa všetky dostupné nastavenia heritrixu. Obmedzil sa aj počet prístupov postupným spúšťaním workerov. Takto nastavený zber prebehol za 14 dní. V ďalších rokoch boli najväčší provideri vždy pred spustením celoplošného zberu informovaní o plánovanom dátume spustenia, parametroch zberu a IP adresách workerov.

V r. 2019 sa vypočítali parametre a počty workerov pre zber na 30 dní, v skutočnosti zber trval 16 dní.

V r. 2020 sa zber naplánoval na maximálne 30 dní a rozhodlo sa tiež o zvýšení limitov času a zbieraných objektov. Počet workerov sa obmedzil na 60-80, zber trval 21 dní. Podrobnejšie vyhodnotenie tohto zberu je rozpísané v ďalšej časti príspevku. Základné nastavenia realizovaných celoplošných zberov a počty domén v zberoch zobrazuje tabuľka 1 základných nastavení zberov v jednotlivých rokoch.

Základné nastavenia	2016	2017	2018	2019	2020
Max trvanie zberu	1 hodina	2 hodiny	2 hodiny	3 hodiny	4 hodiny
Max veľkosť	200 MB	400 MB	400 MB	400 MB	400 MB
Max počet objektov	5 000	10 000	10 000	10 000	20 000
Počet domén v zbere	360 628	386 228	459 832	533 883	594 434

Tabuľka 1: Základné nastavenia zberov v rokoch

V Tabuľke 2 sú uvedené počty úspešne zozbieraných domén spolu s vyjadrením ukončenia zberu na konkrétnom limite, ktoré je možné porovnať po jednotlivých rokoch. Po porovnaní oboch tabuliek je možné vidieť, ako jednotlivé limity menili dôvod ukončenia zberu. Zaujímavé je porovnanie počtu domén v jednotlivých zberoch s počtom úspešne zozbieraných domén.

Ukončené na limite	2016	2017	2018	2019	2020
Dosiahnutý časový limit	...	19 774	78 421	75 363	66 484
Dosiahnutý veľkostný limit	6 626	16 461	2 104	5 273	8 047
Dosiahnutý limit objektov	8 872	5 227	210	226	29
Úspešne ukončený zber	278 610	279 454	288 096	325 377	330 874

Tabuľka 2: Tabuľka počtu úspešne ukončených domén s počtom dosiahnutých limitov

Vyhodnotenie celoplošného zberu 2020

V poradí piaty celoplošný zber všetkých dostupných slovacikálnych webových sídiel z katalógu DIP prebiehal od 1.10.2020 do 21.10.2020. Do zberu bolo zaradených 594 434 domén z katalógu DIP.

Na základe aktuálne platnej Politiky zberu webových prameňov sa zo zberu vylúčili multimediálne formáty (video a audio súbory), sociálne siete, súbory zakázané na základe uzatvorených licenčných zmlúv, kompresné formáty ako aj ďalšie súbory a formáty nespádajúce do politiky zberu. Maximálne limity na doménu boli nastavené 20 000 objektov (maxDocumentsDownload), 4 hodiny (maxTimeSeconds) a 400 MB (maxBytesDownload).

Súčasťou nastavení je aj tzv. deduplikácia, ktorá identifikuje rovnaké objekty. Pri zistení rovnakých objektov sa duplicitný objekt opätovne neukladá, ale vytvára sa odkaz na objekt, ktorý bol v minulosti už uložený. Takto vznikajú naprieč archívom prepojenia na prvý pôvodný objekt. Pre zabezpečenie správnej integrity archívu je po určitom čase potrebné obnoviť deduplikáciu. Po tomto kroku sa pri nasledujúcom zbieraní obsahu uložia všetky objekty nanovo. Takéto obnovenie tzv. deduplikačnej databázy bolo urobené v roku 2018. V r. 2020 sa táto deduplikácia neobnovovala, preto sa pri celoplošnom zbere vytvorili WARC súbory s odkazmi na rovnaké objekty z minulých zberov, ak také už v archíve existovali.

Pred spustením celoplošného zberu sa na testovacom prostredí overila konfigurácia v obmedzenom rozsahu domén s upraveným objemom pre doménu. Tiež bolo potrebné skontrolovať modifikovaný konfiguračný súbor a súbor s výnimkami nastavenými podľa politiky zberu. Pri spúšťaní zberu bolo ponechaných 80 zapnutých workerov, čo predstavovalo maximálne 1200 zberov URL naraz. Tento počet sa odhadol na základe skúseností z predchádzajúcich rokov. Cieľom bolo zrealizovať zber do 30 dní. Spustenie a priebeh zberu sa pravidelne kontrolovali. Sledovali a vyhodnocovali sa počty pribúdajúcich zozbieraných domén, aby bolo možné na ich základe určiť približný koniec zberu. Neboli evidované žiadne problémy zo strany providerov a držiteľov domén. Zber prebehol za 21 dní a nespôsobil

veľkú sieťovú záťaž. Nakoniec ho však bolo potrebné ukončiť manuálne, nakoľko sa vyskytli rôzne softvérové chyby a zber niektorých domén sa neukončil v požadovanom limite.

Po úspešnom ukončení zberu boli vyhodnotené domény, ktoré prekročili nastavené limity. Priemerná veľkosť zozbieraného nekomprimovaného obsahu na jednu doménu bola 51 MB. 29 stránok skončilo na limite počtu objektov, tento limit ovplyvnil zber iba minimálne. Naopak, nastavenie časového limitu na štyri hodiny ovplyvnilo objem, keďže zber skončil skôr, ako sa mohla pozberať väčšia časť stránky a nenaplnil sa limit objemu 400 MB. (Tabuľka X).

Časový limit	4 hodiny
Dátový limit	400 MB
Limit objektov	20 000 objektov
Úspešne ukončené – rozdelenie	Počet URL z katalógu DIP
Úspešne ukončené – <u>Finished</u>	256 321
Ukončené na veľkosť - <u>Maximum amount of data limit hit</u>	8 047
Ukončené na objekty - <u>Maximum number of documents limit hit</u>	29
Ukončené na čas - <u>Timelimit hit</u>	66 484
Celkový súčet	330 881

Tabuľka 3: Tabuľka nastavení limitov a počty ich dosiahnutia

Z celkového počtu 594 434 domén v katalógu DIP sa úspešne zozbieralo 330 881 domén slovacikálneho charakteru v objeme približne 16,12 TB (Tabuľka 4). Celoplošný zber trval v danom nastavení 21 dní, čo predstavuje priemerný čas zberu na jednu doménu 3,05 sekundy.

Celoplošný zber 2020	Počet		
Celkový počet URL z katalógu DIP	594 434		
Úspešné URL z katalógu DIP	330 874	+7 manuálne ukončené	
Neúspešné URL z katalógu DIP	31 325	Spustenie	Ukončenie
Zrušené/vynechané zo zberu	232 235	08:45	02:14
Počet zložených WARC	330 956	1.10.2020	21.10.2020
Objem zberu 2020	GB	TB	
Nekomprimovaná veľkosť	16 502,53	16,12	
Komprimovaná veľkosť	6 047,26	5,91	

Tabuľka 4: Základné údaje o celoplošnom zbere 2020

Pokiaľ ide o prehľad zozbieraných súborových formátov, najväčšou veľkosťou disponujú obrázkové súbory (JPEG), za nimi nasledujú súbory HTML. Ďalšie miesta patria obrázkovým súborom PNG a dokumentom typu PDF (Tabuľka 5). V prípade povolenia zberu pre multimedialne súbory (mp4, avi, ...) alebo formáty komprimovaných archívov (.iso, tar.gz, ...) by sa poradie mohlo výrazne zmeniť.

Typ súboru	Počet objektov	Zozbieraný objem TB
text/html	111404250	4,6290
image/jpeg	57698178	5,9314
application/json	21900186	0,0949
text/dns	17506245	0,0011
image/png	15294280	1,1055
text/plain	14702722	0,0318
text/css	5240010	0,2663
application/javascript	5133076	0,2804
ostatné (6352 ďalších typov)	3620852	0,9269
text/xml	2718092	0,0091
image/svg+xml	2333936	0,1735
unknown	2128553	0,0205
image/gif	2127065	0,0660
text/javascript	1720769	0,1442
font/ttf	1640173	0,0925
application/pdf	1520602	1,5778
application/x-javascript	888199	0,0476
image/x-icon	843027	0,0074
application/vnd.ms-fontobject	785121	0,0539
application/x-font-woff	605871	0,2412
application/font-woff2	589879	0,1966
image/jpg	559708	0,0218
application/x-font-ttf	533104	0,1380
application/xml	453001	0,0026

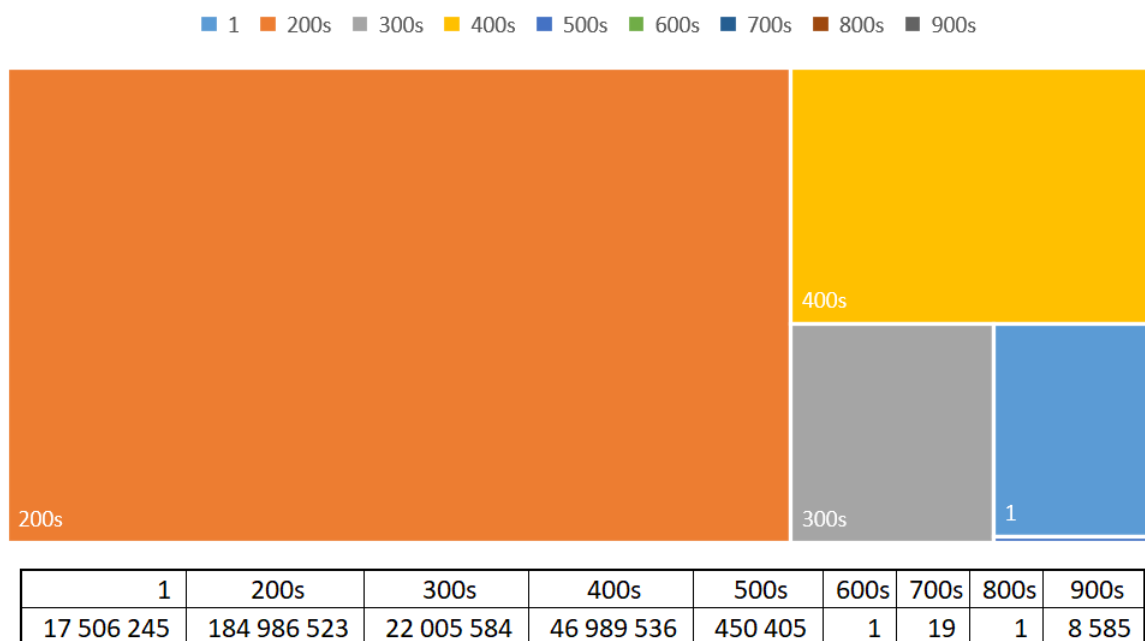
Tabuľka 5: Počet formátov a ich zozbieraný objem v TeraByte

Ďalší pohľad na slovenský webový priestor poskytujú stavové kódy HTTP. Stavový kód HTTP, ktorý je súčasťou hlavičky odpovede servera na klientsku požiadavku, upresňuje, ako bola odpoveď spracovaná serverom – či bola požiadavka vybavená kladne, záporne, alebo došlo k chybe. Najväčšia časť odpovedí bola úspešná (200-vky) alebo presmerovaná (300-vky). Neúspešné odpovede (400-vky) a serverové chyby (500-vky) poukazujú na problémy so serverom alebo samostatným webom. Inicializačné úspešné odpovede servera sú označované status kódmi triedy 1. Ostatných odpovedí bolo iba zanedbateľné množstvo (vid'. diagram). Zaniknuté alebo chybné odkazy na internete vyjadrujú často preklepy v názvoch samostatných súborov alebo adries URL. Weboví vývojári a vlastníci domén by preto mali používať nástroje na identifikáciu nefunkčných URL adries.

Archivácia elektronických publikácií

Archivácia elektronických publikácií zahŕňa archiváciu elektronických seriálov a monografií typu e-Born, ktoré by bez uloženia do archívu boli po ukončení vydávania nenávratne stratené. Predpokladom pre akvizíciu titulov je pridelené číslo ISSN alebo ISBN. Pri archivácii elektronických seriálov prebieha intenzívna spolupráca s Národnou agentúrou ISSN. Slovenská národná databáza ISSN slúži ako zdroj pre výber titulov na archiváciu. Pravidelne sa z nej robí export metadátových údajov elektronických publikácií, ktorý sa importuje do katalógu elektronických publikácií Digitálnych prameňov. V záznamoch titulov v Slovenskej národnej databáze ISSN, ktoré sú uložené v archíve DIP, sú uvedené aj linky priamo do archívu DIP (obr. č. X).

Http status code 200

Obrázok 3: Diagram HTTP status kódov

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

Hľadaj Pomoc

Hlavná stránka > Archivované > WebDeposit.sk

WebDeposit.sk

Hľadaj v 270 záznamoch:

všetky poľa **Hľadaj** **Prelistuj**

[Tipy pre vyhľadávanie](#) :: [Rozšírené Hľadanie](#)

Posledne pridané:

- 2020-12-10 10:47 **Media Education** (Bratislava) Bratislava : 2017- Academic Publishing House Researcher s.r.o., ISSN 2729-8132 [Online: http://ejournal53.com/en/index.html](http://ejournal53.com/en/index.html) [Archív](#)
[Úplný záznam](#) - [Podobné záznamy](#)
- 2020-12-10 10:47 **Maget** Košice : 2020- Centrum pre religionistiku a historické štúdiá n.o., ISSN 2729-8035 [Online: https://maget.sk](https://maget.sk) [Archív](#)
[Úplný záznam](#) - [Podobné záznamy](#)
- 2020-08-03 09:53 **Kysucký múzejník** Čadca : 2020- Kysucké múzeum v Čadci, ISSN 2729-7446 [Online: https://www.kysuckemuzeum.sk/edicna-cinnost/2115-kysucky-muzejnik](https://www.kysuckemuzeum.sk/edicna-cinnost/2115-kysucky-muzejnik) [Archív](#)
[Úplný záznam](#) - [Podobné záznamy](#)
- 2020-06-09 09:12 **Prekroč svoj tieň** Bratislava : 2020-2021. Business Intelligence Club o.z., → Veľké Zálužie : 2021- Občianske združenie PREKROČ SVOJ TIEŇ, ISSN 2644-6707 [Online: https://www.prekrocsvojtien.sk](https://www.prekrocsvojtien.sk) [Archív](#)
[Úplný záznam](#) - [Podobné záznamy](#)
- 2020-02-17 09:42 **RETAIL magazín** Bratislava : 2014- RETAIL MEDIA Slovakia s.r.o., ISSN 2644-6685 [Online: http://www.retailmagazin.sk/](http://www.retailmagazin.sk/) [Archív](#)
[Úplný záznam](#) - [Podobné záznamy](#)
- 2020-02-17 09:42 **Nyugdíjban** Bratislava : 2018- Családi Kör Egyesület/Združenie rodinných kruhov, ISSN 2644-6529 [Online: https://nyugdijban.sk](https://nyugdijban.sk) [Archív](#)
[Úplný záznam](#) - [Podobné záznamy](#)
- 2020-02-17 09:41 **The Simuliid bulletin** (Online) Hoylake : 2016-2019. John B. Davies, → Bratislava : 2020- The Simuliid Research Group, ISSN 2397-5075 [Online: https://simuliid-bulletin.blogspot.com/](https://simuliid-bulletin.blogspot.com/) [Archív](#)
[Úplný záznam](#) - [Podobné záznamy](#)

Obrázok 4: Prepojenie Slovenskej národnej databázy ISSN (issn.issn.sk) s archívom DIP (linky do archívu) [6]

Tituly vo formáte PDF sa archivujú vkladáním súborov. Vklad realizuje kurátor špecializovaný na archíváciu elektronických publikácií alebo vydavateľ. Tituly v podobe aktualizovaných webových stránok sa archivujú formou zberov. V archíve elektronických publikácií je možné fulltextové vyhľadávanie titulov vo formáte PDF.

K 10.06.2021sa v Archíve elektronických publikácií nachádzalo 363 titulov. Z tohto počtu bolo 67 monografií a 296 seriálov (246 vo formáte PDF a 50 typu aktualizovanej webovej stránky). Zaujímavá je skutočnosť, že až 50 titulov seriálov uložených v archíve už prestalo vychádzať a polovica z nich je na webe nedostupných.

Sprístupňovanie Archívu Digitálnych prameňov sa realizuje v súlade s platným Autorským zákonom. Implicitne sú všetky pramene nastavené bez verejného prístupu. Lokálne sprístupňovanie archivovaného obsahu je možné v bádateľni UKB, ktorá je vybavená 26 počítačmi. Obsah publikovaný ako OpenAccess či označený licenciami Creative Commons je možné verejne sprístupňovať cez portál www.webdepozit.sk. bez povinnosti uzatvárania zmluvy. Na ostatný obsah je potrebné uzatvárať zmluvy. Prístup k archivovanému obsahu definuje vydavateľ/poskytovateľ v Zmluve o poskytovaní elektronických online prameňov, kde má možnosť výberu z troch možností (verejný, lokálny – v priestoroch knižnice alebo bez prístupu).

Dlhodobá archivácia obsahu Archívu Digitálnych prameňov sa realizuje v spolupráci s Centrálnym dátovým archívom. Ten slúži ako dlhodobé úložisko a zabezpečuje LTP ochranu archivovaného obsahu. K 8. 6. 2021 bolo do CDA vložených 28 079 archívnych balíčkov v celkovom komprimovanom objeme 4,49 TB.

Dosiahnuté výsledky

Počas takmer päť a pol roka ostrej prevádzky Archívu Digitálnych prameňov UKB sa uskutočnilo spolu 127 kampaní/zberov slovenských webových stránok. Z tohto počtu bolo 5 celoplošných, 50 tematických a 72 výberových kampaní. Prehľad všetkých kampaní je na stránke Kampane www [7]. Celkový objem archivovaného obsahu dosiahol 70 TB a zaplnený objem IS DIP predstavuje 165 TB z celkovej kapacity systému 800 TB.

Projekt Digitálne pramene bol prezentovaný na viacerých celoslovenských i medzinárodných podujatiach. Celkovo 25 prezentácií odznelo okrem iného aj na konferenciách CDA – LTP (2016 a 2018), INFOS (2017), Memory (2017), Knižnice (2018), Kolokvium V4+ (2019), Knihovnícky barcamp (2019); zo zahraničných to boli AKM (2016), KnihovnyV4+ (2016), Inforum (2018), IIPC (Wellington 2018, Záhreb 2019) a Biblionet 2019 (Vršac, Srbsko) [8].

Problémy a výzvy

Väčšina problémov a výziev, s ktorými sa pri archivácii stretávame, sú buď technického alebo legislatívneho charakteru.

Technické problémy:

- obmedzenia Heritrixu – vyskytujú sa najmä pri zbere interaktívneho, multimediálneho obsahu či sociálnych sietí. Tieto zbery zatiaľ nerealizujeme, do budúcnosti by mohli byť uskutočniteľné napríklad pomocou nástroja Webrecorder. Webrecorder môže slúžiť aj na dodatočné zozbieranie stránok, ktoré sa nepodarilo archivovať s Heritrixom (kvôli chybám komunikácie robota so serverom, chybám prieskumu, netradičným redakčným systémom, ich témam či pluginom alebo kvôli dynamickému obsahu).

- súbor robots.txt - častým problémom je nastavenie súboru robots.txt, kvôli ktorému sa veľa (najmä grafického) obsahu stránok nedarí zozbierať. Keďže pri zbere rešpektujeme nastavenia robots.txt, v prípade, že tento súbor bráni zozbieraniu obsahu, je potrebné, aby ho poskytovateľ webovej stránky upravil. V prípade zmluvných webov je možné súbor robots.txt ignorovať.
- vývoj a zlepšovanie – realizujú sa aktualizácie a zmeny vo využívaných softvérových súčiastiach (Heritrix, OpenWayback, SOLR, serverový operačný system, Wordpress a pod.). Aktualizácie môžu mať výrazný vplyv na zlepšenie fungovania systému, úspešnosť zberov či ich zobrazovanie vo verejnom portáli. Nové verzie jednotlivých komponentov však musia byť kompatibilné s aktuálnymi verziami ostatných inštalovaných komponentov. Dôležité sú pravidelné zálohy, zváženie dopadu aktualizácií a ich testovanie kvôli zabezpečeniu bezproblémovej prevádzky v produkčnom prostredí.

Legislatívne obmedzenia:

- potreba novelizovať Autorský zákon a Zákon o povinnom výtlačku – je nevyhnutné rozšíriť pôsobnosť na archiváciu a sprístupňovanie elektronických online publikácií a webových stránok publikovaných na Slovensku
- povinný výtlačok online publikácií by uľahčil prácu, nebolo by potrebné uzatvárať zmluvy
- implementácia Smernice Európskeho parlamentu 2019/790 o autorskom práve na jednotnom digitálnom trhu do slovenskej legislatívy [9], ktorá prinesie okrem iného aj výnimky v oblasti data-miningu pre inštitúcie zaoberajúce sa uchovávaním kultúrneho dedičstva

Plány do budúcnosti

Udržateľnosť projektu Digitálne pramene – Webharvesting a archivácia e-Born obsahu končí k 31. októbru 2021. V dokumente Stratégia rozvoja Digitálnych prameňov po skončení udržateľnosti (interný dokument) sú zadefinované zámery rozvíjania jednotlivých aktivít do budúcnosti. Popri postupnom rozvoji sa črtajú ďalšie možnosti zlepšovania, zefektívnenia činnosti i medziinštitucionálnej spolupráce. Ide najmä o tieto témy:

- archivácia nových typov prameňov a formátov (multimediálny obsah, videá, sociálne siete)
- prepojenie katalógových záznamov Digitálnych prameňov s katalógom UKB (e-Born pramene), resp. so Slovenskou národnou knižnicou
- spolupráca pri výbere prameňov na archiváciu (zapojiť do výberu viaceré inštitúcie, napr. SNK, vedecké knižnice, vládne inštitúcie, vedecké ústavy SAV)
- doriešenie výberu SIP balíkov z CDA (bude vyžadovať SW a HW na spätný export dát)
- rozvoj spolupráce v rámci V4 a výmena skúseností v oblasti využívania nových nástrojov, vzájomnej výmeny dát a vyťažovania dát (datamining)
- rozvoj spolupráce s IIPC pri tvorbe medzinárodných kolekcí, výmena skúseností a osvedčených postupov (best practices)
- výskum potrieb bádateľov (na extrakciu dát z archívu bude potrebný vhodný SW)

Záver

Archív Digitálnych prameňov prešiel za päť a pol roka cestu, ktorú lemovali nadobudnuté cenné skúsenosti z teórie a praxe budovania webových archívov, ale aj prekážky rôzneho druhu, ktoré bolo potrebné prekonávať. Výzva na zachovanie digitálneho dedičstva pre budúce generácie je trvalou výzvou, pretože jej cieľom je zabezpečiť pre ďalšie generácie verný obraz poznatkov a informácií zo súčasnosti. Zmeny v internetových technológiách a multimediálnych formátoch spôsobujú neustále vyhľadávanie vhodných nástrojov pre uchovávanie rôznych typov obsahu. Archív čakajú v budúcnosti aj také výzvy, aké nové dokumenty zahrnúť do predmetu archivácie a aké nástroje pritom využívať. Ďalšiu významnú tému predstavuje efektívne sprístupňovanie a využívanie uložených dokumentov bádateľmi. V tomto smere je veľmi dôležitá medzinárodná spolupráca a výmena skúseností, ako aj spolupráca s výskumníkmi z rôznych oblastí.

Zoznam bibliografických odkazov:

- [1] NIU, Jinfang. Prehľad archivácie webu (angl.). *D-Lib Magazine* [online]. Marec/ apríl 2012, vol. 18, no. 3/4. ISSN 1082-9873 [cit. 2021-06-22]. Dostupné na internete: <http://www.dlib.org/dlib/march12/niu/03niu1.html>
- [2] Depozit digitálnych prameňov. Politika zberu DIP WWW. *Digitálne pramene* [online]. [cit. 2021-06-22]. Dostupné na internete: https://www.webdepozit.sk/dokumenty/DIP_Politika-zberu_WWW.docx
- [3] Internet Archive. Novel Coronavirus (COVID-19). *International Internet Preservation Consortium* [online]. Medzinárodné konzorcium pre uchovávanie internetu [cit. 2021-06-24]. Dostupné na internete: <https://archive-it.org/collections/13529>
- [4] Depozit digitálnych prameňov. Slovník DIP. *Digitálne pramene* [online]. [cit. 2021-06-22]. Dostupné na internete: <https://www.webdepozit.sk/projekt-dip/slovník-dip/>
- [5] Depozit digitálnych prameňov. Vyhľadávanie vo verejnom portáli – www pramene. *Digitálne pramene* [online]. [cit. 2021-06-28]. Dostupné na internete: <https://portal.webdepozit.sk/webapp-portal/search-web?q=Budúcnosť&c=12>
- [6] Národná agentúra ISSN – Depozit digitálnych prameňov. Vyhľadávanie v záznamoch obsahujúcich archivovaný obsah vo Webdepozite. Národná agentúra ISSN [online]. [cit. 2021-06-21]. Dostupné na internete: <https://issn.issn.sk/collection/WebDepozit?ln=sk>
- [7] Depozit digitálnych prameňov. Kampane www. *Digitálne pramene* [online]. [cit. 2021-06-29]. Dostupné na internete: <https://www.webdepozit.sk/www-pramene/kampane-www/>
- [8] Depozit digitálnych prameňov. Publicita. *Digitálne pramene* [online]. [cit. 29. júna 2021]. Dostupné na internete: <https://www.webdepozit.sk/system-dip/publicita/>
- [9] SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES [cit. 2021-06-29]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790>

VIRTUÁLNE ŠTUDOVNE

Virtual study rooms

Mgr. Tomáš FIALA

Centrum vedecko-technických informácií SR

Abstrakt:

Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR) prevádzkuje Virtuálne študovne. Služba predstavuje digitálnu knižnicu, ktorá zabezpečuje sprístupňovanie digitalizovaných knižničných dokumentov a elektronických knižných dokumentov prostredníctvom dedikovaného virtuálneho klientskeho priestoru pre štúdium literatúry. Primárnym poslaním služby je zabezpečenie online sprístupňovania pre slovenskú sieť vedeckých knižníc, vysoké školy, vedecko-výskumné organizácie a vydavateľov vedeckých publikácií. V súčasnosti sa sprístupňuje v rámci pilotnej prevádzky približne 900 000 digitalizovaných strán študijnej a vedecko-výskumnej literatúry.

Abstract:

The Slovak Centre of Scientific Information (SCSI) is running a project of Virtual study rooms. The service is providing a digital library solution for simplified and instant access to digitized and natively-digital documents via a dedicated client-based study room. The aim of the service is to extend the convenience of online access to all kinds of scientific libraries, universities, scientific organizations and scientific publishers. SCSI already provides access to approximately 900 000 documents.

Kľúčové slová:

Virtuálne študovne, digitálna knižnica, digitálne dokumenty, klientsky orientované študovne, univerzity, študenti.

Keywords:

Virtual study rooms, digital library, instant access, digital documents, client-based study rooms, universities, students.

Komu je služba virtuálnych služieb určená

CVTI SR v súčasnosti technologicky zabezpečuje prístup k digitalizovaným knihám pre Univerzitu Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (901 e-knÍh), Univerzitu Mateja Bela (753 e-knÍh), Slovenskú poľnohospodársku univerzitu v Nitre (161 e-knÍh), Akadémiu ozbrojených síl SR (88 e-knÍh) a Ústrednú knižnicu SAV. Virtuálne študovne sprostredkovávajú zamestnancom a študentom prístup k viac ako 900 000 stranám tých študijných a vedecko-výskumných titulov, ktoré si zvolili samotné univerzity. V rámci testovacej prevádzky si malo možnosť službu vyskúšať viacero vysokých škôl.

Softvér digitálnej knižnice a Virtuálne študovne

Softvér digitálnej knižnice CVTI SR funguje ako jeden systémový celok, ktorý v prípade Virtuálnych knižníc funguje z väčšej časti ako dedikovaný systém (virtuálne oddelený) pre konkrétnu akademickú knižnicu. Systém digitálnej knižnice umožňuje oddeliť digitálny obsah jednotlivých inštitúcií a pre každého zmluvného partnera dovoľuje vytvoriť vlastnú vstupnú webovú stránku, prípadne viaceré webové stránky na ktorých sú dostupné dynamicky generované digitálne objekty patriace výhradne do zbierky zmluvného partnera. Možnosti usporiadania objektov na špecializovaných webových stránkach partnerov sú veľmi rôznorodé a závisia okrem požiadaviek používateľov najmä na množstve a kvalite poskytnutých metadát.

VIRTUÁLNA ŠTUDOVŇA

DIGITALIZOVANÝCH DOKUMENTOV UNIVERZITNEJ KNIŽNICE UPJŠ V KOŠICIACH

Najaktuálnejšie knihy (zoraďené podľa roku vydania) [Zobraziť všetky](#)

ISBN	Titul	Autori	Rok vydania	Stránok
M 133945	Handbook of Foodborne Diseases	Handbook of foodborne diseases	2019	1228
	An Introduction to the solar system		2018	444
F 137054	ETIKA PRO POMÁHAJÍCÍ PROFESE	Etika pro pomáhající profese	2018	302
V 148913	REKONSTRUKCIA ŠTÁTU III.	Rekonstrukcia štátu : silné mestá silné Slovensko. III.	2018	136
L 153929	ÚVOD DO ŠTÚDIA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA SÚKROMNÉHO A PROCESNÉHO	Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného	2018	314
L 153366	Autorský zákon	Autorský zákon : komentár	2018	1164
L 152732	Soudní exekuce	Soudní exekuce	2016	340
S 159680	Nauka o krajíně	Nauka o krajíně : geografický pohled a východiska	2013	480
L 152538	PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST V MEDICÍNĚ	Právní odpovědnost v medicíně	2010	320
L 152323	Notářský poriadok	Notářský poriadok : komentár	2016	820
JAK U 143657	Dobrodružné hry a cvičení v přírodě	Dobrodružné hry a cvičení v přírodě	2014	330
F 128917	KYBERŠIKANA	Kyberšikana : průvodce novým fenoménem	2013	156

Pokračovať ďalej do Virtuálnej študovne UPJŠ

Obrázok 1

Vstupné brány Virtuálnych študovní

Na základe metadát sa jednotlivé digitálne objekty cielene zoskupujú a pútavo prezentujú. Systém dynamicky a v reálnom čase na dedikovanú stránku academickej knižnice generuje aktuálne obálky kníh, ktoré boli napr. práve importované, alebo najnovšie vydané. Prípadne tiež ak spadajú pod určitý študijný program, boli vydané určitým autorským kolektívom v určitom roku, alebo boli vydané konkrétnym vydavateľom (všetky možnosti je možné vzájomne aj kombinovať). Z hľadiska typov dokumentov systém na dedikovanej stránke academickej knižnice zoskupuje dokumenty na učebnice, zborníky, skriptá, monografie a iné, pričom ich počtom nie je limitovaný. Digitálna knižnica však pos-

kytuje viac možností, vie tieto skupiny flexibilne kombinovať a vytvárať nové skupiny podľa individuálnych požiadaviek akademickej knižnice. Pri špecializovaných stránkach pre akademické knižnice má každá virtuálna knižnica vlastný dizajn.

Ako fungujú Virtuálne študovne ?

Z hľadiska dostupných funkcionalít systém poskytuje napríklad online poznámky, hodnotenie digitálneho obsahu používateľmi, označenie obľúbeného obsahu. Pre dostupnosť vyššie uvedených funkcií je však potrebná autentifikácia do systému s platnou emailovou adresou. Systém digitálnej knižnice poskytuje dostatočný komfort aj neautentifikovaným používateľom a je na zväžení akademickej knižnice, ktoré funkcie svojim používateľom sprístupní a ktoré ponechá nedostupné. Počas aplikácie tohto modelu je možné technologicky ponechať funkcionality kopírovania časti textu, časti obrázkov, prípadne stiahnutie niekoľkých strán z dokumentu, alebo celého dokumentu. Systém používateľom poskytuje vyhľadávanie podľa slov na úrovni celej zbierky, ale i konkrétneho dokumentu, zoskupovanie obsahu podľa faziet v kombináciách s inými kritériami (dátum vydania, výskyt frázy v obsahu).

Autentifikácia a duplicity

Digitalizované, prípadne born-digital dokumenty akademickej knižnice systém sprístupňuje len na vopred zadefinovanom rozhraní IP adres zaslaných akademickou knižnicou, pričom môže ísť o IP adresy akademickej knižnice, celej univerzity a jej detašovaných pracovísk, spolu s internátmi a ďalšími priestormi školy. Niektoré knižničné dokumenty sú niektorým používateľom prístupné až po autentifikácii (napríklad na základe IP adresy), v prípade neautentifikovaného používateľa systém zobrazí pri autorsky chránených dokumentoch len obálku daného dokumentu. Autentifikácia je multifaktorová a môže prebiehať na základe viacerých autentifikačných metód (napr. prihlásenie + IP adresa). V prípade neautentifikovaného prístupu je systém digitálnej knižnice prednastavený tak, že používateľ primárne pracuje len s dokumentmi jeho akademickej knižnice a vie si zobraziť aj voľne prístupné dokumenty napr. EODOPEN. Prípadne dokumenty z iných virtuálnych študovní – v takom prípade však len titulnú stranu spolu s metadátovým bibliografickým popisom. V prípade, že jednu naimportovanú knihu vlastní viaceré knižnice (duplicity) – sprístupňujeme len jeden elektronický dokument a to vo viacerých študovniach zmluvných partnerov.

Vyhľadávanie obsahu

V rámci virtuálnych študovní je jednou z ďalších možností vyhľadávania informácií aj plnotextové vyhľadávanie, ktoré môže byť umiestnené na dedikovanej titulnej stránke venovanej akademickej knižnici (vytvorenej v rámci redakčného systému digitálnej knižnice). Systém podporuje skloňovanie slov v slovenskom jazyku a je možné v rámci vyhľadávania viacerých termínov určiť ich vzájomnú blízkosť. Plnotextové vyhľadávanie je možné fazetovo skombinovať s bibliografickými metadátami, prípadne časovým rozsahom. Účelom Virtuálnej študovne je disponovať možnosťami okamžitého prístupu k potrebným dokumentom alebo informáciám pre zmluvných partnerov CVTI SR.

Možnosť aplikácie Digital humanities

Rôznorodý obsah digitálnej knižnice (články, strany, odseky) z rôznych knižničných dokumentov (periodiká, knihy, mapy) je možné na základe rôznych typov metadát, plného textu, dátumov, pospájať do nového komplexného recyklovaného informačného produktu, ktorý agreguje informácie z viacerých zdrojov digitálnej knižnice a vytvára komplexný prehľad objektov (osôb, miest, udalostí), súvislostí a faktov v hypertexte. Integrovaný redakčný systém do softvéru digitálnej knižnice – umožňuje vytváranie špecializovaných dynamicky generovaných prehľadových webových stránok, ktoré na základe rôznych (predovšetkým metadátových faziet z naimportovaných dokumentov) vytvára komplexný prehľad entít (osôb, miest, udalostí súvislostí a faktov). Medzi takého špecializované stránky môžeme zaradiť aj stránku, ktorá vznikla k 80. výročiu CVTI SR <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>.

Cieľom funkcionality je okrem iného poskytnúť možnosť prevádzkovať priestor pre realizáciu Digital humanities na jednotlivých ústavoch a katedrách počas vyučovacieho procesu. To si však vyžaduje zapojenie nielen akademických knižníc, ale i pedagógov na jednotlivých univerzitách.

Doplnkové služby

Univerzitám, ktoré nemali svoje digitalizačné pracovisko, prípadne nedisponovali žiadnymi elektronickými dokumentmi na sprístupnenie sme v rámci testovacej prevádzky zabezpečili aj bezodplatnú digitalizáciu vybraných kníh a spracovanie digitalizovaných obrazov spolu s vyťažením textu exportom do požadovaných formátov. V prípade ak by niektorá z univerzít prejavila záujem o naše služby aj v súčasnosti určite by sme ju neodmietli. Naše doplnkové služby sú však spoplatnené. Dokumenty určené sprístupňovanie by mali bez poškodenia a v reprezentatívnej kvalite. Netreba zabúdať, že projektom sa každá zúčastnená inštitúcia aj reprezentuje, preto by mali byť všetky výsledky projektu excelentné.

Selekcia študijných dokumentov

Výber knižničných dokumentov je plne v kompetencii akademickej knižnice. Predpokladom úspešnosti virtuálnej študovne je výber takých dokumentov o ktoré majú používatelia akademickej knižnice enormný záujem a knižnica nevie v plnom rozsahu saturovať ich požiadavky. Počas dlhšieho obdobia prevádzky Virtuálnych študovní sa ukázalo, že niektoré akademické knižnice majú rešpekt pri pridávaní najnovších dokumentov z domáceho univerzitného nakladateľstva, zrejme sa tak snažia vyhnúť prílišnej eskalácií vzťahov s autormi publikácií, ktorí pedagogicky pôsobia na univerzite. No každá univerzita má individuálne zvolenú stratégiu selekcie dokumentov, jednotlivé prístupy zrejme odrážajú klímu na jednotlivých univerzitách.

Vplyv pandémie ochorenia COVID-19 na službu Virtuálnych knižníc

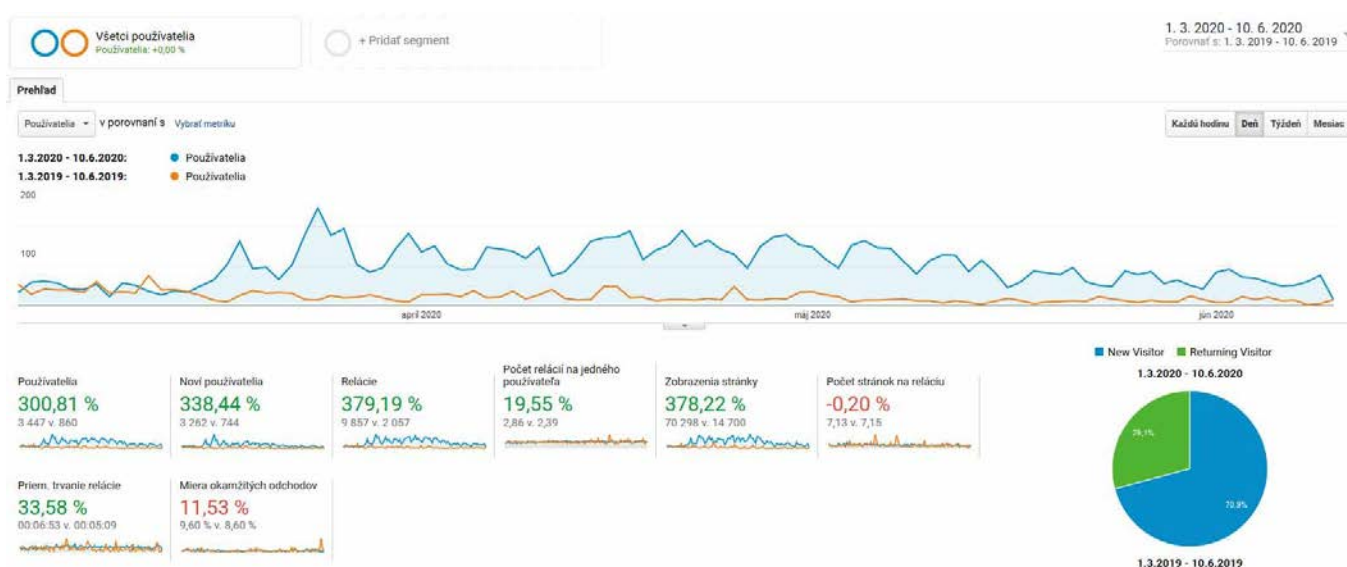
V súvislosti s pandemiou ochorenia COVID-19 sme zaznamenali masívny nárast počtu unikátnych používateľov. Vo februári 2020 (ešte pred vypuknutím pandémie) sme mali 573 používateľov, v marci 2020 1 273 a v apríli 2020 až 1 525 používateľov. Počet používateľov za máj 2020 (1 034) a jún 2020 má

postupne klesajúci trend, čo odzrkadľuje termíny odovzdávania záverečných prác a postupné ukončovanie letného semestra na univerzitách (pozri obrázok 2). Z týchto údajov môžeme vyvodiť záver, že systém Virtuálnych knižníc CVTI SR je primárne využívaný študentmi jednotlivých vysokých škôl. Od prvého januára 2020 do 31.12.2020 sme zaznamenali 9 570 používateľov, ktorí si prečítali 196 744 strán elektronických kníh.

Obrázok 2 – štatistické porovnanie používateľov Virtuálnych študovní CVTI SR za identické obdobie roku 2019 a 2020

Najväčší nárast prístupov k zdigitalizovaným dokumentom sa odohral v roku 2020 bezprostredne po zavretí univerzitných knižníc. Študenti a zamestnanci univerzít mali vďaka službe Virtuálnych knižníc CVTI SR zabezpečený kontinuálny prístup ku kľúčovým dokumentom aj počas pandémie ochorenia COVID-19. Na získanie lepšieho prehľadu dopadu pandemickej krízy na poskytovanie služby Virtuálnych knižníc CVTI SR sme štatisticky analyzovali identické časové obdobia rokov 2019 a 2020 (obrázok 3). V porovnaní štatistických údajov pandemickeho obdobia letného semestra (marec až jún 2020 – 3447

Obrázok 3 – štatistické porovnanie používateľov Virtuálnych študovní CVTI SR za identické obdobie roku 2019 a 2020. (údaje z roku 2019 sú bez UPJŠ, ktorá sa do projektu pripojila neskôr).

používateľov) s rovnakým obdobím v roku 2019 (860 používateľov) predstavuje nárast používateľov Virtuálnych študovní 300,81 percenta. Z ďalších čísiel môžeme spomenúť nárast počtu relácií o 338,44 percenta (z 744 na 3262), nárast počtu zobrazených stránok o 378,22 percenta a nárast trvania relácie o 33,58 percenta. Najviac unikátnych používateľov (165) systém zaznamenal 24. 03. 2020, naopak najmenej používateľov sme zaznamenali 31. 05. 2020 (28).

Vstupné brány do vybraných virtuálnych knižníc:

- <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/digitalna-kniznica-spu-v-nitre>
- <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/digitalna-kniznica-upjs>
- <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/eod-digitalna-kniznica>

Budúcnosť virtuálnych študovní

Služby Virtuálnej študovne sme poskytovali všetkým klientom limitovaný čas v rámci testovacej prevádzky zdarma. Veľmi rýchlo sme sa však dostali na limit našich kapacít, pričom nám objektívne vznikajú s prevádzkou virtuálnych študovní vedľajšie náklady. Okrem toho sme zaznamenali, že niektorí klienti k službe zdarma nepristupovali s dostatočnou dôslednosťou. Objavilo sa teda hneď niekoľko dôvodov prečo bolo potrebné pristúpiť aspoň k symbolickému spoplatneniu služby. Momentálne účtujeme za jednu stranu 0,026 € / rok. V porovnaní s cenami komerčných spoločností za podobnú službu je naša cena nízka a nepredstavovala pre našich klientov problém. Pre nových záujemcov sa budeme snažiť Virtuálnu študovňu prevádzkovať počas testovacieho obdobia bezodplatne.

TEORIE CHAOSU A KNIHOVNA: JAK Z TOHO VEN? *Chaos Theory and a Library: How out of It?*

Světlana HRABINOVÁ

Knihovna Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Abstrakt:

Rok 2020 byl rokem, který se stal pro všechny z nás velmi náročnou zkouškou a který s sebou přinesl mnohé. Bezpochyby mnoho negativního, ale zároveň řadu příležitostí. Jak řetězec nových a nečekaných situací proměnil služby knihoven? Znamená nečekaný chaos příležitost k pozitivní a efektivní změně? Co pandemie dala a vzala akademickým knihovnám a jejich uživatelům? Příspěvek se na základě reálných zkušeností z praxe konkrétní univerzitní knihovny pokusí najít na tyto otázky odpovědi.

Abstract:

2020 was a year that became a tough test for all of us and brought a lot. No doubt, it was a lot of negatives, but at the same time, there were many opportunities. How has a chain of new and unexpected situations transformed library services? Does unpredictable chaos mean an opportunity for positive and effective change? What did the pandemic give and take to academic libraries and their users? The paper will try to find answers to these questions based on experience from a particular university library practice.

Klíčová slova:

univerzitní knihovny, služby knihoven, elektronické zdroje, sociální síť

Keywords:

university libraries, library services, electronic resources, social networks

Úvod

Poslední rok a období pandemie ukázaly mnohé a výrazně ovlivnily provoz nejen akademických knihoven. Ať už se na uplynulé dny díváme z různých hledisek, je jisté, že je velmi obtížné najít oblast lidské činnosti, kterou by uplynulé měsíce nějakým způsobem (negativním či pozitivním) nezasáhly. Přestože chod akademických knihoven i univerzit byl výrazným způsobem ochromen a na dlouhou dobu se přesunul výhradně do virtuálního světa, z pohledu Knihovny Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně se nejednalo o období neúspěšné. Jednalo se o období plné nových činností, podnětů, výzev a příležitostí.

Knihovna Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (dále jen Knihovna UTB) je největší odbornou knihovnou ve Zlínském kraji. Obsluhuje téměř 6 tisíc uživatelů, převážnou většinu tvoří studenti a zaměstnanci univerzity, ale také zhruba 700 čtenářů z řad odborné veřejnosti. Knihovna má během běžného provozu otevřeno 6 dní v týdnu a v roce 2019 zaznamenala více než 115 tisíc návštěv. V jejím fondu se nachází zhruba 145 tisíc knih, na dvě stovky titulů tištěných novin a časopisů, ale také veškerá produkce elektronických kvalifikačních prací studentů univerzity. Zpřístupňuje také téměř stovku vědeckých databází, jejichž obsah tvoří tisíce článků z prestižních vědeckých časopisů a e-knihy (Knihovna Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, c2021). Knihovna rovněž poskytuje řadu školení a konzultací z oblasti informační výchovy nebo vědy a výzkumu (např. citace a citování, práce s elektronickými zdroji, vědecké publikování, bibliometrie atd.). Svým uživatelům nabízí ve třech patrech prostor ke studiu i relaxaci. Nachází se zde více než pět set studijních míst, dvě stě počítačů, šest individuálních studoven a studovna pro studenty se specifickými potřebami nebo také relaxační místnosti k odpočinku, pohodlí i občerstvení (tzv. knihobufet). Součástí knihovny je rovněž univerzitní nakladatelství, které kromě vydávání odborných publikací provozuje služby spojené s tiskem a vazbou závěrečných prací. Důležitou součástí života knihovny se staly marketing a propagace, na které je kladen velký důraz. O svých službách, akcích, novinkách a dalších zajímavostech se knihovna snaží informovat nejen pomocí sociálních sítí, ale také např. pomocí vlastního časopisu. Originální marketingové aktivity a inovativní přístup ke zpracování a pojetí různých služeb a systémů jsou dva prvky, kterými si knihovna buduje svou značku a kterými se snaží odlišit od ostatních.

Všechno zlé je k něčemu dobré

Ačkoliv pro knihovnu začal rok 2020 téměř jako každý jiný, kdy se na jeho začátku naplánují strategické činnosti, kulturní a vzdělávací akce a připraví se marketingový plán, jeho průběh byl zcela odlišný od let předchozích. Vždy se může něco „pokazit“ a samozřejmě se s tím musí také počítat. Ale rozhodně se nelze připravit na to, že bez varování bude mít knihovna místo obvyklých 240 „otevřených“ dnů v roce téměř 240 dnů zavřeno a ze dne na den se musí přesunout do virtuálního světa, jelikož její fyzické prostory v podstatě přestávají existovat (resp. stále existují, ale uživatelé je nemohou využívat). Knihovna UTB se s tímto chaosem musela vypořádat a přizpůsobit se situaci. Zároveň je nutné ale říct, že náročné dny s sebou přinesly řadu příležitostí, jak zůstat místem, které budou studenti i akademičtí pracovníci vnímat pozitivně a s pocitem, že knihovna zůstává jejich partnerem i v takových okamžicích. Záleželo jen na způsobu, jakým k tomu přistoupí.

Pandemie nám otevřela oči při pohledu na řadu činností a služeb, u kterých jsme zásadní změny odkládali nebo je nepovažovali za tak klíčové. V některých případech jsme jim nepřikládali potřebnou důležitost, protože jsme problematické oblasti nevnímali nebo jsme o nich nevěděli. Jednalo se zejména o vylepšení akviziční strategie, modernizaci webové prezentace elektronických zdrojů, ale také o změny ve službách pro studenty závěrečných ročníků i samotné komunikaci s uživateli. Celou dobu jsme měli na mysli, že když nemůže student, resp. uživatel do knihovny, musí mu jít knihovna naproti.

Změny v akviziční strategii

Přestože pohledem na statistické údaje je zřejmé, že Knihovna UTB nedisponuje ve svém knihovním fondu ohromujícím počtem fyzických jednotek (hlavní příčinou je skutečnost, že Univerzita Tomáše

Bati ve Zlíně je nejmladší veřejnou vysokou školou v ČR (rok vzniku 2001)), tak akvizice knih je na vysoké úrovni a uživatelé mají k dispozici velmi aktuální a pestrou knižní produkci. Tištěné knihy jsou již delší dobu doplňovány nebo nahrazovány elektronickými tituly, kde je patrný trend rostoucí nabídky také české produkce.

Knihovna vždy sledovala aktuální nabídku, pořizovala knihy podle potřeby jednotlivých studijních programů, oborů nebo vyučujících a vnímala potřeby svých uživatelů (např. pomocí formuláře, kde uživatelé mohli navrhnout konkrétní titul pro zakoupení do knihovny).

Během období pandemie se ukázala být velmi potřebná a důležitá také akvizice založená na datech. Způsoby nákupu knih, které jsou postaveny na reálném zájmu jednotlivých uživatelů, přináší nejen uspokojení uživatelských potřeb, ale také vhodně vynaložené finanční prostředky. Může se jednat o metodu EBA (evidence-based acquisition), kdy knihovna získá na určitou dobu neomezený přístup ke všem titulům nakladatele (nebo ke kompletní oborové kolekci) a po skončení tohoto období vybere na základě statistik využívanosti konkrétní tituly, které získá natrvalo. Touto formou Knihovna UTB zajistila svým uživatelům roční přístup ke kolekci elektronických knih vydavatelství De Gruyter. Následně pak pořídila do trvalého nákupu téměř 100 titulů.

Data a důležité informace lze ale také získávat i jinými cestami. Členské instituce českého národního licenčního centra CzechElib, které si klade za cíl zajistit centrální nákup elektronických zdrojů a zjednodušit celý proces přístupu k těmto zdrojům (O CzechElib, c2021) mohou využívat statistický systém CELUS k monitoringu jednotlivých elektronických zdrojů. Nelze ale přehlížet ani uživatelské statistiky získané přímo z výpůjčního procesu. V rámci režimu výdejního okénka, kdy si uživatelé objednávali knihy předem, se osvědčilo sledovat, po kterých titulech je vysoká poptávka a které tituly jsou vypůjčovány a zarezervovány dlouho dopředu. Pomocí těchto informací bylo možné rychle ověřit, zda je daný titul k dispozici v elektronické podobě a takový pak pořídít.

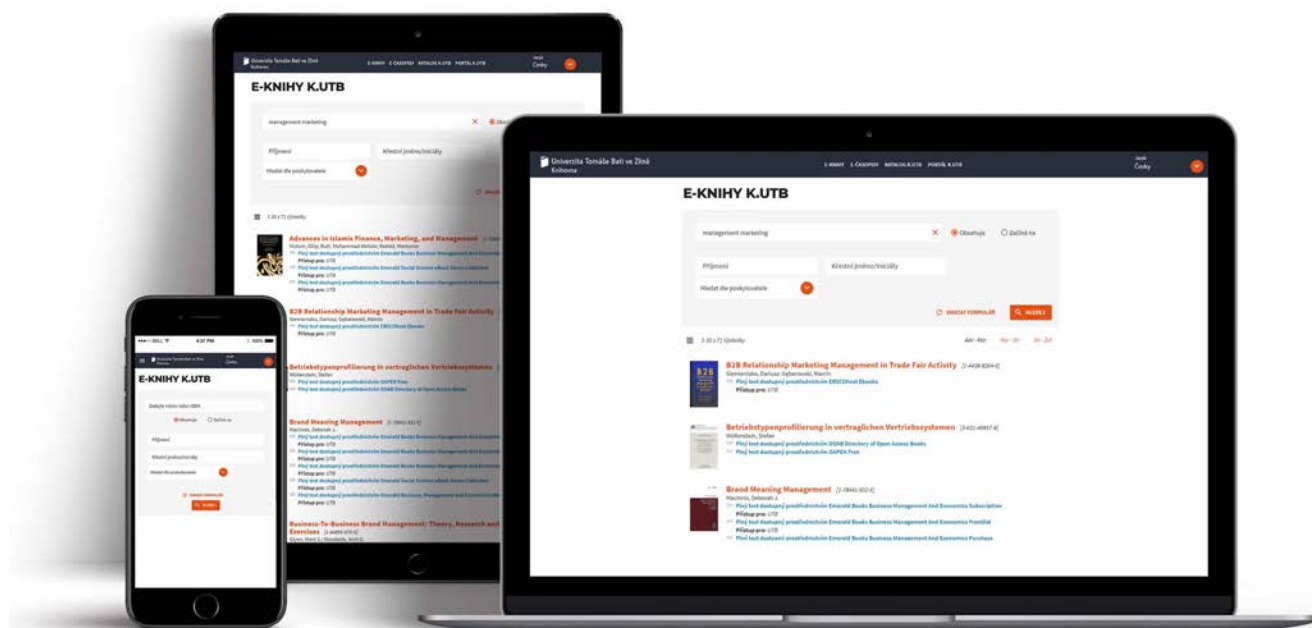
Elektronické zdroje

V knihovně je velký důraz kladen také na zaručení dostupnosti špičkových elektronických informačních zdrojů. Přístup ke klíčovým databázím je zajištěn v kooperaci s výše uvedeným licenčním centrem CzechElib. Oborově specializované databáze jsou pořizovány samostatně. V době, kdy jsou fyzické prostory knihovny nepřístupné a přístup k tištěnému fondu je omezen (ať už tím, že studenti nemohou v knihovně studovat a vybírat si knihy podle toho, co v danou chvíli potřebují, nebo také tím, že řada studentů kvůli různým opatřením nemohla cestovat), se stává rozhodujícím bohatství ukryté v informacích dostupných on-line. Tuto skutečnost potvrzují data získaná z webové analytiky webového sídla knihovny, kde je patrné, že webové stránky s informacemi o vzdáleném přístupu k elektronickým zdrojům nebo o elektronických knihách patřily v uplynulém roce a půl mezi ty nejnavštěvovanější.

Prioritní snahou knihovny bylo zajistit průběžně co největší množství on-line zdrojů a přístupů. Pozitivní ohlasy měly jak české projekty (digitální knihovna Bookport s produkcí od významných nakladatelů jako je Grada, Portál, Galén nebo Karolinum, která se osvědčila natolik, že byl přístup k odbornému obsahu prodloužen i na rok 2021, nebo dočasný přístup k Národní digitální knihovně Kramerius), tak také zahraniční zdroje. Lze říct, že množství zkušebních přístupů, které byly postupně nabízeny a zprostředkovány, bylo úplně nejvyšší za celou dobu existence knihovny (během roku knihovna nabídla svým uživatelům kolem 30 jedinečných přístupů k elektronickým zdrojům). Jednalo se

jak o kolekce elektronických knih, časopisů nebo konkrétní oborové či multioborové databáze. Podstatnou se ukázala být také samotná prezentace elektronických zdrojů a stav jednotlivých platform, na kterých je kompletní nabídka zpřístupněna.

Portál elektronických knih, který nabídl uživatelům přístup k obsahu jednotlivých elektronických titulů, byl provozován na platformě Publication Finder od společnosti EBSCO. Ačkoliv se jedná o moderní platformu, uživatelské rozhraní nebylo přívětivé pro uživatele ani pro samotné knihovníky. Některé elektronické knihy se v nabídce nezobrazovaly, při vyhledávání bylo nutné výsledky omezit pouze na elektronické knihy, jinak by uživatel pracoval i s množinou elektronických časopisů, které byly prezentovány na stejné platformě. Některé tituly byly dostupné pouze z knihovního katalogu. Uživatelé se tak museli potýkat s různými možnostmi přístupu, nepřehledností a celkovou nejednotností. Tyto problematické oblasti si zodpovědné osoby uvědomovaly, avšak pandemie a aktuální situace byly impulzem k požadované změně. Tou mělo být jednoduché a přehledné rozhraní, ke kterému bude možné přistupovat odkudkoliv (tj. rozhraní bude optimalizované také pro mobilní zařízení a platforma bude nabízet vzdálený přístup v případě, že uživatel k obsahu přistupuje mimo univerzitní síť) a bude zasazeno do vizuální identity knihovny. Základem se stala platforma SFX, která je provozovaná prostřednictvím testovacího režimu centra CzechElib. Na novém portálu elektronických knih jsou nyní všechny dostupné elektronické knihy (pokud se jedná o tituly v rámci zkušebního přístupu, uživatel je informován o konci zkušební doby) a to na jednom místě. V nejbližších dnech bude na stejné platformě zprovozněn také portál elektronických časopisů, ke kterým má zlínská univerzita přístup.

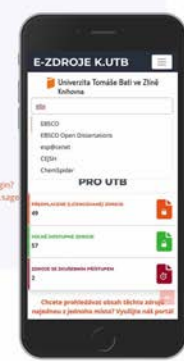
Pro uživatele je velmi důležitý také seznam elektronických informačních zdrojů dostupných pro danou instituci. I zde existovaly určitá omezení a limity, se kterými se uživatelé setkávají. Velkou překážkou byla skutečnost, že uživatelé musí používat dvě nezávislé webové aplikace. První rozhraní (Obrázek č. 2 vlevo) bylo určeno především pro přístup z interní sítě univerzity. Jednalo se o jednoduchý seznam elektronických zdrojů, který neuměl rozpoznat, zda se uživatel nachází mimo univerzitní síť (pokud uživatel tuto funkcionalitu potřeboval, musel si předem nastavit vzdálený přístup) a obsahoval pouze

základní popis bez pokročilých možností. Druhá aplikace (Obrázek č. 2 vpravo) pak sloužila pro přístup k elektronickým zdrojům mimo univerzitní síť. Tento seznam byl generován prostřednictvím technologie EZproxy a nabízel uživatelům speciální „proxy“ linky pro přístup ke konkrétnímu zdroji.

The screenshot shows the 'PORTÁL K.UTB' website. At the top, there is a search bar with 'Vyhledávání' and a 'HLEDAT' button. Below the search bar, the title 'SEZNAM LICENCOVANÝCH DATABÁZÍ DOSTUPNÝCH NA UTB' is displayed. A navigation bar includes 'KATALOG UTB' and 'E-ZDROJE'. A list of databases is shown, including 'abART', 'Academic Search Complete (EBSCO)', and 'ACS Journals'. A sidebar on the right contains a list of database links and a 'Dobrá stránka' button.

Jednalo se tak o dva nepropojené seznamy, které se musely ručně aktualizovat a udržovat, neaktuální přístupy bylo nutné ručně odstranit a celkově se jednalo o komplikované řešení jak pro údržbu, tak samotné uživatele. V případě rozhraní pro vzdálený přístup chyběla mobilní optimalizace a vzhled byl zastaralý.

Během příprav nového rozhraní bylo vymezeno několik základních požadavků: informace o zdrojích prezentovat na jednom místě, nabídnout uživatelům pokročilou možnost práce se zdroji (filtrování podle různých kritérií, vyhledávání), zobrazit detail záznamu s podrobnými informacemi a umožnit odkazování přímo na konkrétní zdroj. Požadavkem také bylo sjednotit vzhled webového rozhraní s vizuálním stylem dalších rozhraní knihovny (např. katalog). Nejdůležitější funkcionalitou nového portálu je pak schopnost nastavit vhodný odkaz (metodu) přístupu podle toho, jestli je přístup proveden z univerzitní sítě (pak nabídnout přímý odkaz do zdroje) nebo mimo univerzitní síť (v takovém případě nabídnout přednostně přístup prostřednictvím WAYFless/Shibboleth technologie, pokud to není možné, tak prostřednictvím EZproxy odkazů). Výslednou platformu připravovali pracovníci IT oddělení knihovny ve spolupráci se studentem Fakulty aplikované informatiky UTB, který toto téma zpracovával v rámci své diplomové práce. Knihovna tak získala flexibilní rozhraní, které splňuje její požadavky a které může dále rozvíjet, a zároveň se na jeho tvorbě podílel diplomant, který tak pracoval na reálném produktu, který se spustí během letního období.

Komunikace s uživateli a práce s nimi

Knihovna UTB se snaží své uživatele oslovovat nejen pestrou nabídkou služeb a informačních fondů, ale také samotnou komunikací s nimi. Ta probíhá jak tradičními komunikačními kanály, tak také především pomocí sociálních sítí. Dvakrát ročně vychází již zmíněný časopis K.UTB, který na začátku semestru přináší informace a novinky z prostředí knihovny a univerzity, ale také ze zlínské kultury. Knihovna si na své komunikaci zakládá a lze tvrdit, že patří mezi její přednosti. Vždy se snaží o efektivní a rychlou komunikaci a rovněž vnímá zpětnou vazbu, která se mnohdy v jednotlivých e-mailech, komentářích nebo osobních rozhovorech nachází.

Komunikace se ukázala být naprosto klíčovou v období pandemie. Pokud knihovny nabízí svým uživatelům zajímavé služby, nové tituly, potřebná školení, ale uživatelé o tom neví, pak je snaha o inovativní přístup zbytečná. Knihovny by měly propagovat to, co dělají, co je dělá zajímavými a užitečnými. Mohou si tak budovat „fanouškovskou“ základnu, od které budou získávat tolik potřebnou zpětnou vazbu ke své činnosti. Naprostým základem komunikace by měly být pravidelné aktualizace na webovém sídle knihovny, jelikož to je místo, kde se nachází spousta dalších užitečných informací. Nemusí se jednat o nový příspěvek každý týden, stačí i jeden souhrnný článek, který ale bude pravidelně aktualizován a doplňován o novinky. Zkušenosti z pandemických dnů v Knihovně UTB rovněž ukázaly, že uživatelé velmi pozitivně reagují na cílené e-maily konkrétním skupinám (studenti, děkani a proděkani jednotlivých fakult, akademičtí pracovníci). E-mail se stal hlavním prostředkem komunikace v celém univerzitním prostředí a jelikož často byli studenti i zaměstnanci přehlceni informacemi, bylo naprosto klíčové, aby e-maily z knihovny byly opravdu cílené pro konkrétní skupinu uživatelů a byly stručné a výstižné.

V moderní komunikaci hrají ovšem zásadní roli sociální sítě. Knihovna UTB využívá nejvíce Facebook a Instagram, kde pracuje s velkou fanouškovskou základnou. Součástí komunikace na sociálních médiích je zajisté tvorba moderního, lákavého a zajímavého obsahu, prostřednictvím kterého lze sdělovat novinky a důležité informace. Tento způsob komunikace je velmi efektivní také pro informování o nových informačních zdrojích, kterými knihovna v době, kdy se přesunula do on-line prostředí, disponovala a chtěla o nich svým uživatelům dát vědět. Velkým pozitivem byla spolupráce

s propagačními odděleními jednotlivých fakult. Konkrétní oborové zdroje tak mohly být už přímo v příspěvku cíleny a označeny pro jednotlivé fakulty, které vypomohly se sdílením obsahu. Dosah příspěvků tak byl i bez placených reklam mnohonásobně vyšší a bylo zaručeno, že se informace dostanou k té správné cílové skupině uživatelů. Tvorba takového obsahu a jeho následné sdílení na fakultách měly také kladný ohlas u fanouškovské základny, která se takto začala rozrůstat o nové uživatele, kteří dříve o knihovnu a její sociální obsah nejevili zájem nebo ho nepovažovali za důležitý. O tom, že příprava a sdílení obsahu zaměřeného na informace o nových elektronických informačních zdrojích, kolekcích e-knih či e-časopisů měla smysl (ačkoliv se to na první pohled nemusí jevit příliš atraktivní nebo inovativní), svědčí také výsledné statistiky uživatelských přístupů, které byly v některých případech opravdu ohromující.

Nelze nezmínit, že určité změny v přístupu projevili také samotní uživatelé. Z komunikace bylo patrné, že hledají pevný a záchraný bod, na který se mohou obrátit a který je nezklame. Ukázalo se, že místem, které takto vnímají, je právě knihovna. Situace byla nejtěžší pro studenty, kteří byli v posledním ročníku, pracovali na svých bakalářských nebo diplomových pracích a najednou přišli o přístup k literatuře. Začali tak využívat věci a služby, o které dříve neměli zájem. Příkladem mohou být školení informační výchovy k problematice práce s informačními zdroji a jejich citování, které knihovna pořádala pro zájemce vždy až na začátku letního semestru, jelikož v zimním semestru se na tato školení hlásilo minimum studentů. Vzhledem k tomu, jak se vyvíjela situace na jaře a na podzim, kdy se výuka a vzdělávání opět přesunuly do virtuálního režimu, jsme prostřednictvím sociálních sítí v průběhu podzimu vytvořili anketu, která měla za cíl zjistit, zda je v tomto období o školení zájem. Zájem byl obrovský, což se projevilo i na samotném školení, které proběhlo v on-line prostředí přes MS Teams a přihlásilo se na něj více než 200 studentů. Zajímavý byl také fakt, že studenti se během virtuálního školení nebáli ptát a dotazovat na věci, které jim nebyly jasné, což u běžných přednášek a školení nebývá zcela běžné. I v tomto bodě se tak potvrdilo, jak klíčové je s uživateli komunikovat a ukázat jim, že knihovna je tu pro ně. Mottem celého období pandemie se tak pro knihovnu a její uživatele stala známá slova Albusa Brumbála o Bradavicích: „V Bradavicích se dostane pomoci každému, kdo o ni požádá.“ To stejné platilo také o Knihovně UTB.

Poučení aneb co jsme se dozvěděli

Smyslem příspěvku bylo najít odpovědi na řadu otázek souvisejících se změnami, s nimiž se akademické knihovny musely v minulých měsících vypořádat. Příspěvek se rovněž zamýšlel nad tím, co si knihovny a jejich uživatelé mohou z tohoto období odnést.

Jedním ze zásadních poučení je fakt, že stejně tak, jako je důležité budovat a modernizovat fyzické prostory knihovny (např. moderní vybavení, relaxační prvky, aktuální tištěný fond), je naprosto nezbytné neustále zdokonalovat prostory virtuální. Není důležité vytvářet dokonalé a bezchybné platformy s elektronickým obsahem (to se zřejmě ani nikdy nepovede), ale je důležité na nich neustále pracovat a rozvíjet je.

Uživatelsky přívětivé produkty a produkty vytvořené na základě uživatelských zkušeností lze aplikovat do virtuálních i fyzických prostředí, popř. je mezi sebou propojovat. Může se jednat o nabídku nových služeb nebo vylepšení těch stávajících či zjednodušení složitostí (např. komplikovaný přístup k elektronickým informačním zdrojům z domova a jeho zjednodušení nebo mapa fondu, která napoví umístění knihy, umístěná na regálech, ale také její interaktivní verze aplikovaná přímo v knihovním katalogu).

Za zásadní bod lze označit komunikaci a získávání zpětné vazby. Komunikace, cílená propagace služeb knihovny, zpětná vazba, práce s daty a statistikou jsou důležité pro celkový rozvoj knihovny i jejích služeb. Knihovna by se neměla bát zpropagovat vlastní práci či úspěch. Zároveň by se neměla obávat naslouchat a pracovat se zpětnou vazbou. I negativní ohlas může znamenat pozitivní výsledek. Uživatelé se navíc mohou cítit součástí dění, protože jejich „hlas“ něco znamenal. Komunikace představuje klíčový faktor k úspěchu.

Během náročného období, kdy se vzdělávání i těch nejmenších žáků na základních školách přesunulo do virtuálního světa, se potvrdilo, že tištěné knihy mají stále své kouzlo a ačkoliv se to nemusí zdát, řada uživatelů je preferuje před jejich elektronickými verzemi. Možnost listovat knihou a dělat si záložky a poznámky na papír je pořád pro velkou část lidí příjemnější ve chvíli, pokud drží fyzickou knihu v ruce. Někteří byli ochotni cestovat i velkou dálku, aby se k fyzickým knihám mohli dostat. Tištěnou knihu ocenili také uživatelé, kteří trávili celé dny u počítačů a často je trápila únava očí, bolest hlavy nebo problémy soustředit se. Tradiční kniha a papír tak pro ně byly příjemnou změnou.

Závěrem lze jen doporučit, aby vždy existoval dobrý důvod, proč to všechno dělat. Na výsledné službě nebo produktu se to pak pozitivně projeví. Knihovna UTB vše dělá s ohledem na spokojeného uživatele. Tedy uživatele, který má pocit, že se něco naučil, dozvěděl, kterému služby a produkty dávají jasný smysl, který z knihovny (nebo jejích virtuálního produktu) odchází s úsměvem na tváři (má pocit, že se mu stalo něco pozitivního) a který uspokojil své cíle a potřeby.

Závěr

Uplynulé měsíce naučily každého z nás mnohé. V případě služeb a provozu akademické knihovny se ukázalo, že nejdůležitější je chtít naslouchat a neustále na sobě pracovat. Vždy je důležité nic předem nevzdávat, snažit se přizpůsobit situaci, využít dostupných prostředků, učit se z vlastních chyb i novým věcem a neztrácet víru, že vaši koncoví uživatelé (potažmo také zřizovatelé) to uvidí a ocení. Pokud je knihovna jako celek správně nastavena a stojí za ní lidé, kterým záleží na tom, jak je „značka“ knihovny vnímána, nemusí se bát o svou budoucnost.

Náročný rok skončil a začal další, do kterého jsme v knihovně vkročili mnohem lépe připraveni a poučení. Nezaskočila nás tak skutečnost, že jsme se běžnému provozu, na který jsme byli zvyklí z let minulých, přiblížili až v polovině letošního května (do té doby jsme se museli spokojit s režimem „výdejního okénka“). Ani teď nelze s jistotou říct, co nás čeká v novém akademickém roce, ale je jisté, že se do něho pokusíme vstoupit s pozitivním myšlením, spoustou nápadů a chutí neustále se zlepšovat.

Seznam bibliografických odkazů:

- [1] KNIHOVNA UNIVERZITY TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ, c2021. Statistický přehled. *Knihovna: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně* [online] [cit. 2021-6-21]. Dostupné z: <https://knihovna.utb.cz/knihovna/o-knihovne/statisticky-prehled/>
- [2] O CzechELib, c2021. *CzechELib* [online]. [cit. 2021-6-21]. Dostupné z: <https://www.czechelib.cz/cs/21-o-czechelib>

POSUŇME SA ĎALEJ V INFORMAČNOM VZDELÁVANÍ.

Let's move in information literacy education.

Beáta BELLÉROVÁ, Slovenská poľnohospodárska knižnica pri SPU v Nitre,
Daniela DŽUGANOVÁ, Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach

Abstract:

The information literacy model is undergoing a developmental process, which poses challenges for librarians. The Slovak Library Association has been working on the topic of information literacy and information education for several decades. The Association has conducted several researches to determine the level of information skills of university students in relation to information education. In 2021, these activities are followed by a project aimed at improving the competitiveness of libraries as providers of information education and subsequently contributing to the improvement of information skills of their users. The starting point is again a survey of information skills of library users and university students. This time, the survey will not be limited to academic libraries it will also cover scientific and public libraries users. At the same time, it is designed so that the selected results are comparable with the surveys of academic libraries from 2006 and 2009. The aim of the survey is to determine the level of information skills and at the same time the impacts of information education implemented by libraries.

Kľúčové slová:

Informačná gramotnosť, informačné vzdelávanie, Slovenská asociácia knižníc

Keywords:

Information literacy, information literacy education, Slovak Library Association

Postavenie knižníc v dnešnom informačne predimenzovanom svete sa mení. Niektoré ich funkcie sa oslabujú, iné posilňujú. Agenda, v ktorej vidíme pre knižnice veľký priestor, je informačné vzdelávanie.

Sociokultúrne zmeny, ku ktorým došlo v posledných desaťročiach v dôsledku používania digitálnych technológií v komunikácii, spôsobili vznik mnohých modelov gramotnosti. Líšia sa svojím prístupom, využívaním rôznych médií, kognitívnych procesov, metodiky, pedagogických cieľov atď. (Kalantzis et al. 2012). Model informačnej gramotnosti tiež prechádza vývojovým procesom, nepretržitým a dynamickým, čo pred knihovníkov stavia výzvy.

Ako príklad vývoja môžeme uviesť zmenu (nahradenie) štandardov informačnej gramotnosti pre vysokoškolské vzdelávanie z roku 2000, ktoré vznikli v rámci Association of College and Research Libraries (ACRL), súčasť American Library Association (ALA) rámcami informačnej gramotnosti v roku 2016. Nové rámce informačnej gramotnosti sú nasledovné:

- Autorita je konštruovaná a kontextová
- Tvorba informácií ako proces
- Informácie majú hodnotu
- Výskum ako bádanie (otázky)
- Vzdelanosť (bádanie) ako konverzácia
- Vyhľadávanie ako strategický výskum (ALA 2016).

Stalo sa tak o. i. preto, lebo Výbor pre štandardy informačnej gramotnosti opakovanne riešil požiadavky na rozsiahle prispôsobenie a aktualizáciu štandardov z dôvodu zmien v technológiách, vo vedeckej komunikácii a životnom cykle informácií (Foasberg 2015, prevzaté z Sipilä et al. 2018).

Na informačnú gramotnosť možno nazerať z rôznych aspektov. Ak však jej význam hodnotíme z pohľadu nárokov informačnej spoločnosti, kde tvorba, šírenie a používanie informácií patrí k základným ekonomickým, politickým či kultúrnym aktivitám, musíme ju vnímať ako zručnosť, ktorá má vplyv na každodenný život ľudí. Jej význam sa nehodnotí len vo vzťahu k žiakom či študentom, týka sa v podstate všetkých. V literatúre sa môžeme dokonca stretnúť s tvrdeniami, že informačná gramotnosť je ľudským právom (Sturges – Gastinger, 2010). Takýto pohľad stavia naše snahy do celkom zaujímavého svetla.

Catts a Lau (2008) rozlišujú štyri rôzne kontexty, v ktorých je informačná gramotnosť relevantnou kompetenciou:

- vzdelávanie,
- pracovisko,
- zdravie a pohoda
- občianska spoločnosť.

V knižniciach máme najbohatšie skúsenosti práve s informačnou gramotnosťou ako podstatnou kompetenciou pre vzdelávanie. Možno sa menej zaoberáme informačnou gramotnosťou v ďalších troch kontextoch, hoci si určite uvedomujeme jej význam na pracovisku. Je neodškriepiteľný a nepredstavuje novú tému, napr. zakladateľ moderného manažmentu Peter Drucker sa jej venoval už v 80-tych rokoch. Témy informačnej gramotnosti v kontexte zdravia a občianskej spoločnosti sú tiež skôr mimo nášho záujmu. Uvádzame ich tu najmä preto, aby sme zdôraznili, že problematika informačnej gramotnosti, resp. informačného vzdelávania sa skutočne môže týkať skutočne všetkých typov knižníc, vrátane špeciálnych.

Na pôde Slovenskej asociácie knižníc sa téme informačnej gramotnosti a informačného vzdelávania venujeme niekoľko desaťročí. Najznámejšie sú pravdepodobne výskumy informačnej gramotnosti IGPAK a IGPAK 2, zamerané na zisťovanie úrovne informačných zručností študentov vysokých škôl vo vzťahu k informačnému vzdelávaniu. Jedným z ich výstupov bola publikácia **Informačné vzdelávanie v podmienkach slovenských vysokých škôl – analytická štúdia**, ktorá bola publikovaná v roku 2010. V tomto období, tiež v roku 2010, SAK realizoval prieskum zameraný na postavenie a aktivity akademických knižníc v oblasti informačného vzdelávania. Do prieskumu sa zapojilo celkom 34 akade-

mických knižníc (30 VVŠ, 2 ŠVŠ, 2 SVŠ), čo predstavovala takmer 92 % z celkového počtu knižníc tohto typu. Podľa získaných údajov knižnice prioritne orientovali informačné vzdelávanie na študentov bakalárskeho štúdia, magisterského a doktorandského štúdia, avšak vysoké percento knižníc (88 %) uviedlo organizovanie informačného vzdelávania pre pedagógov. Napriek tomu, že pri prieskume akademických knižníc tieto deklarovali bohatý rozsah aktivít informačného vzdelávania, iba približne štvrtina respondentov IGPAK a IGPAK 2 kladne odpovedala na otázku, či absolvovali počas svojho vysokoškolského štúdia vzdelávaciu akciu zameranú na vyhľadávanie informácií. V roku 2007 (IGPAK) to bolo 26 % kladných odpovedí, v roku 2009 (IGPAK 2) iba 21 %. Na druhej strane, hodnotenie študentov, ktorí absolvovali vzdelávacie akcie knižníc bolo kladné až v 92 %. Ako nevyhnutné pre štúdium ich označilo 42 % respondentov a ako dôležité, ale nie nevyhnutné 50 % respondentov (Bellérová et al. 2010). Informácie prevzaté z publikácie, ktorá sumarizovala všetky tri prieskumy prezentujeme s cieľom ukázať vzťah medzi aktivitami knižníc a ich dopadom na cieľové skupiny. Samozrejme ide o veľmi zjednodušený pohľad, ktorý musí byť predmetom detailnejších analýz.

Téme sa na úrovni SAK venovalo niekoľko odborných podujatí, napríklad v roku 2008 seminár **Informačná gramotnosť a vzdelávacie aktivity akademických knižníc**, v roku 2016 **Akademické knižnice a nové témy informačného vzdelávania**. Spracovali sme tiež projekt, ktorý bol zameraný na nové formy pre informačné vzdelávanie, ktorý však nebol akceptovaný Fondom na podporu umenia. Paradoxne, cieľom projektu malo byť zavádzanie nových (najmä online) foriem, čomu nás veľmi rýchlo naučila pandémia.

Možno povedať, že tému informačného vzdelávania a informačnej gramotnosti používateľov na úrovni akademických knižníc máme podrobne zmapovanú a je na čo nadviazať. O niečo menej poznatkov máme o situácii vo verejných knižniciach a preto by sme sa im v budúcnosti chceli viac venovať. Odpovede, hoci iba čiastkové, na niektoré otázky týkajúce sa informačnej gramotnosti resp. informačného správania mládeže vo vzťahu k verejným knižniciam môžeme čerpať zo štúdie **Text a čítanie, mládež a knižnice** z roku 2017, autorov Ľ. Hrdinákovej, J. Kopáčikovej a P. Rankova, ktorá prezentuje výsledky výskumov čítania mládeže. Na zbere údajov do veľkej miery participovali práve verejné knižnice a súčasťou výskumu bolo aj zisťovanie vzťahu ku knižniciam, resp. záujmu o služby knižníc. Údaje o aktivitách verejných knižníc zameraných na informačné vzdelávanie (vo verejných knižniciach označované aj ako informačná výchova či informačná príprava) môžeme tiež získať zo štatistík, avšak chýba im kontext. Na ilustráciu, aký je rozsah a charakter takýchto aktivít: „V Žilinskom kraji v roku 2017 verejné knižnice zorganizovali spolu 5 454 podujatí, z toho 1 011 informačných príprav (regionálne knižnice 3 787 podujatí, z toho 540 informačných príprav, mestské knižnice 826 podujatí, z toho 199 informačných príprav, profesionalizované knižnice 199 podujatí, z toho 76 informačných príprav a neprofesionalizované knižnice 317 podujatí, z toho 96 informačných príprav“ (Šušoliaková, 2019). Ide o citáciu z veľmi zaujímavej publikácie – Optimálna knižnica – súčasť rozvojového programu mesta a obce v sociálnej, kultúrnej a vzdelávacej oblasti, ktorú v roku 2019 vydala Kysucká knižnica v Čadci.

Staršie údaje môžeme čerpať z prieskumu, ktorý realizovala v roku 2008 Slovenská národná knižnica, resp. Odbor pre knižničný systém SR SNK. Do prieskumu nazvaného Informačná výchova používateľov z pohľadu knihovníkov sa zapojilo 83 knižníc – 8 krajských, 28 regionálnych a 47 mestských. 2007 (Kilárová 2008). Už z názvu vyplýva, že prieskum sa informačnej gramotnosti venoval iba okrajovo, jeho nosnou témou boli aktivity knižníc v oblasti informačnej výchovy.

Jednoduchý prieskum webových stránok verejných knižníc naznačuje, že ich aktivity v tejto oblasti sú veľmi bohaté.

Už pri prieskume v roku 2010 akademické knižnice deklarovali záujem zvyšovať lektorské zručnosti, zručnosti súvisiace s e-vzdelávaním, ale aj marketingom podujatí. Potrebu zlepšovať pripravenosť knihovníkov, ktorí sa venujú informačnému vzdelávaniu, potvrdzuje každodenná prax. Dôvodov je viac. Jedným z nich je dynamicky sa meniace informačné prostredie a následné požiadavky na aktualizáciu obsahu, ďalším je meniace sa informačné správanie, najmä mladej generácie. Mladí používatelia knižníc, tak akademických ako aj verejných, patria ku generácii, pre ktorú je charakteristický značný rozsah využívania internetových technológií. Táto generácia je popisovaná aj ako virtuálna a vizuálna. Bohaté skúsenosti mladých ľudí s technológiami sa nie vždy prejavujú v zlepšení práce s informáciami. Opak je skôr pravdou a mladí ľudia majú problém efektívne pracovať s informáciami a najmä posúdiť ich relevanciu a kvalitu. Informačné vzdelávanie preto nijako nestráca na svojom význame a je dôležitou súčasťou práce knižníc. Ale ak chceme, aby témy informačného vzdelávania oslovili mladú generáciu, musí sa prispôsobovať tak jeho obsah, ako aj formy. Samozrejme, mnohé knižnice s touto výzvou dokázali vysporiadať veľmi dobre, iné nie.

Pokiaľ ide o zmenu obsahu, uvedomujeme si potrebu ustavičnej modernizácie obsahu. Za posledné desaťročie naberajú na význame témy ako digitálna gramotnosť, mediálna gramotnosť, plagiátorstvo, hodnotenie kvality a hodnovernosti informácií, kritické myslenie, otvorený prístup. Sú to všetko „atraktívne témy“ a je na nás knihovníkoch, či ich dokážeme ponúknuť na primeranej odbornej úrovni a ktoré môžu byť zaujímavé pre používateľov všetkých typov knižníc.

Potenciál, ktorý nám informačné vzdelávanie ponúka, nevyužívame vždy dostatočne. Často z objektívnych príčin, akými je nedostatok času / personálu / skúseností s novými témami ale niekedy aj preto, že neviem nájsť partnerov na spoluprácu. V SAK veríme tomu, že špecializované vzdelávanie určené knihovníkom so zameraním na informačné vzdelávanie by situáciu mohlo zlepšiť, podporiť knižnice v ich snahe. Preto by sme chceli apelovať aj na Knižničný inštitút SNK, aby zvážil zaradenie vzdelávania knihovníkov venovaného tejto téme.

V roku 2021 sme v SAK spracovali projekt, ktorý podporil Fond na podporu umenia. Projekt pod názvom Knižnice a informačné vzdelávanie nadväzuje na predchádzajúce aktivity asociácie v tejto oblasti. Jeho cieľ je popísaný ako „Zlepšiť konkurencieschopnosť knižníc ako poskytovateľov informačného vzdelávania a následne prispieť k zlepšeniu informačných zručností ich používateľov.“ Projekt bude mať niekoľko častí (etáp). Východiskovou bude prieskum informačných zručností používateľov knižníc a študentov vysokých škôl. Za úvahu stojí zopakovať model z roku 2009, resp. 2010 – okrem prieskumu informačných zručností zopakovať aj prieskum aktivít knižníc v informačnom vzdelávaní. Pri prieskume sa nechceme obmedziť len na akademické knižnice, chceme osloviť aj vedecké a verejné knižnice a možno by bolo zaujímavé robiť prieskum naprieč celým spektrom knižníc. Práve preto využívame toto podujatie na prezentáciu našich zámerov, aby sme získali kvalitných partnerov pre náš projekt.

Prieskum by mal byť koncipovaný tak, aby vybrané výsledky boli porovnateľné s prieskumami z rokov 2007 a 2010. Cieľom prieskumu bude zistiť úroveň informačných zručností a zároveň dopady informačného vzdelávania realizovaného knižnicami.

Jeho výstupom bude tiež odborné podujatie, zamerané na výmenu skúseností s informačným vzdelávaním. Chceli by sme ho koncipovať ako podujatie s kvalitnými domácimi a zahraničnými prednáša-

telmi, ktorí nám sprostredkujú najnovšie trendy. Dúfame, že naše aktivity pritiahnu pozornosť na tému informačnej gramotnosti a našej úlohy v ňom. Samozrejme, informačná gramotnosť a s ňou súvisiace informačné vzdelávanie nie sú iba našou témou. Mali by byť spoločnou témou vzdelávacích inštitúcií a mali by mať podporu.

Našou úlohou by malo byť, okrem iného, o informačnej gramotnosti hovoriť. Poukazovať na jej význam a propagovať ju. Nemusí to vždy byť len formou prednášok či inštruktáží, niekedy stačí zaujímavý plagát, príspevok na sociálnych sieťach, či krátky text na webe.

Pre tých z nás, ktorí pracujeme v informačnom vzdelávaní sa „okamihom pravdy“ stal prechod na digitálne (online) vzdelávanie počas pandémie. Online formy sa pre informačné vzdelávanie ukázali ako veľmi vhodné a perspektívne. Pripravovaný prieskum môže ukázať, či sú aj efektívne, teda či ich dopad na účastníkov bude porovnateľný s kontaktnou formou.

Informačné vzdelávanie, resp. poukázanie na aktuálny stav (nedostatočnej) informačnej gramotnosti sú pre nás výzvou, sú oblasťou, kde sa môžeme realizovať. Chceme ho robiť relevantne, atraktívne, zaujímavé a v súlade s trendmi.

Zoznam bibliografických odkazov:

- [1] ALA. 2016. *Framework for Information Literacy for Higher Education* [online] [cit. 12-04-2021]. Dostupné na: <https://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>
- [2] Bellérová, B. – Džuganová, D. – Gondová, D. – Homolová, Ľ. – Kadnárová, R. – Matušovičová, E. – Poláčiková, A. 2010. *Informačné vzdelávanie v podmienkach akademických knižníc : analytická štúdia* [online] [cit. 12-04-2021]. Bratislava : SAK. 115 s. ISBN 978-80-89284-69-6. Dostupné na: <http://www.sakba.sk/dokumenty/2010/informacne-vzdelavanie-kniha.pdf>
- [3] Catts, R.- Lau, J. 2008. *Towards Information Literacy Indicators: Conceptual Framework Papers* [online]. Paris : UNESCO [cit. 15-05-2021]. Dostupné na: http://origin-www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/towards-information-literacy_2008-en.pdf
- [4] Gastinger, A. - Sturges, P. 2010. Information Literacy as a Human Right. In *Libri* [online], vol 60, p. 195 [cit. 15-05-2021]. Dostupné na: [DOI: 10.1515/libr.2010.017](https://doi.org/10.1515/libr.2010.017)
- [5] Hrdináková, Ľ. - Kopáčiková, J. - Rankov, P. 2017. *Text a čítanie, mládež a knižnice* [online]. Bratislava : SAK. ISBN 978-80-553-2858-4 [cit. 18-05-2021]. Dostupné na: http://sakba.sk/wp-content/uploads/publikacie/Citanie_mladeze_2017-1.pdf
- [6] Kalantzis, M. - Cope, B. 2012. *Literacies* [online]. Cambridge : Cambridge University Press. [cit. 15-05-2021]. Dostupné na: [doi:10.1017/CBO9781139196581](https://doi.org/10.1017/CBO9781139196581)
- [7] Kilárová, I. 2008 . Informačná výchova z pohľadu používateľov. In *Knižnica*, roč. 9, č. 4. s. 14
- [8] Sipilä M. - Miettinen M. - Tevaniemi J. 2019. Adapting the New ACRL Framework to IL Education at Tampere University of Technology. In *Information Literacy in Everyday Life : ECIL 2018* [online]. Cham : Springer [cit. 18-05-2021]. Dostupné na: http://sakba.sk/wp-content/uploads/publikacie/Citanie_mladeze_2017-1.pdf https://doi.org/10.1007/978-3-030-13472-3_40
- [9] Šušoliaková, K. 2019. Informačná výchova a informačná gramotnosť In *Optimálna knižnica – súčasť rozvojového programu mesta a obce v sociálnej, kultúrnej a vzdelávacej oblasti 2 Informačná výchova v knižnici* [online], s. 22. Dostupné na: https://www.kniznica-cadca.sk/files/Zbornik_OptKniznica_2_2019.pdf

UČEBNICE VO FORMÁTE PDF – NOVINKA V DIGITÁLNEJ KNIŽNICI

Education materials in PDF format – A novelty in the Digital Library

Norbert VÉGH

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči

Abstract:

Importance of accessible books, workbooks and other education materials has grown along with the inclusive education of blind and visually impaired children. Standard, non-specialized schools, as well as specialized schools, are often facing the problem with arranging the materials or even books in braille or audio for their pupils due to their absence on the market in Slovakia.

Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR) in the cooperation with Slovak Library for the Blind in Levoča (SKN) has digitalized hundreds of books and different education materials for elementary school pupils. SKN now offers these materials for pupils, teachers or parrents within the digital library of SKN. These materials are digitalized in accessible PDF format. What is more, digital library of SKN offers a possibility of downloading the audioversion of the material, either narated by human voice or Microsoft TTS voice Filip.

Thanks to this iniciative and this project, the quality of education of blind and visually impaired children may improve considerably. Much more information they need for equal opportunity to study are now accessible and pupils and teachers can interact in the education process without barriers of missing books.

Kľúčové slová:

Učebnice, PDF, Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči sa snaží každý rok vylepšovať služby digitálnej knižnice, ktorá funguje na webovej stránke www.skn.sk od roku 2006. V roku 2020 sme v spolupráci s Centrom vedecko-technických informácií v Bratislave pripravili pre našich používateľov novinku v podobe zdigitalizovaných učebníc vo formáte PDF. V januári 2021 sme sprístupnili nielen učebnice, ale aj pracovné zošity a povinnú literatúru pre základné školy. V tomto článku ich budeme pre zjednodušenie označovať spoločným názvom učebnice. Naším cieľom bolo sprístupniť digitálne dokumenty pre zdravotne znevýhodnené deti, ktoré navštevujú špeciálne základné školy alebo študujú integrovane v bežných základných školách. Veríme, že pomôžu aj ich učiteľom, asistentom alebo rodičom, ktorí pomáhajú svojim deťom pri štúdiu.

Spracovali sme 253 súborov PDF, ktoré sú prístupné na webovej stránke knižnice www.skn.sk/dk po prihlásení sa do digitálnej knižnice. Nájdeme ich v hlavnom menu pod názvom Učebnice PDF. Učebnice môžeme filtrovať podobne ako sú používatelia zvyknutí vyhľadávať zvukové knihy. Zoznam všetkých

súborov PDF získame potvrdením tlačidla Vyhľadať učebnice. Následne dostaneme zoznam 253 učebníc. Pri každej učebnici je klikateľný názov, autor, počet zobrazení a stiahnutí. Po rozkliknutí názvu sa na webovej stránke zobrazí názov a počet zobrazení, link na stiahnutie súboru PDF, podnázov (učebnica, pracovný zošit, povinné čítanie), autor, vydavateľ, rok vydania, zameranie (zatiaľ máme len učebnice pre základné školy), číslo ISBN, predmet (napríklad matematika, slovenský jazyk, dejepis a pod.) a typ (učebnica, pracovný zošit, povinné čítanie).

Pri niektorých učebniciach nájdete aj preklik na zvukovú verziu učebnice, prípadne povinného čítania, ak sú už načítané v SKN a sprístupnené v digitálnej knižnici. Ostatné súbory PDF z kategórie povinnej literatúry sú prelinkované so zvukovou verziou knihy, ktorá bola vygenerovaná pomocou syntetickej reči s hlasom Filip. Takto bola zhotovená napríklad Čítanka pre 9. ročník špeciálnych škôl. Niektoré zvukové knihy sú dostupné v jednom súbore MP3, iné sú rozdelené na jednotlivé kapitoly tak, aby si záujemcovia mohli stiahnuť každý článok ako samostatný súbor MP3. Tieto zvukové dokumenty si môžete stiahnuť z odkazu Získať MP3, ktorý je hneď pod odkazom Získať PDF.

Učebnice sa dajú na webovej stránke vyhľadávať aj fulltextovo. Stačí do vyhľadávacieho okienka zadať časť z názvu knihy, alebo meno autora. Okrem toho sa dajú vyhľadávať aj v zozname autorov, podľa zamerania a roku vydania. Napríklad kniha Ežo Vlkolinský a Výber z diela od Pavla Országha Hviezdoslava je z roku 1953. Vyhľadávať sa dá aj podľa jednotlivých ročníkov, podľa typu a predmetu. Takéto vyhľadávanie je možné triediť chronologicky, podľa abecedy, alebo podľa počtu stiahnutí a zobrazení.

Praktické je zadať napríklad ročník, ktorý navštevuje žiak a následne na webovej stránke získame zoznam učebníc s možnosťou ich stiahnutia vo formáte PDF.

Súbory PDF boli oskenované vo vysokom rozlíšení, preto si slabozrakí používatelia vedia text zväčšiť alebo vytlačiť.

Keď potvrdíme link na otvorenie súboru PDF, vieme sa posúvať v učebnici na ľubovoľnú stranu. Texty boli získané pomocou programu na rozpoznávanie písma, preto sa dajú ľahko kopírovať. Texty v učebniciach si nevidiaci vedia prečítať pomocou programu Jaws, alebo NVDA. Pomocou klávesnicovej skratky CTRL F vieme texty v učebnici vyhľadávať.

Veríme, že učebnice, pracovné zošity a povinná literatúra budú dobre slúžiť najmä mladým čitateľom digitálnej knižnice. Podľa informácií, ktoré máme doteraz k dispozícii, na žiadnej inej webovej stránke na Slovensku nie sú pre čitateľov k dispozícii digitálne učebnice s možnosťou ich stiahnutia v takomto rozsahu, prípadne vo zvukovej podobe.

Na záver by sme sa chceli poďakovať našim partnerom v Centre vedecko-technických informácií v Bratislave za digitalizáciu učebníc. Pevne veríme, že sprístupnenie digitálnych učebníc bude mať pozitívny ohlas medzi zdravotne znevýhodnenými používateľmi. V takom prípade budeme v sprístupňovaní učebníc, alebo povinného čítania, prípadne iných dokumentov pokračovať.

- Knihy MP3
- Zoznam kníh MP3
- Časopisy MP3
- Časopisy vo formáte TXT
- Učebnice PDF
- Digitálna fonotéka
- RTVS - Dokorán
- Knihy Daisy
- Štatistiky MP3
- Softvér na stiahnutie
- Galéria hlasovania
- Hlasový výstup
- Mobilná aplikácia
- Katalógy
- Späť na úvodnú stránku

Učebnice PDF

VYHLADAŤ UČEBNICE

Musí obsahovať reťazec

Autor

Zameranie
Všetky zamerania

Rok

Ročník

Typ

Predmet

Zoradenie

VYHLADAŤ UČEBNICE

Obr. 1, možnosti vyhľadávania

VYHLADAŤ UČEBNICE

Výsledok vyhľadávania

- FOTOGALÉRIA
- DOKUMENTÁRNY FILM O SKN
- VIDEO NÁVODY
- VIRTUÁLNA PREHLIADKA SKN
- MAJSTER PAVOL Z LEVOČE
- KALENDÁRE
- SPÝTAJTE SA KNIŽNICE
- NÁVRHY ŠTATISTIKOV

1. [Výtvarná výchova pre 7. ročník základných škôl a 2. ročník gymnázií s osemročným štúdiom](#), Ladislav Čarný, počet zobrazení: 15, počet stiahnutí: 5
2. [Šlabikár pre 3. ročník špeciálnych základných škôl \(variant B\)](#), Silvia Škultétyová, počet zobrazení: 10, počet stiahnutí: 4
3. [Šlabikár pre 2. ročník špeciálnych základných škôl \(variant B\)](#), Silvia Škultétyová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
4. [Literárna výchova pre 8. ročník základných škôl a 3. ročník gymnázií s osemročným štúdiom](#), Daniela Petriková, počet zobrazení: 4, počet stiahnutí: 3
5. [Výtvarná výchova pre 3. ročník základnej školy](#), Ladislav Čarný, počet zobrazení: 1, počet stiahnutí: 0
6. [Matematika pre 9. ročník základnej školy a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom](#), Viera Kolbaská, počet zobrazení: 5, počet stiahnutí: 3
7. [Chémia pre 9. ročník osobitných škôl](#), Leontína Glatzová, počet zobrazení: 5, počet stiahnutí: 3
8. [Biológia pre 9. ročník základnej školy a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom](#), Mária Uhereková, počet zobrazení: 4, počet stiahnutí: 2
9. [Slovenský jazyk pre 8. ročník špeciálnych základných škôl](#), Jozef Belanský, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
10. [Poznávanie cez dialóg](#), Daniela Tribulová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
11. [Občianska výchova pre 9. ročník špeciálnej základnej školy](#), Marta Rejková, počet zobrazení: 2, počet stiahnutí: 1
12. [Matematika pre 6. ročník špeciálnej základnej školy](#), Lýdia Melišková, počet zobrazení: 4, počet stiahnutí: 1
13. [Zodpovednosť človeka](#), Vlastimil Bajuzík, počet zobrazení: 4, počet stiahnutí: 2
14. [Dôstojnosť človeka](#), Tibor Reimer, počet zobrazení: 2, počet stiahnutí: 1

Obr. 2, výsledky vyhľadávania

FOTOGALÉRIA

DOKUMENTÁRNY
FILM O SKN

VIDEO NÁVODY

VIRTUÁLNA
PREHLIADKA
SKN

MAJSTER PAVOL
Z LEVOČE

KALENDÁRE

SPÝTAJTE SA
KNIŽNICE

NÁVRHY
ČITATEĽOV

Výsledok vyhľadávania

1. [Poznávanie cez dialóg](#), Daniela Tribulová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
2. [Biológia pre 5. ročník základnej školy](#), Mária Uhereková, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
3. [Výtvarná výchova pre 5. ročník základnej školy](#), Ladislav Čarný, počet zobrazení: 1, počet stiahnutí: 1
4. [Šlabikár pre 5. ročník špeciálnych základných škôl \(variant B\)](#), Silvia Škultétyová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
5. [Matematika pre 5. ročník ZŠ](#), Ján Žabka, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
6. [Matematika pre 5. ročník ZŠ](#), Ján Žabka, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
7. [Literárna výchova pre 5. ročník základných škôl](#), Jarmila Krajčovičová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
8. [Dejepis pre 5. ročník základných škôl](#), Margita Miháliková, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
9. [Hudobná výchova pre 5. ročník základných škôl](#), Eva Langsteinová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
10. [Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl](#), Jarmila Krajčovičová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
11. [Vlastiveda pre 5. ročník špeciálnych základných škôl](#), Silvia Škultétyová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
12. [Hudobná výchova pre 5. ročník špeciálnych základných škôl](#), Mária Žikavská, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
13. [Slovenský jazyk pre 5. ročník špeciálnych základných škôl](#), Eva Brestenská, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
14. [Matematika pre 5. ročník špeciálnych základných škôl](#), Lýdia Melišková, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
15. [Čítanka pre 5. ročník špeciálnych základných škôl](#), Anna Demianičová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
16. [Moje čítanie 2. časť](#), Silvia Škultétyová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0

Obr. 3, učebnice pre 5. ročník

VYHLADAŤ UČEBNICE

Výsledok vyhľadávania

1. [Čítanka pre 4. ročník základných škôl](#), Zuzana Hirschnerová, počet zobrazení: 7, počet stiahnutí: 2
2. [Čítanka pre 1. ročník základných škôl](#), Lýdia Virgovičová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
3. [Čítanka pre 9. ročník špeciálnych škôl](#), Mariana Jomová, počet zobrazení: 55, počet stiahnutí: 8
4. [Čítanka pre 6. ročník špeciálnych základných škôl](#), Mária Barancová, počet zobrazení: 2, počet stiahnutí: 1
5. [Čítanka pre 7. ročník špeciálnych základných škôl](#), Mária Barancová, počet zobrazení: 2, počet stiahnutí: 1
6. [Čítanka pre 8. ročník špeciálnych základných škôl](#), Mária Barancová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
7. [Čítanka pre 2. ročník základných škôl](#), Margaréta Nosáľová, počet zobrazení: 3, počet stiahnutí: 2
8. [Čítanka pre 5. ročník špeciálnych základných škôl](#), Anna Demianičová, počet zobrazení: 0, počet stiahnutí: 0
9. [Čítanka pre 4. ročník špeciálnych základných škôl](#), Anna Demianičová, počet zobrazení: 1, počet stiahnutí: 1
10. [Čítanka pre 3. ročník špeciálnych základných škôl](#), Veronika Maňková, počet zobrazení: 1, počet stiahnutí: 0
11. [Čítanka pre 3. ročník špeciálnych základných škôl](#), Veronika Maňková, počet zobrazení: 1, počet stiahnutí: 1

Obr. 4, čítanky pre ZŠ

FOTOGALÉRIA

DOKUMENTÁRNY
FILM O SKN

VIDEO NÁVODY

VIRTUÁLNA
PREHLIADKA
SKN

MAJSTER PAVOL
Z LEVOČE

KALENDÁRE

SPÝTAJTE SA
KNIŽNICE

- FOTOGALÉRIA
- DOKUMENTÁRNY FILM O SKN
- VIDEO NÁVODY
- VIRTUÁLNA PREHLIADKA SKN
- MAJSTER PAVOL Z LEVOČE
- KALENDÁRE
- SPÝTAJTE SA KNIŽNICE

Výsledok vyhľadávania

1. [Bájky](#), Ivan Andrejevič Krylov, počet zobrazení: 21, počet stiahnutí: 5
2. [Za siedmimi divmi sveta](#), Vojtech Zamarovský, počet zobrazení: 10, počet stiahnutí: 1
3. [Bedári 5](#), Victor Hugo, počet zobrazení: 6, počet stiahnutí: 1
4. [Bedári 4](#), Victor Hugo, počet zobrazení: 8, počet stiahnutí: 3
5. [Nám sa ešte nechce spať](#), Daniel Hevier, počet zobrazení: 49, počet stiahnutí: 20
6. [Strakáč a Tioni](#), Daniel Rušar, počet zobrazení: 10, počet stiahnutí: 3
7. [Kubko nechce čítať](#), Petra Braunová, počet zobrazení: 8, počet stiahnutí: 3
8. [Mor ho!](#), Samo Chalupka, počet zobrazení: 8, počet stiahnutí: 4
9. [Dva roky prázdnin](#), Jules Verne, počet zobrazení: 7, počet stiahnutí: 2
10. [Ezopské bájky](#), Ezop, počet zobrazení: 6, počet stiahnutí: 3
11. [Červené víno](#), František Hečko, počet zobrazení: 5, počet stiahnutí: 7
12. [Bedári 2](#), Victor Hugo, počet zobrazení: 4, počet stiahnutí: 1
13. [Bedári 1](#), Victor Hugo, počet zobrazení: 7, počet stiahnutí: 3
14. [Bedári 3](#), Victor Hugo, počet zobrazení: 5, počet stiahnutí: 2
15. [Pred skúškou](#), Martin Kukučín, počet zobrazení: 7, počet stiahnutí: 3
16. [Zo starej horárne](#), Mária Haštová, počet zobrazení: 35, počet stiahnutí: 11
17. [Výber z diela](#), Pavol Országh Hviezdoslav, počet zobrazení: 5, počet stiahnutí: 1
18. [Staré grécke báje a povesti](#), Eduard Petiška, počet zobrazení: 3, počet stiahnutí: 1
19. [Slovenské ľudové balady](#), Jiří Horák, počet zobrazení: 4, počet stiahnutí: 2
20. [Ežo Vlkolinský](#), Pavol Országh Hviezdoslav, počet zobrazení: 6, počet stiahnutí: 1
21. [Poézia](#), Ján Botto, počet zobrazení: 3, počet stiahnutí: 0
22. [Nie je škola ako škola](#), Mária Ďuričková, počet zobrazení: 1, počet stiahnutí: 0
23. [Volanie divočiny](#), Jack London, počet zobrazení: 12, počet stiahnutí: 0

Obr. 5, povinné čítanie

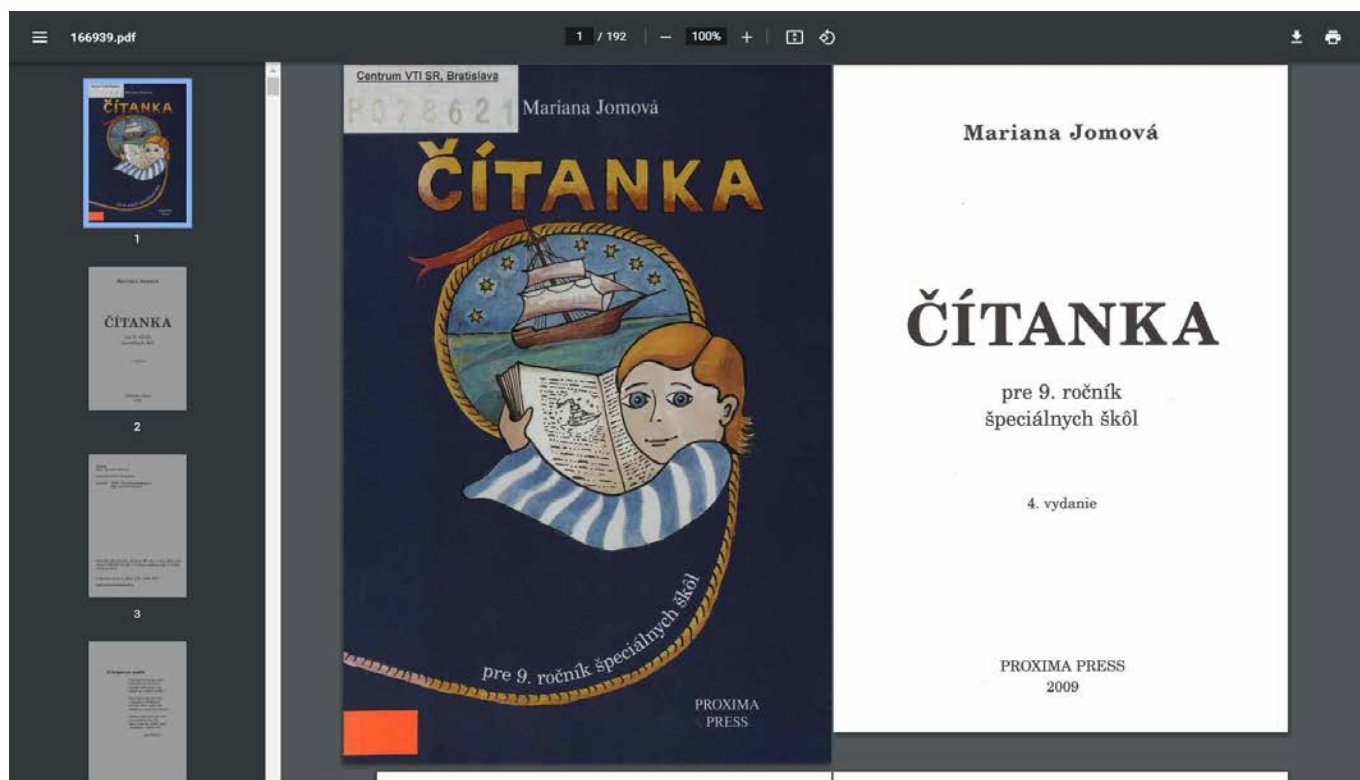
- .. Časopisy MP3
- .. Časopisy vo formáte TXT
- .. Učebnice PDF**
- .. Digitálna fonotéka
- .. RTVS - Dokorán
- .. Knihy Daisy
- .. Štatistiky MP3
- .. Softvér na stiahnutie
- .. Galéria hlasovania
- .. Hlasový výstup
- .. Mobilná aplikácia
- .. Katalógy
- .. Späť na úvodnú stránku

Čítanka pre 9. ročník špeciálnych škôl, počet zobrazení: 56

[» Získať PDF](#)

Autor: Mariana Jomová
Vydavateľ: Proxima Press
Rok: 2009
Zameranie: ZŠ
ISBN: 9788089248308
Predmet: Slovenský jazyk
Typ: Učebnica
Ročník: 9
Fond zvukových kníh: <https://www.skn.sk/dk/knihy-mp3?kniha=citanka-pre-9-rocnik-specialnych-skol-1>
Poznámka: OBSAH
 O krásnom svete (Jozef Pavlovic)
 Čím je škola (F. V. Sasínek)
 Poviedky a romány zo života detí
 Carlucci (M. Jančová)
 Lujza a Lotka (E. Kästner)
 S dievčiskom sa nehráme (N. Tánska)
 Škola v dobe kamennej (D. Hevier)
 Malinový koláč (H. Zelinová)
 Žaby (A Reiner)
 Láska pri coca - cole (J. Navrátil)
 Krokodíl z predmestia (M. von der Grun)
 Babička (B. Němcová)

Obr. 6, Čítanka pre 9. ročník špeciálnych škôl – detail vyhľadávania, obsah učebnice

Obr. 7, Čítanka pre 9. ročník špeciálnych škôl – zobrazenie PDF s možnosťou vyhľadávania

- .. Časopisy MP3
- .. Časopisy vo formáte TXT
- .. Učebnice PDF
- .. Digitálna fonotéka
- .. RTVS - Dokorán
- .. Knihy Daisy
- .. Štatistiky MP3
- .. Softvér na stiahnutie
- .. Galéria hlasovania
- .. Hlasový výstup
- .. Mobilná aplikácia
- .. Katalógy
- .. Späť na úvodnú stránku

Čítanka pre 9. ročník špeciálnych škôl, počet zobrazení: 38

Titul je pripravený na stiahnutie. Dostupný bude na tejto stránke do 29. 1. 2021.

Kvalita nahrávky

- Znížená kvalita nahrávky

Celá kniha

- [Všetky kapitoly](#), veľkosť: 153,3 MB, ZIP

Kapitoly

- [Mariana Jomová](#), dĺžka: 00:05, veľkosť: 47,6 kB, MP3
- [O krásnom svete](#), dĺžka: 00:31, veľkosť: 250,9 kB, MP3
- [Čím je škola](#), dĺžka: 01:12, veľkosť: 579,6 kB, MP3
- [ZO ŽIVOTA DETI](#), dĺžka: 05:20, veľkosť: 2,6 MB, MP3
- [Lujza a Lotka](#), dĺžka: 05:38, veľkosť: 2,7 MB, MP3
- [S dievčiskom sa nehráme](#), dĺžka: 03:58, veľkosť: 1,9 MB, MP3
- [Škola v dobe kamennej](#), dĺžka: 00:59, veľkosť: 479,1 kB, MP3
- [Malinový koláč](#), dĺžka: 07:13, veľkosť: 3,5 MB, MP3
- [Žaby](#), dĺžka: 07:23, veľkosť: 3,5 MB, MP3
- [Láska pri coca - cole](#), dĺžka: 01:05, veľkosť: 526,4 kB, MP3
- [Krokodíl z predmestia](#), dĺžka: 06:59, veľkosť: 3,4 MB, MP3
- [Babička](#), dĺžka: 04:34, veľkosť: 2,2 MB, MP3
- [Jakubko](#), dĺžka: 03:57, veľkosť: 1,9 MB, MP3
- [Naozajstné Vianoce](#), dĺžka: 04:13, veľkosť: 2,0 MB, MP3

Obr. 8, Čítanka pre 9. ročník špeciálnych škôl – zvuková verzia čítanky s možnosťou sťahovania jednotlivých úryvkov a básničiek vo formáte MP3: Znížená kvalita nahrávky je označenie pre zvukovú knihu realizovanú v syntetickej reči

JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA (NEJEN) V DOBĚ EPIDEMIE *The Research Library of South Bohemia (not only) during the epidemic*

Ivo KAREŠ

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Abstrakt:

První část příspěvku je věnována přípravě a realizaci projektu přístavby a rekonstrukce budovy studijní knihovny v letech 2017-2021. Ve druhé části jsou představeny specifické zkušenosti s využíváním on-line zdrojů a projekty, jimiž se knihovna v této oblasti prezentuje.

Abstract:

The first part of the paper is devoted to the preparation and implementation of the project of extension and reconstruction of the study library building in the years 2017-2021. The second part presents specific experiences with the use of online resources and projects by which the library presents itself in this area.

Klíčová slova:

stavba knihovny, e-knihy, online zdroje, digitalizace

Keywords:

library construction, e-books, online resources, digitization

Úvod

Na úvod bych rád představil Jihočeskou vědeckou knihovnu v Českých Budějovicích: Její vznik se datuje do roku 1885, kdy došlo ke spojení českých spolkových knihoven ve městě. V průběhu následujících let vystřídala celou řadu názvů a míst, fungovala jako veřejná městská knihovna. V roce 1945 byla ve městě ustavena Jihočeská vědecká knihovna, obě knihovny působily vedle sebe až do roku 1958, kdy byly sloučeny do jedné instituce. Opět se střídaly názvy i zřizovatelé, od roku 1979 šlo o Státní vědeckou knihovnu a v roce 2001 byla převedena pod Jihočeský kraj a přejmenována na Jihočeskou vědeckou knihovnu v Českých Budějovicích. Po celou dobu až dodnes kromě funkce krajské a vědecké knihovny plní i roli městské knihovny.

V současné době působí ve dvou hlavních budovách: V ulici Na Sadech je centrální městská knihovna, sídlí v památkově chráněné tzv. Eggertově vile z poloviny 19. století, u které byla na začátku devadesátých let 20. století přistavěna administrativní budova a depozitář.

Na Lidické třídě v budově někdejšího muzea revolučního hnutí je umístěna studijní část knihovny.

Na předměstích jsou čtyři pobočky, dvě z nich se v posledních letech podařilo přestěhovat do nových prostor a ještě jeden velký depozitář.

A v objektu bývalého kláštera ve Zlaté Koruně je umístěno oddělení historických fondů.

Několik čísel: 20.000 registrovaných čtenářů, 1,4 mil. knihovních jednotek ve fondu, ročně (necovidově) necelých 300 000 fyzických návštěvníků (a dalších přes 300 000 využívajících on-line služby), více než 800 000 výpůjček, 95 úvazků, rozpočet kolem 65 ml. Kč.

Stavba v době covidové – přístavba a rekonstrukce studijní knihovny na Lidické třídě

Budovu bývalého muzea revolučního hnutí z roku 1975 využívá knihovna od roku 1990. Jsou zde kromě půjčovny umístěny studovny, hudební a regionální oddělení a oddělení periodik. V sále s kapacitou 100 návštěvníků organizujeme přednášky a koncerty. I přes průběžně probíhající dílčí úpravy jsme po celou dobu naráželi na základní problém: architektonické řešení budovy nenabízelo dostatek prostoru pro volný výběr. Půjčovna tedy na rozdíl od našich ostatních provozů fungovala pouze jako výdejna dokumentů, objednaných prostřednictvím knihovního katalogu. Od roku 2012 začaly probíhat přípravy, jednání s politickou reprezentací Jihočeského kraje, tvorba architektonické studie.

Stavební program byl ovlivněn finančním limitem dotačního programu, který měl zajistit větší část financování stavby. Ten byl stanoven na 5 mil. €, tj. cca 123 mil. korun a podle původně daných pravidel nesměl být překročen ani z vlastních (krajských) zdrojů. Vývoj cen stavebních prací sice v dalších letech vedl k tomu, že byl tento limit zrušen, to už ale byly projektové práce v plném proudu. Celkové náklady projektu byly nakonec 168 mil. Kč. Další omezení (zejména výšky přístavby a způsobu napojení na stávající budovu) vzešla od památkové péče – budova stojí v ochranném pásmu městské památkové rezervace a je zvažováno její zařazení na seznam kulturních památek.

V říjnu 2016 byla vyhlášena architektonická soutěž, z níž vzešel v lednu 2017 vítězný návrh brněnské architektonické kanceláře Kuba & Pilař s.r.o. Po roce intenzivní přípravy projektu za mnohých diskusí s architekty, řešení problémů s vlastnictvím pozemků a přístupovými komunikacemi, byla v roce 2018 získána dotace IROP. Stavební povolení bylo vydáno na podzim téhož roku a po výběru zhotovitele stavby jsme začali v dubnu 2019 stavět.

Záměrem bylo vytvoření volného výběru knih v přístavbě a rekonstruovaném 1. nadzemním podlaží stávající budovy. Do vzájemně propojených a bezbariérově přístupných prostorů jsme chtěli umístit 130.000 knih, představující nejpůjčovanější část fondu studijní knihovny. Vytvořena měla být i řada studijních a odpočinkových míst. Měl vzniknout prostor, ve kterém bude návštěvníkům dobře a budou v něm chtít pobýt a zůstat co nejdéle. Řešena byla rovněž dopravní obslužnost, součástí projektu byla nová komunikace a parkoviště vedle a pod přístavbou.

Plánovali jsme vše tak, abychom co nejméně omezili provoz knihovny a zavřeli skutečně jen na nejnutnější dobu. V roce 2019 probíhala výstavba nové části knihovny, pro čtenáře byl provoz bez omezení, pouze byl vybudován dočasný hlavní vchod. Na jaro 2020 byla naplánována rekonstrukce stávající budovy. Bylo nutné přestěhovat desetitisíce knih z původních skladů do náhradních prostor v budově takovým způsobem, aby i při budoucím omezeném režimu v nich bylo možné vyhledávat. To jsme zvládli dokončit v březnu jen několik dní před prvním covidovým lockdownem. Stihli jsme vybudovat i provizorní půjčovnu a akvizičně-katalogizační linku v budově Na Sadech, ty už ovšem kvůli epidemii zprovozněny nebyly. Naštěstí se dařilo pokračovat bez přestávek ve stavbě a rekonstrukci a v červnu jsme čtenáře mohli pustit přes zatím ještě nehotové prostory do další provizorní půjčovny ve 2. patře

budovy a do studoven. Koexistence stavařů a otevřené knihovny úspěšně fungovala až do října 2020, kdy se po předání hotové stavby začalo se zařizováním interiéru, a studijní knihovna musela být uzavřena. Od prosince jsme začali knihy stěhovat na regály a vše jsme směřovali k otevření knihovny v lednu roku 2021. Mezitím ovšem sílila druhá covidová vlna. Samotná organizace stěhování knih v podmínkách protiepidemických opatření by byla speciální kapitolou, nejefektivnější nástroj pro stěhování knih uvnitř knihovny, tedy řetěz zaměstnanců, nepřipadal v úvahu. Stěhovalo se tedy v malých skupinkách pomocí vozíků.

Vlastnímu stěhování předcházelo vytvoření koncepce oborového řazení knih na regálech, ve spolupráci s architektem vznikl návrh informačního systému a IT pracovníci spolu s dodavatelem knihovního systému (Cosmotron Bohemia) zrealizovali v elektronickém katalogu možnost zobrazení uložení knihy na generovaném plánu až na úroveň konkrétního regálu. Součástí projektu bylo i převedení fondu ve volném výběru na RFID technologii pro jeho ochranu a umožnění samoobslužných výpůjček (v současné době již využíváme RFID technologii ve všech půjčovnách). To znamenalo u každé knihy nalepení RFID čipu a úpravu v katalogizačním záznamu. Té knihovnické práce na pozadí stavby bylo opravdu hodně, vyžádala si stejně zodpovědnou přípravu a probíhala po celou dobu realizace stavby. Spočítali jsme, že během cesty z původního skladového regálu až na polici ve volném výběru bylo potřeba vzít každou knihu do ruky minimálně 10x.

Nicméně zdařilo se - a nastalo čekání na otevření. Na konci února jsme zpřístupnili v nové budově alespoň výdejní pult pro on-line objednávky a čtenáři poprvé nahlédli dovnitř. V pátek 23. dubna proběhl velmi omezený ceremoniál a hned po skončení oficiálně se nová knihovna konečně otevřela veřejnosti. Ovšem pouze jako půjčovna, bez možnosti využít posezení a studovat přímo na místě.

Knihovna a knihovníci tedy první týdny po otevření ještě nemohli předvést, co všechno umí.

Knihovna, epidemie a online zdroje

Praktické zkušenosti z fungování knihovny v době protiepidemických opatření jsou v naší knihovně podobné, jako u ostatních českých a slovenských knihoven. Prošli jsme a stále procházíme fázemi od úplného uzavření, otevřením s rouškami a rozestupy, karanténou knih, bezkontaktním výdejem i výdejními okénky.

Zkusil jsem vybrat několik věcí, které by mohly být specifické:

Půjčování e-knih:

Jihočeská vědecká knihovna byla první v ČR, která v roce 2014 spustila službu výpůjček e-knih do vlastních čtecích zařízení. Nejprve to byly knihy z nabídky firmy eReading (dnes Palmknihy), později přibýly FlexiBooks nakladatelství Fraus. Začínali jsme s několika stovkami titulů, dnes jich naše e-knihovna nabízí přes 12.000. Jde o beletrii i naučnou literaturu, včetně novinek a bestsellerů. Díky spolupráci s dodavatelem našeho knihovního systému, firmy Cosmotron, je půjčování plně implementováno do elektronického katalogu, takže čtenářům je možnost e-výpůjčky dostupná kdykoli a odkudkoli. Realizace výpůjčky a stažení e-knihy do čtečky či tabletu je tak záležitostí několika desítek sekund. Čtenářům umožňujeme čtyři současné e-výpůjčky, technicky jde o stažení souboru, které je časově omezeno na 4 týdny, po jejichž uplynutí už e-knihu nelze otevřít.

V průběhu let se vytvořila skupina pravidelných čtenářů e-knih mezi našimi uživateli. Jde přibližně o 5% registrovaných, tj. cca 1000 lidí. Z analýzy vyplývá, že (i oproti našim původním očekáváním) se

jedná průřezově o typický vzorek našich uživatelů, nepřevažují tedy např. mladší čtenáři. V běžném roce se půjčí kolem 7.000 e-knih.

Při jarním úplném uzavření knihovny jsme zaznamenali okamžité zvýšení zájmu o výpůjčky e-knih. Vyšli jsme mu vstříc i zvýšením limitu souběžných výpůjček na pět. V meziročním srovnání se v covidovém roce 2020 půjčilo o 16,5% e-knih více, než v roce 2019. Bylo by to určitě více, kdyby nás vývoj rozpočtu nedonutil dupnout na brzdu a limit výpůjček opět snížit na čtyři.

Výsledky vyhledávání

Výsledky vyhledávání

Zasílání novinek (SDI).

Nenašli jste?

Upravit dotaz

Zdroje

Předmětové vyhledávání

Nový dotaz

Nalezeno záznamů: 12183

Váš dotaz: Druh dokumentu = "aaaeb"

1 2 3 4 5 20

Dostupnost

- e-vypůjčka 12183
- e-vyp. PalmKnihy 8416
- volný 7386
- e-vyp. Flexibooks 3774
- rezervace 3193

Více

1. ...a naposled konvalinky

...a naposled konvalinky / Jarmila Pospíšilová. Brno : MOBA, 2020 . 196 stran . ISBN 978-80-243-9205-9 - Signatura : C 395.784

Pobočka	Volné	Nedostupné / Prezenčně	Vypůjčené	Rezervace	Kde najdu?
Na Sadech dospělé	0	0/0	1	0	
Vltava	0	0/0	2	0	

Půjčit si/ rezervovat

Dostupnost

- e-vypůjčka 12183
- e-vyp. PalmKnihy 8416
- volný 7386
- e-vyp. Flexibooks 3774
- rezervace 3193

Více

2. ...A pak přišlo ráno

...A pak přišlo ráno : jedno téma, třiačtyřicet různých pohledů : sborník nejlepších příspěvků literární soutěže OSKAR 2019. Praha : Martin Koláček - E-knihy jedou, 2019 . 267 stran . ISBN 978-80-7644-155-2. ISBN 999-00-020-2565-5 - Signatura : C 391.832

Pobočka	Volné	Nedostupné / Prezenčně	Vypůjčené	Rezervace	Kde najdu?
Lidická volný výběr	1	0/0	0	0	

Půjčit si/ rezervovat

Digitální knihovna:

Doba covidová přinesla i větší zájem o využívání digitální knihovny JVK. Několik slov tedy i o ní: digitalizovat jsme začali postupně po roce 2000, nejprve fotografováním markantů u historických fondů, výběrovou digitalizací historických a starších regionálních map. Opravdu systematicky jsme digitalizaci spustili po roce 2014 ve spolupráci s Jihočeským krajem (v rámci projektu podpořeného dotací EU). U externího dodavatele a později na krajské digitalizační lince byly digitalizovány vybrané tituly jihočeského regionálního tisku od 2. poloviny 19. do konce 20. století. V současné době probíhá postupná digitalizace regionálních monografií. Součástí digitální knihovny jsou i mimoregionální tituly periodik, získané díky smlouvám o replikaci. S více než 2,7 mil. digitalizovaných stránek jde o pátou největší digitální knihovnu v ČR. Přístupná je v prostředí software Kramerius (<http://kramerius.cbvk.cz>), zásadní pro uživatele je ovšem její propojení s elektronickým katalogem. Záznamy v něm jsou propojeny s digitalizovaným dokumentem, v případně článků z analytického rozpisu pak přímo s konkrétní stranou s dotýčným textem. Podstatná část digitalizovaného obsahu je zpracována OCR a umožňuje tedy plnotextové vyhledávání.

Díla nedostupná na trhu:

Vít Richter ve svém příspěvku představil zpřístupňování děl nedostupných na trhu v digitální podobě v českých knihovnách. Jihočeská vědecká knihovna tuto databázi začala uživatelům zpřístupňovat hned, jakmile to bylo možné – považujeme ji za jeden z nejúžasnějších knihovnických počínů posledních let. Zapracovali i naši ajťáci a výsledkem bylo propojení záznamů s digitalizovanými dokumenty podobně jako u naší vlastní digitální knihovny. Čtenáři se po přihlášení do databáze knihovním účtem dostanou přímo k dokumentu. Výsledek se dostavil, od počátku ledna 2021 jsme zaznamenali přes 100.000 prokliků z katalogu do DNNT („živých“ osob, po očištění od robotů).

777 matematických zábav a her

OBÁLKY KNIH

knihy

Digitalizovaný dokument

Exempláře Podrobné zobrazení Citace Doporučené

Križalkovič, Karol - Autor

Vyd. 1. - Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971 - 381 s. : il.

Knihnice všeobecného vzdělávání. Řada Maják

Novoveský, Štefan, - Jiná role Lečko, Imrich, - Jiná role

Šustrová, Jana - Ilustrátor Trefný, Zdeněk - Překladatel

matematika matematické hry

příručky

Signatura C 78.639

Umístění 51 - Matematika. Teoretická matematika

Půjčit si/ rezervovat

Do košíku

Pobočka	Kde najdu?	Info	Signatura
Lidická (sklad)		k vypůjčení	C 78.639 v1
Na Sadech - dospělí (naučná)		k vypůjčení	C 78.639 a2

Obalkyknih.cz

Jihočeská vědecká knihovna spravuje od roku 2013 společně s Moravskou zemskou knihovnou v Brně projekt Obalkyknih.cz. Ten nabízí dnes pro zvýšení kvality a komfortu užívání elektronických katalogů českých knihoven mnohem více, než původně uvažovaný centrální repozitář obálek:

- Obálky knih a periodik, map, hudebnin, CD, DVD
- Obsahy knih a periodik – naskenované obsahy zpřístupněné v podobě PDF souborů

Fulltexty obsahů - převedené obsahy na text pomocí technologie OCR a zpřístupněné pro indexaci knihovním systémem

- Anotace – autorské, nakladatelské, ale i uživatelské popisy dokumentů
- Komentáře a hodnocení – možnost stažení dostupných komentářů a zároveň i možnost exportu komentářů z jiných systémů na obalkyknih.cz a tím zpřístupnění ostatním knihovnám
- Authority – obrazové a jiné materiály napojené na ID authority, např. fotografie osob, GPS souřadnice míst, www odkazy
- Citace – citace podle normy ISO 690 generované z ověřených zdrojů či generované z vlastních dat knihoven

Kohoutí kříž:

Na závěr zmíním jeden náš vlastní elektronický vydavatelský počín: už více než 20 let vydáváme a neustále rozšiřujeme „webovou knihu“ Kohoutí kříž (www.kohoutikriz.org), věnovanou šumavské německé literatuře. Je to vlastně šumavská čítanka, zahrnující ukázky děl o Šumavě a od Šumaváků od středověku po současnost bez omezení žánrů (jediným kritériem je německý jazyk originálu) a vychází především ze „šumavského“ fondu našeho regionálního oddělení, který je jedním z nejúplnějších v ČR. Z původních 306 zastoupených autorů jsme se dostali na dnešních 2.282 s více než 6.000 ukázkami textů v českých překladech a v případě poezie i v originálním znění, medailony, biografickými daty a 33.000 dokumenty v obrazové příloze. Je tu možné nalézt jak šumavské klasiky, v čele se Stifterem a Klostermannem, významné a slavné autory, u nichž šumavské souvislosti nejsou často známe, autory regionálně významné, ale i kronikáře či autory vzpomínek bez literárních ambicí, nicméně často s cenným faktografickým sdělením. I tady se covidový rok odrazil na návštěvnosti – čtenářů v roce 2020 přibylo o více než 17% na 102 000.

PANDÉMIA AKO PRÍLEŽITOSŤ?

Novinky v knižničných službách

Roman ČONKA, Marcela DOMENOVÁ, Valéria FERKOVÁ, Mária HALIENOVÁ,
Valéria ZÁVADSKÁ, Štátna vedecká knižnica v Prešove

Abstrakt:

Online svet sa čoraz viac stáva bežným štandardom v živote ľudí. Je to dobré, nie je to dobré? Najlepšia odpoveď je symbióza reálneho aj online života tak, aby boli prospešné pre človeka. Príspevok autorov sa snaží ukázať, či a ako v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove túto symbiózu dosiahli a ako im pritom pomohla aj táto pandemická doba.

Abstract:

The online world is increasingly becoming a common standard in people's lives. Is it good, isn't it good? The best answer is a symbiosis of real and online life so that these are beneficial to humans. The authors' contribution tries to show whether and how they achieved this symbiosis in the State Scientific Library in Prešov and how this pandemic period also helped them.

Kľúčové slová:

Knižnično-informačné služby. Online služby. Pandémia. Technológie. Štátna vedecká knižnica v Prešove

Keywords:

Library and information services. Online services. Pandemic. Technologies. State Scientific Library in Prešov

Úvod

Pred viac ako rokom nastala nečakaná situácia, ktorá zasiahla krajiny celého sveta. Prekvapila nás pandémia, s ktorou nikto nepočítal a ktorá ovplyvnila aj knižnice v ich fyzickej podobe. Uzatváranie krajín pred šírením nového koronavírusu a ochorenia COVID-19 znamenalo výrazné obmedzenie mnohých knižničných aktivít, pre ktoré sú dôležité fyzické návštevy a osobné stretnutia. O to viac sa knižnice zamerali na poskytovanie ďalších služieb v online prostredí. Tým však nechceme povedať, že knižnice začali s online službami iba teraz, viaceré z nich pripravovali a realizovali už pred pandémiou.

Štátna vedecká knižnica v Prešove, podobne ako mnoho ďalších slovenských knižníc, pripravovala kroky na poskytovanie nových služieb. Viaceré projekty boli pripravené ešte pred pandémiou, niektoré projekty pandémie urýchlila. Hoci nie všetky služby možno definovať ako vhodné pre online prostredie, ich potreba a výnimočnosť sa ukázali práve v pandemickom období. Spusteniu nových služieb predchádzalo spracovanie a podanie projektov na získanie finančných prostriedkov tak, aby plánované kroky boli plynulé od začiatku do konca. V tomto príspevku nie je možné spomenúť a popísať všetky

aktivity knižnice, hoci by si pozornosť zaslúžili, preto sa zameriame na tie, ktoré sú z nášho pohľadu výnimočne prínosné.

Ako prvý vám predstavíme samoobslužný návratový automat, ktorý síce funguje pre verejnosť od roku 2019, ale v období pandémie sa jeho obstaranie a prevádzka ukázalo ako zvlášť predvídavé rozhodnutie. Nejde síce o online aktivitu cez internet, pretože pri jeho využití je nutná fyzická návšteva knižnice, napriek tomu ho považujeme za veľmi vydarenú službu. Výpožičky, ktoré sa nám prostredníctvom návratového automatu vracali aj v čase pandémie, mohli byť po dezinfekcii opäť požičané, samozrejme ak to aktuálne opatrenia dovoľovali (napr. výdaj cez okienko).

Typickou online službou je sprístupnenie privátnej zóny na webovej stránke knižnice. Nový web s novým logom, novou grafikou a viacerými novými funkcionalitami sme spustili v polroku 2020. Privátnu zónu pre registrovaných používateľov chápeme nie ako prístup ku kontu používateľa v knižnici (objednávanie dokumentov v online katalógu), ale ako miesto, kde našim používateľom plánujeme postupne priamo z domu sprístupniť niektoré špecifické služby. Podobnú službu, určenú iba pre registrovaných čitateľov a používateľov, majú určite aj iné knižnice, ale našou snahou je predovšetkým investovať do informačných zdrojov, o ktoré bude záujem a ktoré budú môcť byť využívané z domu.

Špecifickým výstupom práce dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry, ktoré je už niekoľko rokov integrálnou súčasťou knižnice, sú virtuálne galérie a prehliadky. Ide o online produkty, ktoré majú vždy aj vzdelávací rozmer, pretože nielen že prinášajú objekty a informácie o nich, ale napríklad prehliadky zároveň prostredníctvom interaktívneho kvízu preverujú vedomosti virtuálneho návštevníka.

Window gallery je služba, pri ktorej sme využili atypické priestory budovy knižnice v mestskej pamiatkovej rezervácii v centre mesta. Dispozične nie celkom pre knižničné potreby vyhovujúci objekt sme využili vo svoj prospech najviac ako sa dalo. Ani v tomto prípade nejde o typickú online službu, ale o prezentáciu našich výstupov a aktuálnych informácií prostredníctvom špecifickej technológie, pri ktorej je fyzická prítomnosť človeka nevyhnutná. Táto inovatívna galéria je určená najmä tým, ktorí sa pohybujú v centre mesta a okolo knižnice prechádzajú.

Sociálne siete a iné platformy, ktorými knižnice prezentujú svoju činnosť a jej výsledky sú tu už viac ako desaťročie, hoci naša knižnica ich začala využívať pomerne neskoro. O to viac sa teraz snažíme prezentovať naše výstupy kvalitnými a profesionálne pripravenými videodokumentami. Takými sú napr. krátke videá o vydaných publikáciách alebo časovo rozsiahlejšie videodokumenty o konkrétnych projektoch prezentované na Youtube kanáli knižnice. Na ich spracovanie sme využili technológie a personálne kapacity pôvodne získané za iným účelom, ktoré ale veľmi dobre slúžia aj na prezentáciu ďalších činností a výstupov knižnice.

Samoobslužný návratový automat

Už od roku 2006, keď sme prvýkrát použili RFID technológiu v našej knižnici, sme mali pred sebou víziu samoobslužného návratového automatu, ktorý by umožnil v našich podmienkach nemožné – dať používateľovi možnosť vrátiť dokumenty nepretržite, a to pri zachovaní existujúceho štandardu, čo predstavovalo okamžité vrátenie dokumentu v knižnično-informačnom systéme Virtua (ďalej len KIS) s vytlačeníím potvrdenia o vrátení alebo jeho odoslaním na e-mail. V roku 2018 sme túto víziu

realizovali v zrekonštruovaných priestoroch na prízemí oddelenia knižnično-informačných služieb. Nainštalovali a sprístupnili sme samoobslužný systém na vrátenie dokumentov s tlačiarňou a dotykovým LCD displejom. Tento systém s KIS komunikuje prostredníctvom SIP protokolu, je schopný vykonať vrátenie dokumentov, zobrazí stav používateľského účtu a realizovať prolongáciu dokumentov.

Obr. č. 1 Samoobslužný návratový automat umiestnený pred vstupom do požičovne

Zakúpenie návratového automatu sa nám ukázalo v minulom roku, vzhľadom na nečakanú situáciu v spoločnosti, ako veľmi prezieravé. Mohli sme bez väčších problémov poskytovať našim používateľom požadované služby v období pandémie bezkontaktné. V podstate stačilo málo – k návratovému automatu sme umiestnili stojan s dezinfekčným prostriedkom a jednorazovými rukavicami pre používateľov a priestor pravidelne dezinfikujeme germicídny žiaričom, ktorý používame v knižnici pri ošetrovaní historických tlačí.

Popularita návratového automatu spočíva najmä v jednoduchosti jeho ovládania. Používateľ môže využívať automat 24 hodín denne, 7 dní v týždni, 365 dní v roku, a to len prostredníctvom svojho aktívneho knižničného pasu. Pred vrátením dokumentov sa prihlási do svojho používateľského účtu priložením preukazu používateľa na vyznačenom mieste a počká na identifikáciu v KIS. Po otvorení dvierok používateľ vloží dokument na podávací pás, automat zrealizuje jeho vrátenie a po svetelnej signalizácii zeleným svetlom nad vstupnými dvierkami je pripravený na vrátenie ďalšieho dokumentu. Po vrátení všetkých vypožičaných dokumentov si môže používateľ vytlačiť potvrdenie o vrátení na papier alebo ho odoslať e-mailom. Ak používateľ vráti dokument po uplynutí výpožičnej lehoty, na jeho používateľskom účte v KIS bude zaznamenaný poplatok za omeškanie. Prostredníctvom návratového automatu si môže používateľ prezrieť a vytlačiť aj svoje používateľské konto alebo predĺžiť vypožičané dokumenty, pokiaľ nie sú rezervované iným používateľom.

V súčasnosti máme nainštalovaný návratový automat s triediacou linkou a tromi košmi. Automatické rozdelenie dokumentov do jednotlivých košov prebieha bez kontaktu a zásahu zamestnanca knižnice. Rozdelenie a kapacitu košov sme zvolili podľa množstva jednotlivých formátov dokumentov, frekvencie ich vypožičiavania a optimalizácie práce s fondom. Jeden kôš sme vyhradili na dokumenty rezervované iným používateľom, jeden na dokumenty signatúry B, ktorá je vo fonde knižnice najviac zastúpená a tretí na ostatné signatúry.

O obľube návratového automatu u používateľov svedčí jeho využitie v neštandardných nočných časoch, napr. knihy boli vrátené o 23.57 h alebo o 3.15 h. V roku 2020 bolo prostredníctvom návratového automatu vrátených spolu 33 756 dokumentov.

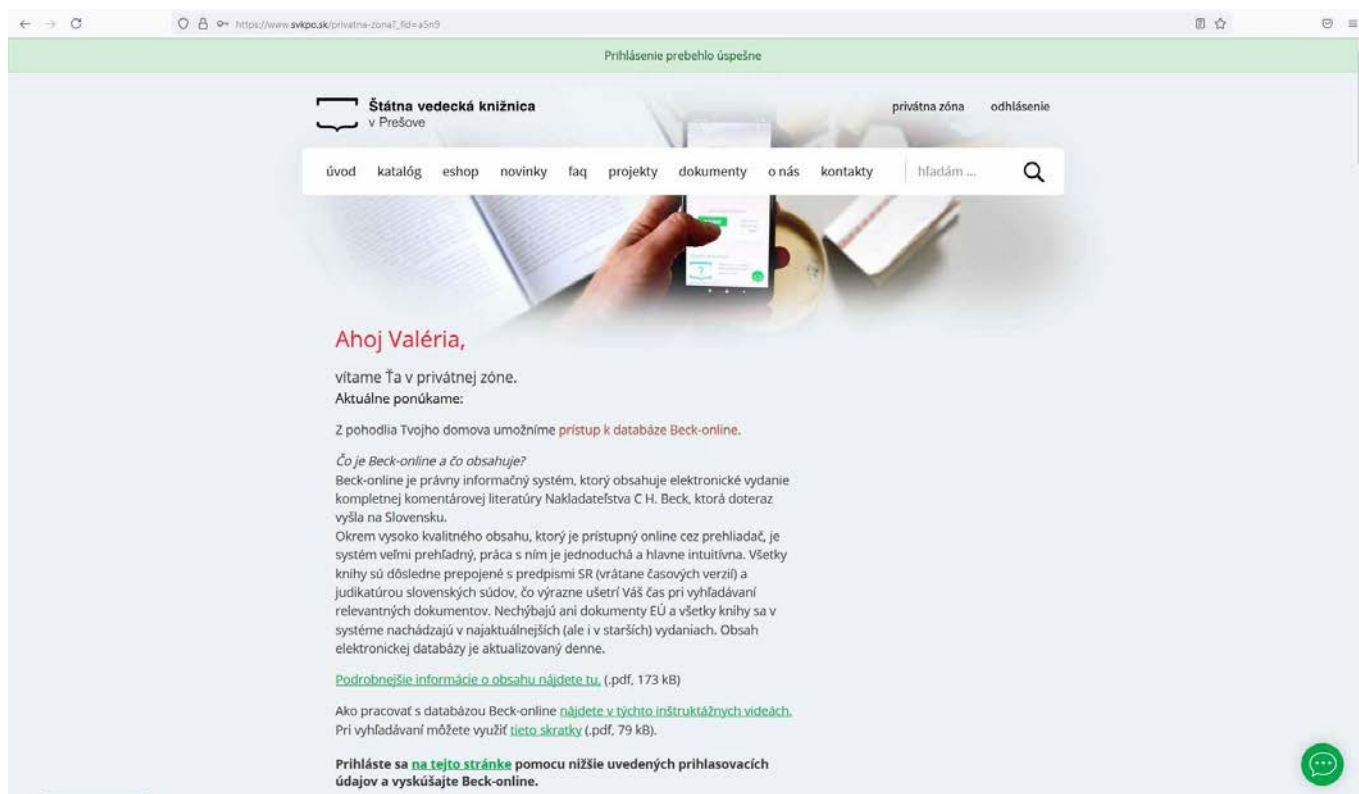
Vysoký záujem používateľov o službu, ale predovšetkým súčasná nedostatočná kapacita košov nás vedú k tomu, že v budúcom roku plánujeme rozšírenie triediacej linky o ďalšie koše.

Privátna zóna na webe ŠVK

Jednou z novinek v rámci rozšírenia služieb v online priestore je sprístupnenie privátnej zóny na novej webovej stránke knižnice, ktorej primárnou cieľovou skupinou sú registrovaní používatelia knižnice. Cez túto platformu plánujeme poskytovať jedinečné služby, ktoré môžu využívať z pohodlia svojho domova.

Vstup do privátnej zóny sa nachádza v pravom hornom rohu na webovej stránke knižnice. Pre prihlásenie je nutná registrácia používateľa prostredníctvom registračného formulára. Po jeho vyplnení overí administrátor zadané údaje a potvrdí používateľovi prístup do systému do 24 hodín od registrácie, resp. na najbližší pracovný deň. V súčasnosti, asi za rok prevádzky nového webu, je autorizovaných 153 používateľov.

Jednou z oblastí, ktorú chceme prostredníctvom privátnej zóny plánuje prezentovať, sú elektronické informačné zdroje. Momentálne v rámci tohto priestoru prezentujeme skúšobný prístup do databázy Beck-online. Ide o denne aktualizovaný, jedinečný, právny, informačný systém, ktorý ponúka v prehľadnej a pohodlnej forme komentáre k zákonom, legislatíve a judikatúre SR a EÚ. Systém je veľmi prehľadný, práca s ním je jednoduchá a hlavne intuitívna. Obsahuje informácie o vysoko kvalitnom obsahu prístupnom online cez prehliadač, inštruktážne video ako s databázou pracovať a užívateľského meno a heslo pre možnosť prihlásiť sa a ponúkanú službu využiť. Bez fyzickej prítom-

Obr. č. 2 Úvodná obrazovka po prihlásení do privátnej zóny

nosti pracovníka knižnice má registrovaný používateľ možnosť sám sa naučiť s databázou pracovať a naplno využívať služby databázy. V najbližších dňoch plánujeme zakúpiť ročnú licenciu a dať tak používateľom možnosť zistiť, či im tento zdroj informácií bude vyhovovať.

Ďalšou zaujímavosťou sú online výstavy na propagáciu knižničného fondu ŠVK v Prešove. Každý mesiac pripravujeme našim používateľom tematické výstavy spojené s rôznymi významnými osobnosťami alebo udalosťami či už slovenského, ale aj medzinárodného významu, čím prezentujeme dokumenty z vlastného fondu viažuce sa k zvolenej spoločenskej udalosti alebo problematike.

Používateľ má prostredníctvom privátnej zóny prístup aj k online tematickým odborným výstavám z vlastnej autorskej činnosti knižnice. Kolegovia z oddelenia historických knižničných fondov sa venujú výskumu dejín knižnej kultúry a prezentovaniu zaujímavých dokumentov z historického fondu knižnice. V privátnej zóne ponúkame do konca roku 2021 online výstavu *Quidquid discis, tibi discis* venovanú historickým učebniciam a čítankám¹.

Zoznam dokumentov, ktoré pribudli do nášho fondu vždy za posledný mesiac si našiel svojich stálych záujemcov, ktorí majú možnosť výberu abecedného usporiadania dokumentov podľa názvu alebo podľa autora. Postupne plánujeme ponúkať používateľom ďalšie služby, ktoré budú môcť využívať z pohodlia svojho domova a tak byť v spojení s knižnicou, pričom budú sami disponovať svojím časom a momentálnou chuťou alebo náladou prijímať informácie prostredníctvom tejto online platformy.

¹ *Quidquid discis, tibi discis*, alebo *čokoľvek sa učíš, pre seba sa učíš...* predstavuje online výstavu, prostredníctvom ktorej možno nahliadnuť do vybraných školských pomôcok, učebníc a čítaniek slovenskej aj zahraničnej proveniencie z fondu ŠVK vydaných tlačou do obdobia 1. ČSR. Poukazuje aj na to, aké dôležité bolo vzdelávanie, aká bola potreba, podoba či úloha učebníc na rôznych typoch škôl v čase, keď predstavovali moderné a v podstate jediné dostupné a praktické informačné médium.

Virtuálne prehliadky

Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry (ďalej len DICRK) vytvára od roku 2017 špeciálne digitálne kultúrne objekty vo forme virtuálnych prehliadok. Tieto prehliadky v spolupráci s externým partnerom zaznamenávajú technikou panoramatických fotografií reálne priestory s kultúrnym a vzdelávacím obsahom. Fungujú v online aj v offline prostredí na počítačoch, tabletoch aj mobiloch a dajú sa stiahnuť do zariadenia pomocou unikátneho QR kódu.

Tvorba virtuálnych prehliadok má niekoľko dôležitých funkcií:

- informačnú – širokej verejnosti prinášame v troch jazykových mutáciách a v digitálnom prostredí informácie o obsahu virtuálnej prehliadky,
- dokumentačnú – prostredníctvom týchto prehliadok zaznamenávame priestor a obsah, ktorý je v danom momente jedinečný a v reálnom priestore sa časom môže zmeniť alebo zaniknúť,
- vzdelávaciu – obsah každej prehliadky môže slúžiť aj na vzdelávacie aktivity ako podporný materiál na základných, stredných a vysokých školách, komunitných a osvetových centrách, rovnako môže slúžiť ako zdroj informácií pri vzdelávaní dospelých.

Galéria výtvarných prác

Prvou virtuálnou prehliadkou, ktorú sme pripravili v roku 2017, je galéria výtvarných prác rómskych žiakov základnej školy v Jarovniciach <https://www.portalsvk.sk/artefakty/zs-jarovnice-virtualna-galeria>. Výtvarné práce, ktoré žiaci školy pripravujú pod vedením učiteľa Jána Sajka², sú oceňované³ na medzinárodných výtvarných súťažiach od roku 1988. Priestory školy sú veľkou galériou výtvarných prác, sú však neprístupné širokej verejnosti.

Ceny získali napríklad v Indii, Japonsku, Portugalsku, USA, Švédsku, Nórsku, Iráne a ďalších krajinách. Samostatne vystavovali v mnohých mestách, napr. Washington, Boston, Palm Beach, Hannover, Štrasburg, Brusel, Graz, Varšava, Viedeň, Praha, Budapešť, Krakov, Bratislava, Košice, Martin, Prešov, Sabinov. Ich obrázky boli použité na ilustrácie rôznych kníh, kalendárov a pohľadníc.

Virtuálna prehliadka má 44 prístupových bodov, má vlastného audio sprievodcu v slovenskom (<https://zsjarovnice.3-d.sk/>) a anglickom (<https://zsjarovnice-en.3-d.sk/>) jazyku, ktorý návštevníka informuje o obci, histórii školy a niektorých významných oceneniach. Vybrané obrazy majú textový popis s informáciou o autoroch, názve obrazu, použitej technike a rozmeroch. Textová časť je dostupná v slovenskom, rómskom a anglickom jazyku a virtuálnu prehliadku je možné zdieľať aj na sociálnych sieťach. Prehliadka zároveň odkazuje nielen na stránku školy⁴, kde sa o výtvarných prácach môže návštevník dozvedieť viac informácií, ale aj na portál DICRK (www.portalsvk.sk), kde sa návštevník dozvie viac o rómskej kultúre.

Pri príležitosti 50. výročia od založenia školy, ktoré bolo v roku 2017, sme sa rozhodli tieto unikátne priestory s mnohými výtvarnými prácami zdokumentovať vo forme virtuálnej prehliadky – galérie a sprístupniť ich tak širokej verejnosti.

² Pozri viac na <https://www.portalsvk.sk/video/jan-sajko-o-vytvarnom-talente-v-jarovniciach>

³ Zoznam všetkých ocenení dostupný na https://zsjarovnice.sk/wp-content/uploads//vytvarne_aktivita/medzinarodnesutaze.pdf

⁴ Webová stránka školy o výtvarných aktivitách <https://zsjarovnice.sk/skolske-aktivita/vytvarne-aktivita/>

Kováčska dielňa

Rómske kováčske remeslo má na Slovensku tradíciu hlavne v obci Dunajská Lužná, kde aktívne pôsobia rómske kováčske rody. Ide prevažne o priemyselné kováčstvo a zámočnícke práce vo výrobných halách. Avšak súčasťou ich práce je aj umelecké kováčstvo. Pre tvorbu virtuálnej prehliadky, v ktorej sme chceli priblížiť reálnu kováčsku dielňu, sme si vybrali rómskeho kováča Igora Radiča z Klenovca. Patrí medzi najstarších rómskych kováčov na Slovensku a dôvodom na výber bola aj jeho malá kováčska dielňa.

Táto virtuálna prehliadka <https://www.portalsvk.sk/artefakty/igor-radic-kovacska-dielna-1> obsahuje textové informácie o kováčovi v slovenskom, rómskom a anglickom jazyku, len audio sprievodca je v iba slovenčine. Súčasťou prehliadky je možnosť zobrazenia externých videí o Igorovi Radičovi, ale aj o kováčskej tradícii v obci Dunajská Lužná, čím návštevník získa rozšírené informácie o rómskom kováčstve. Virtuálna prehliadka spúšťa videá priamo z prezentačného portálu www.portalsvk.sk.

Prehliadka má 6 prístupových bodov, cez ktoré si môže návštevník pozrieť exteriér a interiér kováčskej dielne. V interiéri dielne sú zobrazené kováčske výrobky s popisom a kováčske náradie. Interaktívnym prvkom je hra, v ktorej musí návštevník nájsť a označiť 5 vecí, ktoré kováč v dielni potrebuje. Ak to návštevník zvládne, získa online diplom Igora Radiča.

Vzdelávacím prvkom vo virtuálnej prehliadke je kvíz o rómskom kováčstve. Návštevník virtuálnej prehliadky môže svoje vedomosti o kováčstve overiť prostredníctvom jednoduchých otázok s možnosťou výberu z troch odpovedí. Kvíz je určený pre druhý stupeň základnej školy, ale aj pre širokú verejnosť.

Ma bisteren! – virtuálne

Zatiaľ poslednou virtuálnou prehliadkou je sprístupnenie pamätníkov obetí rómskeho holokaustu na Slovensku. V spolupráci s občianskym združením In Minorita, ktoré je realizátorom projektu Ma bisteren! (Nezabudnite!)⁵ a výskumu rómskeho holokaustu na Slovensku sa venuje od roku 2005, sme do online priestoru dostali 8 pamätníkov a pamätných tabúl <https://www.portalsvk.sk/artefakty/ma-bisteren-nezabudnite>.

Každé pamätne miesto obsahuje text a audio komentár s informáciami o pamätníku, autorovi, osadení a historických udalostiach, ktoré sa viažu k jednotlivým pamätným miestam. Virtuálna prehliadka je v textovej časti dostupná v slovenskom, rómskom a anglickom jazyku a audio sprievodca virtuálnou prehliadkou je len v slovenskom jazyku. Návštevník môže symbolicky pri každom pamätníku zapáliť sviečku a položiť kvet. Touto aktivitou sme zdôraznili informačný a hlavne vzdelávací rozmer o udalostiach, ktoré sú súčasťou slovenskej histórie.

Do virtuálnej prehliadky sme v spolupráci s Rómskym vzdelávacím centrom v Prešove, ktoré je súčasťou Metodicko-pedagogického centra v Prešove⁶, zahrnuli aj kvízové otázky pre žiakov základných škôl a študentov stredných a vysokých škôl s cieľom zistiť, čo vedia, resp. nevedia mladí ľudia o tejto závažnej téme.

⁵ Viac o projekte Ma bisteren! <http://www.romaholocaust.sk/sk/pripominanie/159-obcianske-zdruzenie-inminorita>

⁶ Viac o Rómskom vzdelávacom centre v Prešove <https://archiv.mpc-edu.sk/sk/rocepo>

Window gallery alebo Galéria v okne

Priestory knižnice počas celej jej existencie boli boľavým miestom a doteraz nie je táto otázka vyriešená k spokojnosti ani zamestnancov, ani verejnosti. A hoci naše snahy o lepšiu „knižničný stánok“ nepoľavujú, zatiaľ pôsobíme napríklad aj v dvoch samostatných objektoch (predný a zadný trakt) patriacich do mestskej pamiatkovej rezervácie v historickom centre mesta.

Predný trakt je pôvodne gotický jednopodlažný meštiansky dom z 15. storočia, ktorý bol v 17. storočí zvýšený o nadstavbu a renesančne prestavaný a upravený aj v polovici 19. storočia či v 80. rokoch 20. storočia. Má vzhľad budov, ktorý zodpovedal možnostiam a štandardu vtedajšieho mestského obyvateľstva. Typickým prvkom sú na jeho prízemí dve obdĺžnikové okná na Hlavnú ulicu, ktoré dnešný človek nazýva výklad, pretože aj v minulosti tieto pôvodne meštianske domy často slúžili ako obchodné prevádzky a v týchto oknách prezentovali ponúkaný tovar. Jeden z takýchto domov získala v 80. rokoch 20. storočia aj vedecká knižnica a dnes je, aj so zadným traktom, jej sídelnou budovou. Priestor na prízemí predného traktu už v správe knižnice mal viacero účelov: od obchodu, ktorý bol v prenájme, cez študovňu špeciálnych dokumentov až po dnešnú čítareň. Aj v tomto prípade využitiu prízemných miestností zodpovedalo aj prispôsobenie okien ako „výkladných skriň“, ktoré sú na očiach verejnosti.

Spojiť staré s moderným bol nápad kolegov z oddelenia informačných technológií, ktorí prišli s myšlienkou využiť okenné tabule pomyselného „výkladu“ na prezentáciu kultúrnych objektov, ktoré tvoria zamestnanci iných útvarov knižnice. Bolo len potrebné prísť na to, ktorá technológia by tomuto účelu najviac vyhovovala a zároveň to, aby nedošlo k narušeniu pôvodnej architektúry i okien. Stalo sa.

Inteligentná fólia, ktorej priehľadnosť je možné meniť diaľkovým ovládačom, nalepená na okenné sklo je premietacím plátom, na ktoré sa z počítača prostredníctvom dataprojektora premieta pripravená virtuálna výstava. Tak sa pred tromi rokmi zrodila Window gallery, čiže Galéria v okne. Jej obsahom sú a budú zväčša fotografie a obrazy aké sa dajú nájsť v bežnej galérii, len nevisia na stenách, ale v digitálnej forme sa striedajú na okennom skle. Divák, ktorým môže byť ktokoľvek, kto práve prechádza okolo knižnice, sa v popise dozvie základné informácie o zobrazovanom objekte.

Takto sme už sprístupnili niekoľko vlastných či hosťovských výstav, napríklad výstavu portrétov svetových osobností s rímskymi koreňmi s názvom *Neznáme farby osobností* od mladého rómskeho umelca Jozefa Feča, digitálnu výstavu fotografií *Chlieb a hry* zobrazujúcu Rómov v umení a remeslách, výstavu fotografií nadšeného fotografa – amatéra Miloša Laciku pod názvom *Od Tatier k Dunajcu*, výstavu Juraja Mandela *Infantilizmus ako a inak* alebo práve aktuálnu výstavu fotografií pod názvom *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi*, ktorá zachytáva vybrané kostoly a chrámy rímskokatolíckej, gréckokatolíckej a pravoslávnej konfesie v okrese Sabinov. Tie boli kolegami dokumentované popri iných malých sakrálnych objektoch do pripravovanej vedeckej monografie.

Window gallery však slúži aj na zverejňovanie aktuálnych informácií o dianí v knižnici, o pripravovaných podujatiach, o knižných novinkách práve zaradených do fondu, ktoré sa s výstavami striedajú v pravidelných intervaloch. Sme presvedčení, že niekedy naozaj stačí nápad a nevela peňazí a viete dostať informácie či umenie a kultúru v jej tematickej rozmanitosti medzi širšiu verejnosť medzi ľuďmi aj iným spôsobom ako prostredníctvom webu. Takáto atypická galéria môže potešiť oko i náročnejšieho diváka len tak, na prechádzke mestom.

Knižný trailer

Naša knižnica je kultúrnou, informačnou, vedeckou a vzdelávacou inštitúciou a medzi jeden z relevantných predmetov jej činnosti preto patria vydavateľské aktivity. Tie sú primárne odrazom bibliografickej, vedeckovýskumnej či konferenčnej činnosti kolegov z oddelenia historických knižničných fondov a dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry.

Edičné tituly z vlastnej autorskej a vydavateľskej činnosti sú záujemcom dostupné v tlačenej aj elektronickej podobe. Dajú sa zakúpiť aj v elektronickom obchode na stránke knižnice, kde sú rozdelené podľa tematických skupín ako knižná kultúra, história, slavistika a romistika. Pri jednotlivých tituloch je zverejnená obálka, obsah a ďalšie informácie o knihe, vrátane jej ceny. Zatiaľ je realizácia objednávok klasická – online objednávka, úhrada prevodom a dodávka, resp. zaslanie na dobierku. Čoskoro plánujeme spustiť platobnú bránu cez webové rozhranie, ale ako rozpočtová organizácia napojená na Štátnu pokladňu čakáme na jej riešenie.

Novou formou prezentácie pre tých, ktorí sa o knižných tituloch chcú dozvedieť viac než ponúka e-shop, je forma traileru – videoupútavky. Tvorivé prepojenie slova, obrazu a priblíženia obsahu jednotlivých publikácií v online prostredí je pre potenciálneho čitateľa a bádateľa oveľa živšie. Takto chceme spracovať nielen najnovšie, ale retrospektívne aj všetky ostatné edičné tituly, ktoré sú ešte dostupné.

Pre tento účel sme si vybrali ukážky videonahrávok troch titulov, ktoré sú výstupom v rámci edícií Historické fondy a Personálne bibliografie. Ide o zborník z výskumu dejín knižníc, knižnej kultúry a osobnosti Jozefa Repčáka, jedného z prvých profesionálnych knihovníkov na Slovensku a bývalého riaditeľa vedeckej knižnice <https://www.youtube.com/watch?v=IxA1mAACZqA>, monografiu k dejinám duchovnej kultúry a evanjelickej cirkvi v Prešove v období 18. a začiatkom 19. storočia <https://www.youtube.com/watch?v=felm9bPg9B0> a napokon titul predstavujúci život a dielo prešovských hercov, manželov Kvetu a Jozefa Stražanovcov, ktorí viac ako 60 rokov boli členmi Divadla Jonáša Záborského v Prešove⁷.

Jednotlivé videonahrávky sú postupne zverejňované na Youtube kanáli knižnice <https://www.youtube.com/channel/UCXTomrfl-pyj9NY4wfmKsbQ>, ako aj na sociálnej sieti Facebook. Zvažujeme ich sprístupnenie aj v spomenutom e-shope, čím by sa stalo predstavenie našich edičných titulov atraktívnejšie.

Záver

Témou sympózia je pandemická a postpandemická doba a to ako sa odráža v knižniciach na Slovensku. Posledný rok ukázal viacero skutočností: napríklad húževnatosť knihovníkov, nové inovatívne nápady a relatívne rýchly presun rôznych aktivít do online prostredia, ale aj zrušenie fyzických návštev, obmedzenie prístupu k tlačným dokumentom, chýbajúci slovenský digitálny obsah. Negatívom je tiež

⁷ Osobnosti v knižnej kultúre a historických prameňoch: Ad honorem Jozef Repčák. Ed. Marcela Domenová. Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2017; Olšovská, Gabriela. Evanjelici v Prešove v 18. a v 1. polovici 19. storočia: fragmenty z dejín cirkvi, školstva a osobností. Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2018; Kvetu a Jozef Stražanovci: personálna bibliografia. Ed. Michal Socha. Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2010.

škrtenie finančných prostriedkov ako odraz zhoršenej ekonomickej situácie. Napriek tomu sú knižnice často jedinou šancou pre prístup k overeným informačným zdrojom potrebným pre vzdelávanie, čo sa ukázalo najmä počas zatvorenia škôl a nutnosti vzdelávať sa doma.

Prepojenie kultúry a vzdelávania je prítomné vo všetkých poskytovaných knižnično-informačných službách a realizovaných podujatiach knižníc a teda aj tej našej. V tomto príspevku sme predstavili len časť z množstva aktivít, či už prístupných online alebo nie (odporúčame pozrieť videodokument na adrese <https://www.youtube.com/watch?v=p-wCroavlGc>). Nehovorili sme o digitálnych kultúrnych objektoch, o konferenciách, o živých podujatiach, o audiodramatizáciách či výstavách. Nie všetko je však témou tohto sympózia.

Sme presvedčení, že aj tento príspevok je dôkazom toho, že akékoľvek služby, ktoré zvyšujú komfort ich užívateľov a uľahčia im prístup k informáciám bez ohľadu na formu, má význam realizovať. Preto už dnes uvažujeme o rozšírení či skvalitnení doterajších aktivít, pričom sa snažíme hľadať také formy služieb vo fyzickom/online prostredí, ktoré budú v rovnováhe.

Máme dobrý pocit z toho, ak sa nám podarí implementovať niečo nové a ak je spätná väzba od verejnosti pozitívna. Avšak aj negatívna odozva má svoj význam, pretože nám ukazuje kadiaľ cesta nevedie, čo je potrebné zmeniť alebo realizovať inak. Neuspokojujeme sa so stavom akejsi definitívnosti alebo konečnosťou, ak sa objaví čo len náznak možnosti niektoré činnosti alebo služby inovovať a kvalitatívne posunúť. Dôkazom toho je práve prebiehajúca rekonštrukcia časti oddelenia knižnično-informačných služieb, ktorej výsledkom budú nielen zmodernizované priestory, ale aj inštalácia ďalšieho prvku RFID technológie v prospech používateľov.

23. 6. 2021

LITHUANIAN CULTURAL HERITAGE – IN VIRTUAL SPACE. *15 years of experience of the national portal*

Jolita STEPONAITIENĖ, Martynas Mažvydas National Library of Lithuania

Abstract:

The online world is increasingly becoming a common standard in people's lives. Is it good, isn't it good? The best answer is a symbiosis of real and online life so that these are beneficial to humans. The authors' contribution tries to show whether and how they achieved this symbiosis in the State Scientific Library in Prešov and how this pandemic period also helped them.

Keywords:

Library and information services. Online services. Pandemic. Technologies. State Scientific Library in Prešov

At the beginning of this century, with the acceleration of digitization processes in libraries and other Lithuanian memory institutions, one of the main goals was to create a virtual space for storing digitized content and documentary heritage, museum values and music and film works accessible to the general public. In 2004 Lithuania became a member of the European Union. This provided new financial opportunities to undertake grandiose plans to create a national portal. Most memory institutions were very cautious about this initiative and refused to join.

The aim of the project was not only to create digital images, but also to expand public electronic services by creating access for the population to full-text documents of Lithuanian cultural heritage stored in libraries, archives and museums. The National Library, with only two partners - the Lithuanian Art Museum and the Lithuanian Archives Department, digitized and transferred to the cultural heritage portal more than 1 million cultural heritage pages (old books, newspapers, works of art, manuscripts, church metrics) stored in the National Library, Lithuanian State Historical Archive and the Lithuanian Art Museum. Another challenge was the lack of a legal framework for digitization at that time. There was no state strategy on this issue. Therefore, these problems had to be addressed along the way. It was the first project of this magnitude, so we received a great deal of mistrust from other memory institutions. The digitization of objects has also been greatly influenced by copyright. Therefore, it was decided to limit ourselves to those documents for which the authors' works were no longer valid.

Rich collections of the Lithuanian Art Museum, the National Library and the Lithuanian Archives Department were opened to the public, which due to their uniqueness, material fragility or poor physical condition and strict exhibition conditions, were difficult to access or completely inaccessible. The

books were selected according to the Lithuanian National Bibliography - from the first Lithuanian book published in 1547 to publications from the 19th - 20th centuries. The archives digitized church metrics, which enabled those interested to research their genealogies, and the Art Museum paid special attention to exhibits of folk art and applied art.

In order to ensure the continuity of the creation and dissemination of digitized cultural heritage content, the second stage of the project started in 2010. The National Library, together with 9 partners, has already implemented the VEPIS development project, during which the digital content creation network has been expanded, even more archives, libraries and documents stored in museum collections have been digitized and placed on the portal. During the 2 years of the project, we have digitized and placed on the portal www.epaveldas.lt more than 2 and a half million pages of archives, libraries, documents stored in museum collections, 11 thousand musical works. Also, information technology solutions were adopted, which ensured the preservation and greater accessibility of information, increased the relevance and visibility of cultural heritage objects, and more convenient access to digitized cultural heritage objects protected by VEPS was realized. Since there was already experience, the project went more smoothly. Much attention has been paid not only to the creation of digital images, but also to the improvement of infrastructure. A network of digitization competence centers has been set up. The biggest work here was the county public libraries. It is also important that the country has adopted strategic documents. The policy for the digitisation of Lithuanian cultural heritage is implemented in accordance with the *Concept for the Digitisation of Lithuanian Cultural Heritage, the Strategy for the Digitisation of Lithuanian Cultural Heritage and Digital Content Preservation and Access, and the 2015-2020 Programme for Digital Cultural Heritage Actualisation and Preservation*. The implementation of this policy is coordinated by the Ministry of Culture together with the Ministry of Education and Science, the Ministry of Transport and Communications, and the Office of the Chief Archivist of Lithuania. *The Council for Digitisation of Lithuanian Cultural Heritage* acts as an expert and consultant in resolving issues related to digitisation policy-making, implementation and supervision.

Despite the results achieved during the VEPIS development and development projects, inter-institutional fragmentation has persisted in both the digitization and preservation of digitized content and the provision of services to users. Therefore, since 2018 the National Library, together with partners - 24 memory, culture and educational institutions, is implementing the project called "Development of a Virtual Cultural Space Meeting the Needs of Society". The main goal is the development of a gateway to digital cultural heritage. During the project we will: modernize the Virtual Electronic Heritage Information System. Also will be created new services: users will be able to create collections of digitized heritage, link maps to a specific location and compare how locations change over the years and etc. These services will ensure more interactive presentation of information about cultural content, easier search, preparation of new digital content and its updating, increasing its dissemination, quality, expand the fund of digitized cultural heritage objects. It is also important to open up existing cultural heritage and provide opportunities for re-use.

Special collections of the portal www.epaveldas.lt

One of the collections on the ePaveldas portal is "Classics of Lithuanian Literature", which is the result of the project "Transfer of Works of Classics of Lithuanian Literature to Electronic Space". This col-

lection is exceptional in that digitized texts of Lithuanian literary classics are recognized and converted into 5 e-book formats: EPUB, MobiPocket, PDF, HTML, TXT.

The YIVO Vilnius project is another exceptional project that has been implemented. During this project the pre-war YIVO archives in New York and Vilnius were preserved, digitized and connected on a special web portal, M. Strašūnas Vilnius Library, one of the largest pre-war libraries in Europe, was restored in virtual space. The project created a joint digital collection of documents related to the Jewish civilization of Eastern Europe, covering the largest collection of Yiddish-language material in the world. The virtual archive has become an invaluable source of general studies about Jews and their culture.

Improving content and metadata – more opportunities

The Lithuanian National Library, as an aggregator of Europeana and participating in the Europeana Common Culture project, has started the process of improving the content and metadata. Giving more open licenses to already digitized and newly digitized objects is one of the key challenges in promoting re-use. The intensive process of content opening started in 2019, at that time all objects on the Lithuanian digitized heritage portal had the strictest license - InC. Today the situation is quite different. In almost two years, the metadata quality of about 79% of digitized objects has been improved, making search more efficient. Also, digitised objects were granted a more open license to ensure reuse. The objects have also been granted a more open license, ensuring re-use without infringing existing copyright and related rights.

The latest initiative to publicize Lithuania's digital heritage

To publish on the portal www.epaveldas.lt documentary heritage objects in Lithuanian institutions, nominated to the UNESCO Memory of the World National Register.

The first documents and their collections were entered in the National Register of Memory of the World in 2006. The first document was Martynas Mažvydas' Catechism, the only copy of which in Lithuania is currently kept in the Vilnius University Library.

A total of 74 documents were entered in the National Register: 36 of them were recognized as documents of regional (European) and 38 as documents of national significance. The *Europeana* platform contains only a few documents included in the National Register "Memory of the World"

This is a new challenge, such objects are not very diverse (books, manuscripts, maps, records et ctr.) There can be one document or one collection. In addition, the experience of digitization of memory institutions is very different.

The National Library of Lithuania is a leader in digitization activities in Lithuania. Together with our partners, we create digital content, contribute to the preservation of heritage, the representation of Lithuania's historical and cultural heritage in the world and its re-use.

Also, since 2014, the National Library has been designated as the national body responsible for collecting and registering the results of a diligent search of orphan works in a common database of the European Union.

VZDELÁVANIE V PROSTREDÍ KNIŽNIČNO-INFORMAČNÝCH INŠTITÚCIÍ V KONTEXTE STRATÉGIÍ ROZVOJA PRACOVNÉHO TRHU

Education in library and information institutions from the perspective of labour market development strategies

Jaroslav ŠUŠOL; Katedra knižničnej a informačnej vedy FiF UK v Bratislave

Abstrakt:

Štúdia sa zameriava na dve široké oblasti vzdelávania v prostredí knižnično-informačných inštitúcií – vzdelávanie pracovníkov v oblasti a pre oblasť knižnično-informačných inštitúcií a prípravu používateľov informácií z hľadiska ich informačnej gramotnosti. Národný projekt Sektorovo riadenými inováciami k efektívnemu trhu práce v Slovenskej republike (SRI) má za cieľ strategické nastavenie potrieb kvalifikovanej pracovnej sily vo všetkých sektoroch hospodárstva. Sektorová rada pre kultúru a kreatívny priemysel plní túto úlohu vo vzťahu ku kreatívnym odvetviám, analyzuje inovácie a technologické vplyvy v sektore, vývoj na trhu práce a defnuje strategické opatrenia pre rozvoj sektora na najbližšie desaťročie. Analýza upozorňuje na akútny nedostatok kvalifikovaných pracovných síl pre oblasť knižníc. Jedným zo 4 strategických smerov pre rozvoj ľudských zdrojov v sektore KKP je podpora rozvoja mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti, a to nielen u zamestnancov v sektore, ale v celospoločenskom meradle.

Abstract:

The article concentrates on two broad areas of education in the library and information institutions environment – training for employees in the domain and for the domain of libraries and information institutions, and building information users' competencies in information/media literacy. The national project "Sector-managed innovations as a tool towards efficient labour market in the Slovak republic" (SRI) aims at a strategic set-up of requirements for qualified labour force across all economic sectors. The Sector board for culture and creative industries (CCI) fulfils this task in relation to creative domain, it analyses innovations and technological influences in the sector, the development on labour market, and defines strategic measures to support the advancement of the sector for the next decade. The analysis suggests there will be a severe shortage of qualified manpower in the area of libraries. One of the 4 defined strategic directions for the development of workforce in the CCI sector is the support for the improvement of media, information and digital literacy, both among the sector employees and in a wider public.

Kľúčové slová:

kultúra a kreatívny priemysel, knižnice, pracovný trh, vzdelávanie, informačná a mediálna gramotnosť

Keywords:

culture and creative industries, libraries, labour market, education, information and media literacy

Úvod

Problematiku vzdelávania v prostredí knižnično-informačných inštitúcií môžeme analyzovať z viacerých uhlov pohľadu. Ja sa vo svojej štúdii zameriam na dva zdanlivo nezávislé tematické okruhy, ktorými sú vzdelávanie pracovníkov v oblasti a pre oblasť knižnično-informačných inštitúcií a príprava, resp. zvyšovanie kompetencií používateľov informácií z hľadiska ich informačnej gramotnosti.

Spoločným východiskom úvah o kontextoch vzdelávania v týchto dvoch spomenutých smeroch sú aktuálne strategické materiály, ktoré sa zameriavajú na otázky perspektív rozvoja trhu práce a spracúvajú sa na celoslovenskej úrovni. Cieľom tohto príspevku je prezentovať základné informácie o projekte *Sektorovo riadené inovácie* a bližšie sa pozrieť na tie jeho časti, ktoré súvisia práve s problematikou prípravy pracovníkov knižnično-informačných inštitúcií a používateľov informácií. V štúdii sa budú prelínať dva pohľady na problematiku – strategická perspektíva videná z úrovne rezortu kultúry a pohľad z úrovne pracoviska, ktoré pripravuje odborníkov pre sféru knižnično-informačnej praxe a hľadá riešenia problémov, ktoré sa na makroúrovni identifikujú.

Sektorovo riadené inovácie

Národný projekt Sektorovo riadenými inováciami k efektívnemu trhu práce v Slovenskej republike (SRI) zastrešuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (MPSVR SR) a je financovaný z prostriedkov operačného programu Ľudské zdroje. Uskutočňuje sa vo všetkých krajoch SR v rokoch 2019-2022 a jeho cieľom je strategické nastavenie potrieb kvalifikovanej pracovnej sily vo všetkých sektoroch hospodárstva. Projektu SRI predchádzali v rokoch 2009-2015 3 etapy národného projektu *Národná sústava povolání*, ktoré sa zameriavali na vybudovanie a udržateľnosť systému monitorovania potrieb trhu práce a prenosu požiadaviek zamestnávateľov do vzdelávania a prípravy pre trh práce za aktívnej účasti sociálnych partnerov s podporou informačného systému NSP a aktualizovanej klasifikácie zamestnaní (Informácie, 2021).

Projekt SRI sa vo svojom zameraní posúva o niečo ďalej – snaží sa zachytiť a predikovať vývojové zmeny na slovenskom trhu práce, predovšetkým s ohľadom na potreby jednotlivých odvetví hospodárstva pod vplyvom inovácií, ale aj v kontexte globálnych výziev v politickej a hospodárskej oblasti. V rámci projektu sa identifikujú požiadavky zamestnávateľov na zodpovedajúcu kvalifikovanosť pracovných síl, ich kľúčové kompetencie, odborné vedomosti a zručnosti. Tie sa následne premietnu do stratégií rozvoja ľudských zdrojov, ktoré budú reflektovať jednak potrebu novovznikajúcich zamestnaní, ale aj rekvalifikačných procesov zameraných na tých pracovníkov, s ktorými sa v budúcnosti nepočíta.

Kľúčovú úlohu v celom tomto procese zohráva už spomenutá *Národná sústava povolání* (NSP), ktorú definuje zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti ako „celoštátny, jednotný informačný systém opisu štandardných nárokov trhu práce na jednotlivé pracovné miesta. NSP určuje požiadavky na odborné zručnosti a praktické skúsenosti potrebné na vykonávanie pracovných činností na trhu práce. Jej centrom je Register zamestnaní tvorený z národných štandardov zamestnaní, ktoré opisujú požiadavky zamestnávateľov kladené na kvalifikovaný výkon zamestnaní“ (Informácie, 2021). Toto je zrejme projektový výstup, s ktorým je verejnosť na Slovensku, a nielen tá z oblasti praxe knižníc a informačných inštitúcií, oboznámená najviac. O procese i výsledkoch vytvárania sústavy povolání a ich opisov vo sfére knižníc bolo publikovaných v ostatných rokoch viacero odborných článkov (napr.

Stasselová, 2016). Treba však zdôrazniť, že aj v oblasti týchto „opisov zamestnaní“ sa situácia neustále vyvíja a aktualizované verzie štandardov sú dostupné na portáli Registra zamestnaní, teda https://sustavapovolani.sk/register_zamestnani.

Národná sústava povolání tak predstavuje dôležitý nástroj, cez ktorý sa zabezpečuje inovácia vytvorených, ako aj tvorba nových národných štandardov zamestnaní, s odrazom v systéme celoživotného vzdelávania, najmä v odbornej príprave pre trh práce (Informácie, 2021). Jedným zo zásadných výstupov týchto analýz má byť komplexná stratégia Práca 4.0, ktorá bude reflektovať zmeny vyplývajúce z tzv. štvrtej priemyselnej revolúcie. Stratégia má podľa predstavy MPSVR SR zahŕňať nielen oblasť formálneho a celoživotného vzdelávania, ale aj problematiku dopadov na formy výkonu práce, pracovnoprávne vzťahy, sociálne zabezpečenie a ochranu zdravia pri práci (Ministerstvo, 2019).

Štruktúra opisu jednotlivých zamestnaní v rámci štandardov je v súlade s medzinárodnými zvyklosťami v tejto oblasti. Obsahuje množinu údajov, ktoré identifikujú dané zamestnanie v sústave a zaraďujú ho do požadovanej úrovne vzdelania. Kľúčovú zložku opisu zamestnania predstavujú kompetencie, ktoré sa očakávajú od pracovníka obsadzujúceho danú pozíciu. Tieto kompetencie sa rozdeľujú na všeobecné kľúčové kompetencie (komunikačné kompetencie v materinskom i cudzom jazyku, matematické, digitálne, environmentálne kompetencie a pod.) a špecifické kľúčové kompetencie (organizovanie a plánovanie práce, tvorivosť, analytické myslenie a iné), ktoré sú v podstate spoločné pre akékoľvek zamestnanie v sústave. Druhú dvojicu kompetencií predstavujú odborné vedomosti (napríklad postupy bibliografického spracovania dokumentov alebo bibliometrické a infrometrické metódy) a odborné zručnosti (vytváranie špecializovaných katalógov a databáz alebo tvorba súbežnej a retrospektívnej národnej, regionálnej alebo tematickej bibliografie), ktoré sú typické pre dané zamestnanie, prípadne pre skupinu príbuzných odborov. Je logické, že iné odborné vedomosti a zručnosti sa vyžadujú od knihovníka a iné od moderátora. Pre každú zadefinovanú kompetenciu je možné určiť jej úroveň, pričom v zásade platí, že maximálna možná miera zvládania danej kompetencie je na úrovni požadovaného vzdelania, ale dá sa požadovať či očakávať aj nižšia úroveň zvládania určitej kompetencie. Inak je to v prípade špecifických kľúčových kompetencií, kde sa úroveň požadovaných kompetencií definuje na 3-stupňovej škále – elementárna, pokročilá a vysoká.

Významnú organizačnú a infraštruktúrnu rolu v behu celého projektu má spoločnosť *Trexima*, ktorá pôsobí na slovenskom trhu už niekoľko desaťročí a orientuje sa na monitorovanie zamestnanosti, mzdového vývoja, pracovných podmienok a produktivity práce, s dôrazom na odvetvové analýzy. Spoločnosť je aktívna vo výskume aktuálnych a prognózovaní budúcich požiadaviek trhu práce a poskytuje služby v oblasti analýz mikroprostredia pre domáce a zahraničné firmy a inštitúcie (<https://www.trexima.sk>). Z pohľadu SRI *Trexima* zabezpečuje kompletný projektový manažment a s ohľadom na svoje odborné zameranie aj veľké množstvo vstupných dát a analýz potrebných pre sledovanie tendencií na pracovnom trhu SR.

Ťažiskovú odbornú úlohu však v projekte SRI zohrávajú *sektorové rady* ako dobrovoľné nezávislé profesijné združenia odborníkov, ktoré zabezpečujú monitorovanie potrieb trhu práce v príslušných sektoroch národného hospodárstva a ich prenos do systému celoživotného vzdelávania. Sektorových rád je celkovo 24 a jednou z nich je *Sektorová rada pre kultúru a kreatívny priemysel*, ktorá ešte do minulého roka niesla názov *Sektorová rada pre kultúru a vydavateľstvo*.

Sektorová rada pre kultúru a kreatívny priemysel a jej analýzy

Sektorová rada pre kultúru a kreatívny priemysel reprezentuje mimoriadne stratifikovaný sektor, ktorý zahŕňa pomerne širokú škálu rozmanitých typov ekonomických aktivít, od nakladateľských činností, cez výrobu filmov, videozáznamov a televíznych programov, prípravu a zverejňovanie zvukových nahrávok, činnosti pre rozhlasové a televízne vysielanie, tvorivé, umelecké a zábavné činnosti, až po činnosti knižníc, archívov, múzeí a ostatných kultúrnych zariadení. Za súčasť sektora sa považujú aj ďalšie „kreatívne odvetvia“, ktoré využívajú kultúru ako vstup a majú kultúrnu substanciu, aj keď ich výstupy sú predovšetkým funkčné – patria sem napríklad také aktivity a oblasti ako architektúra a dizajn, módné návrhárstvo, úžitkové umenia, ale aj rôzne podoby vizuálnej kultúry a komunikácie, vrátane reklamy. Sektor kultúra a kreatívny priemysel sa v porovnaní s ďalšími sektormi vyznačuje pomerne rovnomerným zastúpením hlavných skupín odborov vzdelania zamestnaných osôb, s výraznejším podielom (približne 29 %) zamestnancov so vzdelaním z hlavnej skupiny odborov vzdelania 7 Spoločenské vedy, náuky a služby II na zamestnanosti v rámci sektora (Sektorová, 2020).

Kreatívny priemysel sa v tomto kontexte chápe ako súhrn odvetví, ktoré sú postavené na využívaní výsledkov duševnej tvorivej činnosti z oblasti umenia a kultúry. Jeho podstatou sú podnikateľské aktivity, založené na individuálnej tvorivosti, zručnosti a talente. Tieto činnosti prispievajú k hospodárskemu rastu, tvorbe kapitálu, miestnemu a regionálnemu rozvoju a podporujú zamestnanosť a tvorbu nových pracovných miest najmä pre mladých ľudí prostredníctvom zhodnocovania duševného vlastníctva.

Z makroekonomického hľadiska je dôležité poznamenať, že na tvorbe HDP sa sektor kultúry a kreatívneho priemyslu podieľa vo výraznejšej miere ako niektoré z priemyselných odvetví. Pravdou však je, že dlhodobý pozitívny vývoj v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu v Európskej únii – podobne ako na celom svete – bol v roku 2020 zvrátený krízou spojenou s COVID-19. Správa Rebuilding Europe uvádza, že medzi rokmi 2013 a 2019 celkové príjmy v sektore narástli o cca 17%. V roku 2019 sa najväčšie krajiny EÚ (Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Španielsko a Spojené kráľovstvo) zaslúžili o 69% všetkých príjmov v tomto sektore v rámci EÚ, ale najsilnejší rast bol zaznamenaný v regióne strednej a východnej Európy. Odhaduje sa, že za rok 2020 sa v rámci celej EÚ príjmy v tomto sektore prepadli oproti roku 2019 o 31%, pričom najvýraznejšie sa tento prepád prejavuje opäť v krajinách strednej a východnej Európy. Z analýz vyplýva, že KKP je z tohto hľadiska druhým najviac postihnutým sektorom hospodárstva, hneď po leteckej doprave. Spomedzi širokej škály kultúrnych a umeleckých smerov sa kríza zrejme najviac prejaví v hudbe a v múzických umeniach (Lhermitte, 2021).

V súčasnom období sa sektorová rada zaoberá procesom aktualizácie nastavení stratégie rozvoja sektora, ktorá bola koncipovaná pred cca 2 rokmi. Cieľom tejto stratégie je najmä prehĺbiť pružný prenos nových inovačných prvkov uplatňovaných v pracovných činnostiach na pracovných miestach v jednotlivých sektoroch národného hospodárstva do poznatkovej bázy vzdelávania a prípravy pre trh práce s podporou informačného systému NSP/SRI. Základnou požiadavkou a východiskom takejto aktualizácie je detailná analýza stavu sektora, predovšetkým z pohľadu aktuálnych či nastupujúcich inovácií a technológií.

Ako základný nástroj na túto činnosť poslúžili dve overené analytické techniky, PESTLE a SWOT. PESTLE analýza je nástroj na realizáciu strategickú analýzu vonkajšieho prostredia skúmaného objektu, so zameraním na 5 základných faktorov – politická situácia, makroekonomická a sociálna situácia, vplyv technologického pokroku, legislatívny rámec a environmentálne a ekologické činitele.

V našom konkrétnom prípade išlo o zistenie takýchto vplyvov v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu, a teda identifikáciu vonkajších činiteľov ovplyvňujúcich ľudské zdroje v sektore. Podstatou PESTLE analýzy je identifikovať pre každú skupinu faktorov najvýznamnejšie javy, udalosti, riziká a vplyvy, ktoré ovplyvňujú daný sektor hospodárstva. Výsledky PESTLE analýzy slúžia ako vstup do SWOT analýzy, ktorá sa orientuje na identifikáciu silných a slabých stránok objektu v súvislosti s vonkajšími príležitosťami a hrozbami.

PESTLE analýza identifikovala niekoľko signifikantných fenoménov pri každom z uvedených faktorov analýzy. Ide napríklad o vplyv politik EÚ na kultúru a kreatívny priemysel v Slovenskej republike, ekonomické dopady pandémie COVID-19 na kultúru, demografický vývoj (starnutie populácie a tzv. strieborná ekonomika), nastavenie princípov ochrany duševného vlastníctva v spojení s potrebou opakovaného využívania digitálnej kultúry (problematika licencií), či filozofia zelenej ekonomiky v kontexte takých javov ako dôraz na spomalenie spotrebiteľského apetítu a potreba recyklácie. Podrobnejšie sa pozrime na technické, resp. technologické faktory, ktoré stále výraznejšie zasahujú do oblasti tvorby, zdieľania i využívania (konzumácie) produktov a služieb v sektore KKP. Medzi najvýznamnejšie technologické trendy patria:

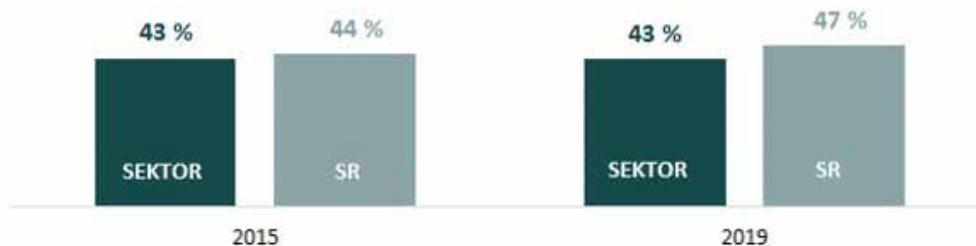
- Gamifikácia – proces aplikácie herného dizajnu a herných mechanizmov v nehermom, umeleckom i informačnom kontexte.
- Virtuálna realita (VR) a rozšírená realita (AR) – vytváranie a využívanie umelého prostredie, ktoré je schopné „oklamať“ zmysly používateľov a vyvolať v nich pocit, že v danom prostredí naozaj sú.
- Dátová ekonomika (Big Data) – veľké súbory údajov, ktoré jednotlivci i celá spoločnosť generujú a ktoré v digitálnej podobe reflektujú naše konanie a správanie, možno analyzovať a využiť na účely odhalenia vzorov, trendov a asociácií.
- Služby zdieľanej ekonomiky/Blockchain – distribuovaná (databázová) technológia, ktorá umožňuje zaznamenať a distribuovať digitálne informácie, ale nedovoľuje ich editovať.
- UX design – oblasť dizajnu, ktorá sa zaoberá pocitmi a zážitkami človeka pri interakcii so systémom.
- Umelá inteligencia – oblasť poznania, ktorá sa venuje konštrukcii i využívaniu inteligentných strojov a zariadení, vo sfére médií môže ísť o kontrolu mediálneho skreslenia, odporúčanie a personalizáciu obsahu a pod.

Stav a perspektívy pracovného trhu v sektore

Strategická analýza sektora so zameraním na rozvoj ľudských zdrojov bola spracovaná už v podobe niekoľkých interných dokumentov i publikovaných správ (Homolová, 2020). Obsahujú detailné údaje o ekonomickej výkonnosti sektora, o počtoch a štruktúre zamestnancov, resp. pracovne činných osôb, o povahe a štruktúre ľudských zdrojov v sektore z hľadiska vzdelania, pohlavia, veku, distribúcie pracovníkov i ekonomickej výkonnosti sektora v jednotlivých regiónoch Slovenska, úrovni miezd v sektore v porovnaní s inými sektormi.

Dôležitou charakteristikou, ktorá čiastočne vypovedá o kvalite práce v sektore i nastavení vzdelávacieho systému, je podiel pracujúcich v relevantnom odbore vzdelania zo zamestnancov v sektore. Ten je pod úrovňou priemeru v SR. Tento parameter však ovplyvňuje viacero faktorov a nemusí mať priamy súvis s tým, ako zaujímavý je sektor pre absolventov korešpondujúcich odborov. Dôvodom môže byť to, že sektor má nedostatok pracovných síl (počet absolventov je výrazne nižší ako dopyt po týchto absolventoch), alebo že neposkytuje dostatočne motivujúce a konkurencieschopné pracovné podmienky.

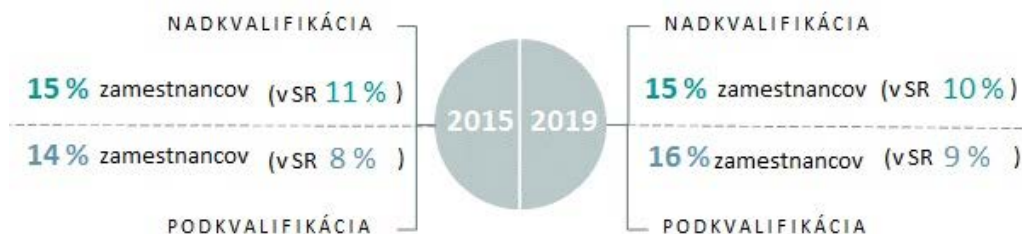
Podiel pracujúcich v odbore vzdelania

Obr. 1: Podiel pracujúcich v odbore vzdelávania.

(Spracovanie TREXIMA Bratislava, Zdrojom sú dopočítané údaje zo Štvrťročného výkazu o cene práce ISCP (MPSVR SR) 1-04 na úroveň zamestnanosti ESA2010 a interné modely TREXIMA Bratislava určujúce optimálnosť vykonávanej profesie vzhľadom na vyštudovaný odbor vzdelania.)

Za povšimnutie tiež stojí údaj, že v sektore pracuje približne 15 % zamestnancov na pozícii, na ktorú je postačujúce nižšie vzdelanie ako majú, a tento podiel stagnuje. V sektore je menej podkvalifikovaných ako nadkvalifikovaných zamestnancov. V porovnaní s úrovňou nadkvalifikácie a podkvalifikácie v SR možno najmä kultúru a vydavateľstvo považovať za sektor s pomerne vysokým podielom zamestnancov s neadekvátnym stupňom vzdelania. V prípade zamestnaní špecifických pre tento sektor 15 % zamestnancov má vyššie vzdelanie ako je požadované na výkon práce.

Obr. 1: Podiel pracujúcich v odbore vzdelávania.

(Spracovanie TREXIMA Bratislava, Zdrojom sú dopočítané údaje zo Štvrťročného výkazu o cene práce ISCP (MPSVR SR) 1-04 na úroveň zamestnanosti ESA2010.)

Odhad vývojových tendencií na trhu práce v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu je podmienený dostupnosťou veľkého množstva údajov o aktuálnom stave pracovných miest, ich obsadení a vekovej štruktúre na jednej strane, a o podobe vzdelávacieho systému a počtoch študentov v relevantných študijných odboroch na strane druhej. Celú túto rovnicu samozrejme modeluje množstvo ďalších premenných, ktoré ovplyvňujú jej celkové vyznenie. Dlhodobé štatistiky napríklad hovoria o tom, že z celkového počtu absolventov prichádzajúcich na trh práce pre sektor KKP sa cca 4 % uplatňujú v tomto sektore a zvyšných 96 % si nachádza zamestnanie v iných sektoroch (u stredoškôľakov ide o 2 % a vysokoškôľakov o 6 %). Najčastejšie sa vysokoškôľskí absolventi z odborov typických pre sektor KKP umiestňujú v oblasti administratívy, ekonomiky, manažmentu (28 %) a informačných technológií a telekomunikácií (12 %), stredoškôľáci najmä v obchode, marketingu, gastronómii a cestovnom ruchu (19 %) a automobilovom priemysle a strojárstve (18 %).

Obr. 3 Disparity na trhu práce v sektore

(Zdroj: spracovanie TRIXIMA Bratislava)

Celková dodatočná potreba pracovných síl v sektore by mala byť v období rokov 2021-2025 na úrovni približne 4,6 tisíc osôb. Dodatočná potreba bude na úrovni 17 % súčasného počtu pracujúcich. Na tvorbe dodatočných pracovných príležitostí sa bude dominantne podieľať náhrada pracovných síl, ktorá bude tvoriť cca 64 % celkovej dodatočnej potreby. V sektore tak vznikne v priemere ročne približne 600 pracovných príležitostí v dôsledku náhrady pracovných síl.

Z hľadiska knižníc a knihovníctva na Slovensku sú v týchto predikciách vývoja pracovného trhu podstatné dve súvislosti. Sektor KKP patrí síce medzi sektory s nižším potenciálom automatizácie, ale aj tak sa v najbližších 20 rokoch očakáva, že technológiami bude možné nahradiť cca 41 % pracovných procesov, ktoré v súčasnosti vykonávajú ľudia. Pri komplexnom pohľade na hospodárstvo je toto číslo ešte vyššie, až 58 %. Ak zoberieme do úvahy súčasný počet pracovníkov v sektore, nahradiť by sa dalo až 8,4 tisíc miest – väčšinou má ísť o pozície Knihovník, Iný odborný pracovník v oblasti umenia a kultúry inde neuvedený a Knihovník špecialista. Ako sa však v analýze zdôrazňuje, pri hodnotení potenciálu automatizácie treba vždy mať na pamäti aj základné ekonomické zákony, ktoré v konečnom dôsledku môžu implementáciu technológií spomaliť.

Obr. 4. Zamestnania s najvyšším potenciálom náhrady technológiami

(Zdroj: model spoločnosti TRIXIMA Bratislava priradujúci každému zamestnaniu podiel pracovných činností, ktoré môžu byť nahradené technológiami v horizonte do roku 2030. Tieto údaje sú prepojené s údajmi ISCP (MPSVR SR) 1-04 a dopočítané podľa konceptu ESA2010.)

V tomto kontexte potom možno paradoxne vyznieva druhá informácia z prognózy, podľa ktorej najvyššia dodatočná potreba pracovných síl v sektore KKP sa v najbližších 5 rokoch očakáva v zamestnaní *knihovník*, v celkovom množstve 741 – 841 osôb. Cca 50 % pracovných príležitostí vznikne v dôsledku náhrady pracovných síl, t.j. odchodom z trhu práce, predovšetkým do starobného dôchodku. Podobne napnutá, aj keď nie až tak kritická situácia je podľa prognóz Trexima aj pri zamestnaní *grafický dizajnér*. Aktuálne sa na pôde rady v súvislosti s aktualizáciou stratégie rozvoja sektora uvažuje aj o definovaní samostatného strategického opatrenia smerujúceho k odstráneniu tohto nežiadúceho, rizikového stavu pre rozvoj sektora. Táto informácia veľa napovedá a zároveň potvrdzuje signály, ktoré už dlhšiu dobu dostávame z knižničnej praxe – že predovšetkým v regiónoch Slovenska sú knižnice nútené zamestnávať pracovníkov s inou kvalifikáciou a potrebujú značné kapacity na ich doškoľovanie.

Katedra knižničnej a informačnej vedy FiF UK v Bratislave na tieto zmeny v obsahu práce v odbore, potreby praxe, ale aj spätnú väzbu zo strany študentov i absolventov reaguje v tomto roku zásadnými úpravami v organizácii i obsahu svojho bakalárskeho študijného programu informačné štúdiá. Pochopiteľne, pri týchto úpravách sa snažíme zohľadniť aj medzinárodné odporúčania a štandardy. Aktuálne sa jedny také odporúčania prediskutovávajú na pôde IFLA, konkrétne pracovnej skupiny BSLISE (Building Strong LIS Education Working Group). Ide o IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science Education Programmes (IFLA, 2021). Pracovná skupina vypracovala model, ktorý definuje obsah vzdelávania v odbore v podobe 7 základných oblastí poznania – manažment životného cyklu informácie, manažment pre informačných profesionálov, informačné potreby a služby používateľom, gramotnosti a vzdelávanie, základy knižnično-informačnej profesie, informačné a komunikačné technológie a výskum a inovácie. Celá táto množina znalostí je zarámčovaná do domény informácií v spoločnosti.

Obr. 5 Model základných oblastí poznania LIS (podľa IFLA, 2021)

Zásadnejšia zmena, ktorú prináša nový študijný program *informačné štúdiá* na bakalárskom stupni štúdiá KKIV, je návrat ku koncepcii troch špecializácií alebo orientácií – informačný manažment a dizajn, knižnice a literárna komunikácia a dejiny knižnej kultúry. Tieto sa budú realizovať v podobe troch samostatných blokov povinne voliteľných predmetov, ktoré si študenti vyberú popri spoločných predmetoch pokrývajúcich „jadro“ odboru. Cieľom tohto prístupu je poskytnúť študentom možnosť orientovať sa na tú stránku činnosti knižníc a informačných inštitúcií, ktorá im viac vyhovuje. V ostatných rokoch sa v duchu pragmatizmu a „snahy o prežitie“ katedra marketingovo orientovala viac

na informačnú zložku odboru, ale obsahovo v štúdiu zostávali výrazné knihovnícke prvky, ktoré nevyhovovali naturelu „neknihovnícky“ zameraných študentov. Zároveň si však uvedomujeme svoju zodpovednosť aj v oblasti prípravy odborníkov pre knižničnú činnosť, a preto sme sa rozhodli postupovať týmto smerom. Hoci ani tento postup nie je zárukou toho, že sa nám podarí nejako dramatickejšie zvýšiť počet študentov i absolventov odboru schopných a ochotných pracovať v oblasti knižníc.

Pochopiteľne, pragmatizmus sa vo fungovaní katedry, ktorá je zameraná na prípravu informačných špecialistov pre oblasť knižníc ale aj iných typov informačných inštitúcií a ktorá už vyše 60 rokov funguje na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, musí prejavovať aj v iných oblastiach. Pred 2 rokmi došlo k integrácii, skompaktneniu a výraznému zoštíhleniu sústavy odborov vysokoškolského vzdelávania – z pôvodných 371 odborov (Sústava, 2019) na aktuálnych 48 (Sústava, 2020). Pre odbor knižnično-informačné štúdiá to znamená, že sa spolu s pôvodnými odbormi žurnalistika a masmediálne štúdiá stal súčasťou nového, širšieho odboru mediálne a komunikačné štúdiá. Identita programu *informačné štúdiá* však zostáva zachovaná. Pred dvoma rokmi sa takisto postupne začala zmena súvisiaca s podmienkami akreditácie študijných programov. Sprísnenie akreditačných kritérií v oblasti personálneho zabezpečenia študijných programov, najmä na doktorandskom stupni štúdiá, napríklad viedlo k tomu, že Filozofická fakulta UK pristupuje aj v tejto oblasti k redukcii počtu ponúkaných programov a v priebehu cca 2 rokov očakávame vytvorenie jedného spoločného doktorandského programu mediálne a komunikačné štúdiá.

Riešenie komplexnej problematiky zabezpečenia kvalifikovaných pracovných síl pre oblasť knižníc v súvislosti s vývojom na pracovnom trhu však rozhodne nemožno hľadať iba na úrovni bakalárskeho a magisterského štúdiá. Rovnako dôležitá, ale v nejednom ohľade problematickejšia je príprava odborníkov na úrovni sekundárneho vzdelávania. Ešte významnejšiu úlohu v tejto oblasti musia zohrať iniciatívy a aktivity realizované na pôde celoživotného alebo ďalšieho vzdelávania. V tomto vzdelávaní je v súčasnosti činných viacero hráčov (SNK, CVTI SR) a bolo by vhodné vyvinúť koordinované úsilie na zabezpečenie takého stavu, aby spomínané knižnice v regiónoch mohli po efektívnom doškolení zamestnať aj pracovníkov s iným ako knižnično-informačným vzdelaním.

Strategická úloha informačnej, digitálnej a mediálnej gramotnosti

Pri spracovaní svojich strategických dokumentov Sektorová rada pre kultúru a kreatívny priemysel vo svojej analýze už v roku 2020 identifikovala 4 základné strategické smery (v terminológii projektu nazývané tiež premisy alebo vývojové trendy) pre rozvoj ľudských zdrojov v oblasti KKP:

- efektívne fungovanie kultúrnych inštitúcií a umeleckých aktivít na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni (napr. zavádzanie efektívneho systému riadenia ľudských zdrojov a personálneho marketingu, vrátane vzdelávania riadiacich pracovníkov);
- zabezpečenie kvalifikovanej ochrany a udržateľné využitie kultúrneho dedičstva (napr. podpora nadstavbového odborného vzdelávania v odboroch z oblasti kultúry, ako sú múzejníctvo, pamiatky, umelecko-remeselná obnova pamiatok, kultúrno-osvetová činnosť, knihovníctvo a pod. podľa potrieb trhu práce);
- podpora mediálnej výchovy v kontexte celoživotného vzdelávania, rozvoj mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti, schopnosti využívania a práce s novými médiami, komunikačnými pro-

striedkami a technológiami (napr. vytváranie platforiem na zdieľanie, propagáciu a podporu princípov a tém mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti s dôrazom na kritické myslenie a overovanie zdrojov);

- prierezová a širokospektrálna podpora rozvoja podnikateľských kompetencií umelcov a pracovníkov pôsobiacich v oblasti kultúrneho a kreatívneho priemyslu (napr. modernizácia vyučovacieho procesu v oblasti zvyšovania kreativity na všetkých stupňoch vzdelávania tak, aby získané vedomosti a skúsenosti boli efektívne prenášané vo forme tvorivých a inovačných schopností do podnikateľskej praxe s kladným dopadom na trh).

Každý z týchto strategických smerov je bližšie špecifikovaný množinou konkrétnejších sektorových opatrení a aktivít. Pozrime sa bližšie na tretiu oblasť, doménu mediálnej informačnej a digitálnej gramotnosti. Ako napovedá kompletne znenie tejto premisy, ide o rozvíjanie týchto gramotností na všetkých úrovniach vzdelávania, a to nielen z hľadiska kvalifikácie pracovníkov v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu, ale tiež širokej verejnosti.

Fenomén informačného vzdelávania, informačných kompetencií či informačnej gramotnosti pritom nie je nový, v oblasti informačnej vedy i ďalších disciplín sa s ním operuje už niekoľko desaťročí. V súčasnosti sa stále výraznejšie tento pojem prekrýva i zamieňa s termínmi mediálna gramotnosť a digitálna gramotnosť. Presné vymedzenie týchto typov gramotností je veľmi variabilné a platí to aj pre určenie ich vzťahu, nadržanosti či inkluzívnosti.

Každá z týchto troch typov gramotností pôvodne vyvstala z určitého technologicko-historického rámca a zamerania, v ktorom sa uskutočňovali základné informačné a komunikačné aktivity spoločnosti. Informačná gramotnosť sa etablovala ešte v období dominancie analógových nosičov, kedy prevládajúcim zdrojom informácií boli zbierky dokumentov a hlavným obsahom informačnej gramotnosti bolo najmä zvládnutie sekundárnych nástrojov na dopracovanie sa k relevantnej informácii a k jej využitiu. Digitálna gramotnosť sa zameriavala predovšetkým na efektívne zvládnutie nástrojov (počítačov), ktoré sa najmä od poslednej tretiny 20. storočia stali dôležitou súčasťou prístupu k informáciám. Konceptia mediálnej gramotnosti je založená najmä na vypestovaní schopnosti kriticky analyzovať informácie percipované z prostredia médií, posúdiť ich kvalitu a vybrať si pre svoju potrebu. Vo všetkých troch prípadoch sa kladie významný dôraz na také aspekty ako kritické myslenie, hodnotenie, overovanie, posudzovanie relevantnosti a kvality informácie.

Informačná gramotnosť a výchova k nej je na Slovensku dlhodobo zanedbávanou zložkou vzdelávacieho systému. Vidieť to nielen na slabej podpore tejto problematiky zo strany manažmentu na všetkých úrovniach vzdelávania, ale aj na stále nevyhovujúcom stave rozpracovania metodiky a modelov informačnej gramotnosti. Dôsledkom sú permanentne slabé výsledky a zaostávanie našich žiakov v medzinárodných porovnávaníach (PISA), alebo chýbajúce či nedostatočné kompetencie požadované na trhu práce. A to aj napriek tomu, že význam problematiky do určitej miery reflektujú aj viaceré súčasné (i minulé) strategické projekty celoslovenského významu, ako je napríklad Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019-2022, v rámci ktorého sa deklaruje podpora transformácii škôl a vzdelávania za účelom získavania digitálnych zručností a kompetencií, alebo národný projekt Digitálny ekosystém inklúzie.

V kontexte stratégie rozvoja ľudských zdrojov v sektore kultúrneho a kreatívneho priemyslu projektu SRI sa problematika rozvoja mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti pretavila do pomerne

rozsiahlej množiny opatrení, ktoré možno zosumarizovať do nasledujúcich bodov:

- Príprava a implementácia vzdelávacích modulov so zameraním na výchovu k mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti pre žiakov základných škôl a stredných škôl;
- Príprava a implementácia vzdelávacích modulov so zameraním na nové médiá, vrátane sociálnych sietí, technológie a inovácie pre študentov vysokých škôl v rámci odboru mediálne a komunikačné štúdiá (žurnalistika, masmediálne štúdiá, publicistika, informačné štúdiá, mediamatika a pod.);
- Príprava a implementácia vzdelávacích modulov a prehĺbenie praktickej náplne vzdelávania so zameraním na ochranu práv duševného vlastníctva autorov pre študentov stredných škôl a vysokých škôl, ako aj pre kurzy ďalšieho vzdelávania pracovníkov v oblasti umenia, kultúry a médií;
- Saturovanie potreby rozširovania ponuky nedostatkových a novovznikajúcich pracovných pozícií zabezpečujúcich špecializované technické, resp. právne činnosti v mediálnej a vydavateľskej praxi;
- Podpora zavádzania novovznikajúcich špecializovaných pracovných pozícií v kultúrnych inštitúciách zabezpečujúcich spoluprácu so vzdelávacími inštitúciami pri rozvoji mediálnej výchovy a podpore čitateľských kompetencií detí a žiakov;
- Vytvorenie expertnej pracovnej skupiny k problematike tém mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti zodpovednej za pravidelné a kontinuálne vyhodnocovanie stavu v tejto oblasti;
- Príprava/aktualizácia webového portálu so zameraním na zdieľanie, propagáciu a podporu princípov a tém mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti pre odbornú i laickú verejnosť;
- Realizácie stáží v zahraničných inštitúciách (médiách, vydavateľstvách, ich združeniach a podobných organizáciách), resp. účasť na medzinárodných seminároch venovaných mediálnej výchove a súvisiacim otázkam pre pracovníkov v oblasti kultúry;
- Implementácia efektívneho systému riadenia ľudských zdrojov v oblasti médií, vydavateľstiev a knihovníctva;
- Podpora zvyšovania digitálnych a informačných zručností pedagógov na všetkých stupňoch vzdelávania, najmä v súvislosti s potrebou prehĺbenia zručností v oblasti dištančného interaktívneho vzdelávania;
- Podpora zvyšovania odborných, digitálnych a informačných zručností pracovníkov knižníc, resp. iných kultúrnych inštitúcií, s dôrazom na funkcie poskytovania vzdelávania a informačného zázemia používateľom, najmä v oblasti IKT zručností, služieb eGovernment, verejného zdravia, ekológie a sprístupňovania digitálnych informačných zdrojov.

Ako je zrejmé z tohto prehľadu, nie všetky uvedené opatrenia priamo súvisia s problematikou informačnej gramotnosti (napr. systém riadenia ľudských zdrojov). Niektoré boli do zostavy zaradené v stave prvotného nadšenia z formulácií obsiahnutých v programovom vyhlásení novej vlády SR na jar 2020 (úloha knižníc pri poskytovaní informačného zázemia a podpore používateľov pri využívaní digitálnych služieb štátu) a po roku je vcelku jasné, najmä po výsledkoch diskusie o podobe národného plánu obnovy a mieste kultúry v ňom, že z predsavzatí veľa nezostáva. Iné položky boli do tohto zoznamu strategických priorít (zvyšovanie informačných zručností pedagógov na všetkých stupňoch vzdelávania) zaradené ako reakcia na nutnosť prechodu do špeciálneho režimu vzdelávania, ale aj fungovania inštitúcií, ktorý bol zavedený v kontexte epidémie COVID-19. V tomto období sa ukázalo, že bežným javom je neovládanie princípov a zručností práce s digitálnymi nástrojmi v online prostredí, ale tiež princípov samostatnej práce so zdrojmi a informáciami.

Požiadavka zvyšovania zručností v tejto oblasti sa deklaruje nielen z hľadiska kvalifikácie pracovníkov v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu, a teda aj knižníc, ale aj z hľadiska širokej verejnosti. Formulované opatrenie hovorí o príprave a implementácii vzdelávacích modulov pre žiakov základných a stredných škôl, ale aj vysokoškolských študentov či odborníkov v praxi. Zdá sa, že akútnou úlohou bude najmä nastavenie obsahu, štandardov a spôsobov realizácie zvyšovania informačných kompetencií používateľov digitálnych informácií v podobe systematickej prípravy na úrovni primárneho a sekundárneho vzdelávania.

Záver

Široká škála inovácií a technologických riešení, ktoré v najbližšej dobe budú zohrávať stále významnejšiu úlohu v praxi fungovania sektora kultúry a kreatívneho priemyslu, bude vyžadovať dodatočné kompetencie u pracovníkov v týchto povolaniach. Analýzy pracovného trhu v tomto sektore na Slovensku naznačujú, že v najbližšom desaťročí bude nedostatok pracovných síl vo viacerých povolaniach sektora KKP a pomerne výrazne sa tento deficit prejaví aj v oblasti knižníc. Ako zásadná sa preto javí potreba zefektívniť systém prípravy knižnično-informačných pracovníkov na všetkých úrovniach vzdelávania, od sekundárneho, cez vysokoškolské, až po ďalšie vzdelávanie v podobe rozličných doškolovacích kurzov.

Na druhej strane odborníci v sektore vnímajú ako pálčivý problém aj potrebu rozvinutia systému podpory zvyšovania mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti, a to nielen u zamestnancov v sektore, ale v celospoločenskom meradle. Informačná gramotnosť predstavuje schopnosť vedieť formulovať informačnú potrebu a konkrétnu informačnú požiadavku, vyhľadať zodpovedajúce informácie, kriticky ich vyhodnotiť a použiť na riešenie danej situácie, správne a eticky ich využívať, efektívne pretvárať s minimálnym rizikom plagiátorstva. (Fázik 2019, Hrdináková 2011, Hrdináková a Ondrišová 2014). Koncept informačnej gramotnosti však zároveň obsahuje i schopnosť odolávať nepriaznivým vplyvom a tlakom informačného prostredia, akými sú online a PC závislosti, multitasking, digitálna recepcia a spotreba, i schopnosť riešiť informačnú hygienu.

Situácia v tejto sfére vzdelávania je na Slovensku dlhodobo neuspokojivá a dôsledkom sú slabé výsledky našich žiakov v medzinárodných testovaniach. Je preto namieste, že Sektorová rada pre kultúru a kreatívny priemysel v rámci projektu SRI začlenila túto problematiku medzi 4 strategické smery podmieňujúce úspešný rozvoj ľudských zdrojov nielen v oblasti KKP, ale v celom hospodárstve.

Zoznam bibliografických odkazov

1. *A multi-dimensional approach to disinformation: report of the independent high level group on fake news and online disinformation* [online], 2018. Luxembourg: Publications Office of the European Union [cit. 2020-06-15]. ISBN 978-92-79-80420-5. Dostupné na: <https://bit.ly/2U66CAe>
2. AASL, 2018. *National School Library Standards for Learners, School Librarians, and School Libraries*. Chicago: ALA Editions. ISBN 978-0-8389-1579-0.
3. *Action plan against disinformation* [online], 2018. Brusel: European Commission [cit. 2020-06-17]. Dostupné na: <https://bit.ly/2wjQ52G>
4. Algorithmic awareness-building, 2019. In: *Shaping Europe's digital future* [online]. Brusel: European Commission [cit. 2020-06-15]. Dostupné na: <https://bit.ly/2xQcmt1>

5. FÁZIK, Jakub, 2019. Fenomenografický výskum informačnej gramotnosti začínajúcich študentov učiteľských programov Univerzity Komenského v Bratislave 1. In: *ITLib* [online]. - Roč. 23, č. 3 (2019), s. 5-16 [cit. 2020-06-16]. Dostupné na: <https://itlib.cvtisr.sk/buxus/docs/05-fenomegr%20vyskum.pdf>
6. FÁZIK, Jakub, 2019. Fenomenografický výskum informačnej gramotnosti začínajúcich študentov učiteľských programov Univerzity Komenského v Bratislave 2. In: *ITLib* [online]. - Roč. 23, č. 4 (2019), s. 5-17 [cit. 2020-06-16]. Dostupné na: https://itlib.cvtisr.sk/buxus/docs/05_fenomenograf%20vyskum.pdf
7. HOMOLOVÁ, Alexandra et al. 2020. Stratégia rozvoja ľudských zdrojov v sektore kultúra a kreatívny priemysel v horizonte 2030. Bratislava : Trexima , 2020. 93 s.
8. HRDINÁKOVÁ, Ľudmila a Miriam ONDRIŠOVÁ, 2014. Informačná gramotnosť ako súčasť vysokoškolského vzdelávania. In: *Informačné kompetencie pre znalostnú spoločnosť* [elektronický zdroj]. - Bratislava: Stimul, 2014. - ISBN 978-80-8127-114-4. - S. 43-59.
9. HRDINÁKOVÁ, Ľudmila, 2011. Modely informačnej gramotnosti. In: *ITlib* [online]. Bratislava: CVTI, č. 3 [cit. 2020-06-15]. ISSN 1335-793X. Dostupné na: <https://bit.ly/3a2ZQje>
10. IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science Education Programmes. 2021. IFLA, Building Strong LIS Education Working Group. 14 s. [cit. 2021-06-14]. Dostupné na: <https://bslise.org/lis-education-guidelines/>
11. Informácie o projekte Sektorovo riadené inovácie, 2020. In: *Sektorovo riadené inovácie v národnej sústave povolání* [online]. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. [cit. 2020-06-15]. Dostupné na: https://www.sustavapovolani.sk/o_portali
12. IRVING, A., 1985. *Study and Information Skills Across the Curriculum*. London: Heinemann Educational Books. ISBN 0435805207.
13. KNIGHT, Will, 2012. Google hopes to make friends with a more social search. In: *Technology Review* [online]. Cambridge: MIT Technology Review [cit. 2020-06-15]. Dostupné na: <https://goo.gl/vLkLiN>
14. LHERMITTE, Marc, Hugo ALVAREZ, Clémence MARCOUT, Quentin NAM a Enzo SAUZE. 2021. *Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis* [online]. GESAC and EY Consulting 2021. 27 s. [cit. 2020-06-15]. Dostupné na: <https://www.rebuilding-europe.eu/>
15. MARLAND, M., edit., 1981. *Information skills in the secondary curriculum: the recommendations of a Working Group sponsored by the British Library and the Schools Council*. London: Methuen Educational.
16. Media literacy: do people really understand how to make the most of blogs, search engines or interactive TV?, 2007. In: *European Commission* [online]. Brusel: European Commission [cit. 2020-06-15]. Dostupné na: <https://bit.ly/3a9STxX>
17. *Ministerstvo pripravuje stratégiu Práca 4.0*, [online]. 2019. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. [cit. 2020-06-15]. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/ministerstvo-pripravuje-strategiu-praca-4-0.html>
18. Sektorová rada pre kultúru a vydavateľstvo, 2020. In: *Sektorovo riadené inovácie v národnej sústave povolání* [online]. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. [cit. 2020-06-15]. Dostupné na: https://www.sustavapovolani.sk/sektorova_rada-34
19. STASSELOVÁ, Silvia, 2016. Knihovnícke profesie v národnej sústave povolání. *Knížnica*, 17, č. 1, (2016), s. 10-35.
20. Sústava študijných odborov. 2020. In: *PortalVS.sk*. [online]. Bratislava: EUNIS. [cit. 2021-06-15]. Dostupné na: <https://www.portalvs.sk/sk/studijne-odbory>
21. Sústava študijných odborov platná do 31.8.2019. 2019. In: *PortalVS.sk*. [online]. Bratislava: EUNIS. [cit. 2021-06-15]. Dostupné na: <https://www.portalvs.sk/sk/studijne-odbory/povodne>

Článok bol spracovaný v rámci národného projektu **Sektorovo riadenými inováciami k efektívnemu trhu práce v Slovenskej republike**, ktorý sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu v rámci operačného programu Ľudské zdroje.

KNIŽNIČNO-INFORMAČNÉ SLUŽBY NA SLOVENSKU V OBDOBÍ PANDÉMIE COVID-19

*Richard RÁC; Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Katarína BUZOVÁ; Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

Abstrakt:

Realizovaný bol dotazníkový prieskum na veľkej vzorke slovenských knižníc, ktorého výsledkom je zmapovanie problémov, s ktorými sa knižnice stretli, ako na ne reagovali, čo a akým spôsobom zmenili v rámci poskytovania svojich služieb. Okrem zmien v poskytovaní absenčných, prezenčných a elektronických výpožičných služieb, či konzultačných a rešeršných, sa prieskum venuje aj pohľadu na to, ako sa knižnice presunuli do online prostredia, ako sa snažili udržiavať kontakt s používateľmi a tiež s akými prekážkami sa museli vysporiadať v rámci priestorových, personálnych či finančných otázok.

Abstract:

A questionnaire survey was carried out on a large sample of Slovak libraries, the result of which is a mapping of the problems that libraries encountered, how they responded to them, what and how they changed in the provision of their services. In addition to changes in the provision of lending services, or reference and retrieval services, the survey also looks at how libraries have moved to the online environment, how they have tried to keep in touch with users and what obstacles they have had to deal with in the context of spatial, personnel or financial issues.

Kľúčové slová:

knižnično-informačné služby, pandémia Covid-19, knižnice, Slovensko

Keywords:

library information services, Covid-19 pandemic, libraries, Slovakia

Úvod

Za významný medzník môžeme považovať 11. marec 2020, kedy Svetová zdravotnícka organizácia označila Covid-19 ako pandémiu (Rolling 2020). V tento deň bolo nakazených viac ako 118 000 ľudí v 114 rôznych krajinách sveta (Who 2020). Krajiny na túto situáciu reagovali sprísnenými opatreniami, ktoré zahŕňali obmedzenia voľného pohybu osôb a uzatváranie obchodov a prevádzok. Jednou z oblastí, ktorých sa pandémia dotkla boli aj knižnice, ktoré sa museli vysporiadať s vládnymi nariadeniami a ich uzatvorením.

Naším cieľom bolo zmapovať situáciu knižníc na Slovensku. Pri koncipovaní témy ako takej a samotného dotazníka sme vychádzali aj z prieskumov realizovaných v rámci zahraničných knižníc. Konkrétne

sa jednalo o prieskumy neziskovej organizácie Ithaka S+R (Hinchliffe a Wolff-Eisenberg 2020a; Hinchliffe a Wolff-Eisenberg 2020b), prieskum organizácie Public Library Association (Public 2020a), prieskum asociácie NAPLE (Public 2020b), prieskumy časopisov Library Journal (Riley 2020) a School Library Journal (Yorio 2020; Purchasing 2020), prieskum NSW Public Libraries (Online 2020), prieskum National Library of the Netherlands (Survey 2020) a prieskum Libraries Connected (Libraries 2020).

1 Metodológia

Predmetom prieskumu je vplyv pandémie na knižnično-informačné služby slovenských knižníc. Skúmali sme dopad pandémie na prezenčné aj absenčné výpožičné služby, ďalej sme skúmali aké nastali zmeny v poskytovaní digitálnych služieb (rešeršné, konzultačné a iné) a aké nové aktivity a služby začali knižnice poskytovať. Ďalšími skúmanými oblasťami boli protipandemické opatrenia, podpora knižníc počas pandémie, výzvy počas pandémie, personálna politika, správanie knižníc na sociálnych sieťach, spätná väzba od používateľov a retrospektíva situácie. Cieľom prieskumu bolo zmapovať vplyv pandémie vzhľadom na jednotlivé aspekty popísané v predmete výskumu.

Po vytvorení prvej verzie dotazníka sme realizovali hĺbkový rozhovor so zástupcom verejnej a zástupcom akademickej knižnice, ktorí nám priblížili situáciu v ich knižnici a to, s akými problémami sa stretávali. Následne sme realizovali pilotné vyplňanie dotazníka s komentárom a hlasným uvažovaním. Overili sme si dizajn dotazníka, jeho logiku, zrozumiteľnosť, opodstatnenie a vhodnosť otvorených otázok a navrhnutých možností pri uzavretých otázkach s možnosťou výberu. Pilotní respondenti doplnili aj ďalšie aspekty, ktorými sme sa inšpirovali pri tvorbe ďalších otázok, ktoré sme do dotazníka zahrnuli. Na základe komentárov a poznatkov od respondentov sme dotazník upravili do finálnej podoby. Dotazník bol vytvorený v elektronickej podobe pomocou bezplatného online nástroja Google Forms. Distribúcia bola riadená, dotazník bol zaslaný vybraným knižniciam e-mailom. Dotazník bol vyhodnocovaný kvantitatívno-kvalitatívnym spôsobom. Kvantitatívne výsledky dotazníka boli spracované matematicko-štatistickou metódou pomocou programu MS Excel. Kvalitatívne výsledky boli spracované indukčnou obsahovou analýzou nasledujúcimi krokmi podľa Elo a Kyngäs (2008): 1. otvorené kódovanie; 2. tvorba kategórií; 3. abstrakcia.

Pri výbere knižníc sme vychádzali z adresára knižníc uverejneného na stránke Slovenskej národnej knižnice (Adresár 2020). Vybrali sme spolu 409 knižníc z nasledujúcich typov knižníc: akademicke, iné špeciálne, lekárske, mestské, knižnice múzeí a galérií, národná, obecné (NZ, PZ), regionálne, regionálne krajské (RKK), SAV, špeciálne, vedecké. Návratnosť dotazníka bola 24,21% (98 knižníc).

2 Výsledky

2.1 Protipandemické opatrenia

Najčastejšie aplikovanými opatreniami, ktoré zaviedlo viac ako 90% z 98 knižníc aspoň v jednej z pandemických vln, bolo dodržiavanie rozstupov a nosenie rúšok (98%), poskytnutie dezinfekcie rúk pre návštevníkov (97%), dezinfekcia povrchov (97%), obmedzenie počtu návštevníkov (93%) a ukladanie kníh do karantény po vrátení (91%). Na druhej strane, iba 26% knižníc využívalo germicídne žiariče, z čoho približne polovica až v druhej vlne. Zaujímavým zistením je aj to, že 22% knižníc ukladalo knihy po vrátení do karantény iba počas prvej vlny pandémie.

Aby knižnice predišli zhlukovaniu väčšieho počtu čitateľov vo svojich priestoroch, tak 68,69% z 98 knižníc znepriístupnilo používateľom niektoré zo svojich častí, resp. priestorov. Išlo predovšetkým o študovne (42x), verejný internet a počítače (32x) a čítárne (26x).

K otázke v súvislosti s problémami pri porozumení a aplikácii opatrení sa vyjadrilo 97 knižníc, z toho 51% knižníc nemalo žiadne problémy s ich porozumením a aplikáciou. Ostatných 49% uviedlo určité problémy, pričom niektoré knižnice uviedli viac problémov súčasne. Knižnice vnímali opatrenia najčastejšie ako nezrozumiteľné, často sa meniace a nezamerané na knižnice. Niektoré knižnice mali problémy s relevantným získavaním informácií, stretli sa s finančnými problémami a nezodpovednými používateľmi. Z 98 knižníc získalo finančnú podporu počas pandémie 23,23% knižníc (Graf 9). Pätnásť knižníc označilo obdržanie podpory od zriaďovateľa, štyri knižnice označili obdržanie podpory od štátu a jedna regionálna knižnica obdržala finančnú podporu zároveň od zriaďovateľa a aj od štátu.

2.2 Všeobecné výzvy, ktorým knižnice čelili

Z 95 knižníc bola najviac uvádzanou výzvou, v súvislosti s adaptáciou knižníc na pandémiu, čiastočná alebo úplná strata osobného kontaktu s používateľom a potreba komunikovania a informovania čitateľov cez iné kanály, predovšetkým internet (50x). Ďalšími početne uvádzanými výzvami bol pokles merateľných ukazovateľov, predovšetkým počet výpožičiek (35x) a používateľov (21x). Dvadsaťkrát sa uvedená odpoveď týkala opatrení. V tomto prípade okrem dodržiavania samotných opatrení, napríklad počítania počtu návštevníkov v knižnici, knižnice ďalej uviedli potrebu rýchleho reagovania na zmeny, ochrany zamestnancov a zabezpečenia technického vybavenia a dezinfekcie. Ďalšou skupinou uvedených odpovedí bol prechod do online prostredia, kde sa knižnice stretávali s problémami zaškolenia zamestnancov a prenesením aktivít do online priestoru (20x). Štrnásťkrát knižnice uviedli ako problematické zrušenie podujatí a jedenásťkrát výzvy spojené s organizáciou práce a služieb. V tomto prípade sa jednalo napríklad o hľadanie nových foriem práce, pracovanie z domu alebo bližšie neuvedené administratívne obštrukcie pri plnení úloh. Štyrikrát knižnice uviedli ako výzvu fyzické vypožičiavanie kníh, napríklad dovoz kníh na adresu alebo fyzickú náročnosť vyprázdňovania biblioboxov. Medzi inými odpoveďami knižnice spomínali nespokojnosť čitateľov, doplňovanie fondu, zvýšený objem telefonátov a dlhodobé uzatvorenie.

2.3 Personálna politika

Z 97 knižníc nemala pandémia žiadny vplyv na personálnu politiku v prípade 49% knižníc. Zvyšných 51% knižníc označilo za najväčšie vplyvy pandémie skracovanie úväzku a úpravu platu (25x), prepúšťanie zamestnancov a nepredlžovanie pracovného pomeru (10x), zmenu pracovnej náplne a kumuláciu a rušenie funkcií (6x). Niekoľkokrát sa uvedené odpovede týkali neprijímania nových zamestnancov, čerpania dovolení, práce z domu, zníženie koncoročných odmien, oddialenie nástupu prijatých zamestnancov alebo predčasný odchod do dôchodku.

2.4 Knižnično-informačné služby

Z 99 knižníc, 85% knižníc zaznamenalo negatívny dopad pandémie na prezenčné výpožičné služby a 74% knižníc negatívny dopad na absenčné výpožičné služby. Na druhej strane, približne 29% knižníc

sa vyjadrilo, že pandémia ovplyvnila pozitívne elektronické výpožičné služby a približne 19% knižníc pocítilo pozitívny vplyv pandémie na konzultačné a referenčné služby. Z 99 knižníc uviedlo zvýšený záujem o absenčné výpožičné služby 35,35% knižníc. Zo 44 knižníc, ktoré poskytujú elektronické dokumenty uviedlo zvýšený záujem o ne 77% knižníc.

Na otázku, či sa zmenil spôsob realizácie konzultačných a referenčných služieb odpovedalo z 98 knižníc 53% „áno“, 42% „nie“, 3% „neposkytujeme“, 1% „neviem“ a 1% „knižnica bola zatvorená“. Pri 52 knižniciach, ktoré zmenili spôsob realizácie, prevládali uvedené odpovede zahŕňajúce realizáciu týchto služieb v elektronickom prostredí (56x), napríklad mailom alebo cez sociálne siete. Vo veľkej miere bol využívaný aj telefonický kontakt (28x) a 3 knižnice uviedli, že poskytovali služby naďalej osobne, ale prihliadali na dodržiavanie opatrení. Niektoré knižnice spomenuli aj viac spôsobov súčasne.

Na otázku, či sa zmenil spôsob alebo frekvencia realizácie rešeršných služieb odpovedalo z 99 knižníc 42% „áno“, 39% „nie“, 17% „neposkytujeme“, 1% „neviem“ a 1% „knižnica bola zatvorená“. Zo 41 knižníc, ktoré zmenili spôsob realizácie rešeršných služieb boli najpočetnejšie uvedenými odpoveďami poskytovanie týchto služieb online (23x) alebo telefonicky (6x). Niektoré knižnice spomenuli aj viac spôsobov súčasne. Dvanásť knižníc zaznamenalo zvýšený dopyt po rešeršných službách, na druhej strane desať knižníc uviedlo, že malo menej požiadaviek. Ostatné knižnice sa ku frekvencii nevyjadrili. Zaujímavosťou je aj to, že jedna akademická knižnica zrušila poplatky za poskytovanie týchto služieb počas pandémie.

2.5 Absenčné a prezenčné výpožičné služby

Pri otázke absenčného vypožičiavania kníh počas lockdownov nás v prvom rade zaujímalo, akú mali knižnice politiku pri vrátení kníh zapožičaných už pred lockdownom. Zo vzorky 96 knižníc, 92 knižníc uviedlo, že predlžovalo výpožičky alebo odpúšťalo poplatky za oneskorené vrátenie kníh. Šestnásť knižníc umožňovalo používateľom vrátiť knihy prostredníctvom biblioboxov, šesť knižníc uviedlo, že umožňovali používateľom vrátiť knihy osobne, tri knižnice nabádali používateľov na využitie pošty a dve knižnice na použitie kuriéra, z toho jedna knižnica uviedla, že poskytovala služby vlastného knižného kuriéra. Jedna obecná knižnica uviedla, že vracanie kníh prebiehalo bez zmeny a ďalšia obecná knižnica explicitne uviedla, že lehotu výpožičiek nepredlžovali.

V druhom rade nás zaujímalo, ako prebiehalo absenčné vypožičiavanie kníh počas lockdownov. Z 92 knižníc, 54% knižníc neposkytovalo absenčné vypožičiavanie a 46% knižníc absenčné vypožičiavanie poskytovalo a niektoré knižnice uviedli viacero spôsobov. Knižnice najčastejšie uvádzali, že vypožičiavanie prebiehalo formou dohody (26x), prostredníctvom výpožičného okienka (8x) a donáškou/kuriérom (7x). Päť knižníc uviedlo, že vypožičiavanie prebiehalo bezo zmeny a jedna knižnica ponúkala aj zasielanie dokumentov poštou.

2.6 Nové online aktivity a služby

Z 96 knižníc sa 64% knižníc vyjadrilo, že zaviedlo nové online aktivity alebo služby počas pandémie, zatiaľ čo 36% nezaviedlo žiadne nové aktivity alebo služby. Medzi nové online služby, ktoré začali knižnice počas pandémie poskytovať patrilo objednanie alebo rezervácia dokumentov, skenovanie dokumentov, rešerše, virtuálna knižnica alebo študovňa, rezervácia fyzickej návštevy študovne, prístup

k elektronickým informačným zdrojom a poskytovanie e-knÍh. Konkrétne rezervačný systém za účelom návštevy študovne využívalo 20% knižníc z 50 knižníc, ktoré umožňovali používateľom využívať priestory študovne medzi lockdownmi. Dve knižnice sa zapájali aj do školského výučbového procesu. Jedna mestská knižnica podala žiakom spojenej školy pomocnú ruku pri príprave na virtuálne vyučovania a pri riešení úloh zo slovenského jazyka a literatúry. Jedna akademická knižnica umožnila dištančnú výučbu z priestorov jej študovne, kde umožnila aj vypožičanie slúchadiel a mikrofónu. Medzi nové online aktivity, ktoré knižnice začali poskytovať patrili predovšetkým aktivity na sociálnych sieťach. K otázke inšpirácie pri zavádzaní online aktivít a služieb sa vyjadrilo 61 knižníc, pričom niektoré knižnice uviedli viac ako jeden zdroj inšpirácie. Najčastejšie uvádzaným zdrojom inšpirácie boli iné knižnice (43x), vlastné nápady a skúsenosti (18x), internet a sociálne siete (11x) a potreby používateľov (6x).

2.7 Sociálne siete

Z našej vzorky 99 knižníc bol najviac využívanou sociálnou sieťou Facebook (75% knižníc). Takmer 60% knižníc ju využívalo viac než pred pandémiou (oveľa viac 24%, o niečo viac 33%). Druhou a treťou najviac využívanou sociálnou sieťou bol Youtube (34%) a Instagram (30% knižníc). K otázke cieľu využívania sociálnych sietí počas pandémie sa vyjadrilo 76 knižníc, ktoré sociálne siete využívali. Najčastejšie uvedené odpovede sa týkali informovania (66x), propagovania (43x) a udržania kontaktu (37x). Medzi konkrétne aktivity, ktoré knižnice na sociálnych sieťach robili patrili oznamy, aktuality, zaujímavosti, prednášky, prezentácie, kvízy, súťaže, hádanky, fotky z knižnice, čítania, tvorivé dielne, výstavy, bábkové divadlo, pracovné listy, poetry jam, cestopisy, knižné novinky, diskusie, literárny klub a výročia. Šesťdesiatštyri knižníc sa vyjadrilo k tomu, odkiaľ čerpali inšpiráciu pri tvorbe obsahu na sociálne siete. Najčastejšie knižnice uvádzali vlastné nápady a fond (37x), iné knižnice (31x) a internet (15x).

2.8 Spätná väzba od používateľov

Z 91 knižníc obdržalo 89% spätnú väzbu od používateľov. 61% knižníc uviedlo obdržanie pozitívnej spätnej väzby, 7% obdržanie negatívnej spätnej väzby a 5% uviedlo obdržanie pozitívnej aj negatívnej spätnej väzby zároveň. 27% bližšie neuviedlo o aký charakter spätnej väzby sa jednalo. Používatelia najčastejšie reagovali na služby, opatrenia, príspevky na sociálnych sieťach a online aktivity.

2.9 Pozitíva a negatíva v rámci poskytovania služieb

K otázke toho, čo pozitívne knižniciam priniesla táto situácia, v rámci poskytovania služieb v knižnici, sa vyjadrilo 92 knižníc a niektoré uviedli viacero odpovedí. Pozitívny prínos knižnice vnímali najčastejšie v spojitosti s online priestorom (34x), pozitívnou odozvou od používateľov (15x), spoznaním vlastných schopností (12x), časom na úpravu fondu a knižnice (12x) a so zlepšením služieb (7x). Osemnásť knižníc neregistrovalo žiaden pozitívny vplyv situácie na poskytovanie ich služieb. Iné uvedené odpovede (8x) sa týkali lepšieho poznania používateľov, bližšie neuvedených personálnych zmien a obdržanej finančnej alebo technickej podpory.

Na otázku, čo negatívne knižniciam priniesla táto situácia v rámci poskytovania služieb v knižnici sa vyjadrilo 93 knižníc, z toho väčšina uviedla viac ako jednu odpoveď. Najčastejšie uvádzanou odpoveďou bol pokles merateľných ukazovateľov (57x), kde knižnice uvádzali nižší počet čitateľov, nových regis-

trovaných používateľov a výpožičiek. Ďalšími uvádzanými odpoveďami bola strata kontaktu s používateľom (41x), obmedzenie podujatí (21x), obmedzenie služieb (20x) a problémy v personálnej politike (6x). Dvadsať odpovedí sa týkalo iných oblastí, napríklad strachu o zdravie používateľov a zamestnancov, obáv z toho, ako sa bude situácia ďalej vyvíjať, zistenie, že nie sú až tak pripravení v online prostredí ako si mysleli a nedokončenie alebo nerealizovanie plánovaných projektov. Päť knižníc neregistrovalo žiaden negatívny vplyv situácie v rámci poskytovania ich služieb.

2.10 Rozdiel medzi prvou a druhou vlnou

Z 94 knižníc, 60% knižníc odpovedalo, že pocítilo rozdiel v poskytovaní služieb medzi prvou a druhou vlnou pandémie, zatiaľ čo 40% knižníc uviedlo, že žiaden rozdiel nepocítilo. Najčastejšie zmeny, ktoré knižnice vnímali v poskytovaní služieb v druhej vlne, oproti prvej, sa týkali lepšej pripravenosti a prispôsobenia (31x), opatrení a nariadení (15x) a väčšej nervozity a netrpezlivosti čitateľov (6x). Päť knižníc uviedlo iné rozdiely, ako napr. to, že čitatelia sa menej zapájali do online aktivít alebo boli zručnejší pri práci s katalógom.

Záver

Výsledky dotazníka sme zhrnuli do nasledovných tematických celkov. Aj keď prieskum neprináša šokujúce alebo neočakávané zistenia, veríme, že slúži ako zdroj dokumentácie tejto doby svojim obsahom aj rozsahom. Podáva prehľad o rôznych sférach knižnice počas pandémie a môže podnecovať k ďalšiemu skúmaniu. Článok vychádza z prieskumu realizovaného v rámci bakalárskej práce autora (Rác 2021).

Nedostatočnosť informačnej a finančnej podpory pri zavádzaní protipandemických opatrení

Zistili sme, že nebol veľký rozdiel v charaktere protipandemických opatrení zavádzanými v slovenských knižniciach, a tými, ktoré zavádzali knižnice v zahraničí. Jednalo sa predovšetkým o dodržiavanie rozostupov a nosenie rúšok, poskytnutie dezinfekcie rúk pre návštevníkov, dezinfekciu povrchov, obmedzenie počtu návštevníkov, ukladanie kníh do karantény a uzavretie niektorých častí knižníc, predovšetkým študovní, čítární a verejného internetu. Najčastejšie sa pri zavádzaní opatrení knižnice riadili samotnými vládnymi nariadeniami a Úradom verejného zdravotníctva, no častými zdrojmi informácií boli aj zriaďovateľ a usmernenia SNK. Čo sa týka samotných vládných nariadení, znepokojujúcim zistením je fakt, že približne polovica knižníc mala problém pri porozumení alebo aplikácii opatrení. Zastávame názor, že by nariadenia mali byť v budúcnosti formulované zrozumiteľnejšie, mali by byť včas zverejnené a zamerané aj na knižnice. Pri aplikácii opatrení sa knižnice stretli aj s finančnými problémami, no finančnú podporu počas pandémie obdržala necelá štvrtina knižníc, z toho najčastejším zdrojom finančnej podpory bol zriaďovateľ a iba pri malom počte knižníc to bol štát. Knižnice, ktoré finančnú podporu neobdržali museli nákup dezinfekcie, ochranných prostriedkov a nového technického vybavenia (napríklad plexisklo na miestach stretu používateľov a personálu alebo notebooky pre ľudí pracujúcich z domu) platiť z vlastných prostriedkov, ktoré by za normálnych okolností mohli byť minuté na rozvoj knižnice.

Zmeny v personálnej politike

Čo sa týka personálnej politiky, približne tri štvrtiny slovenských knižníc umožňovali pracovať z domu aspoň časti zamestnancov v aspoň jednej z pandemických vln. Na porovnanie, v zahraničnom prieskume uviedli približne tri štvrtiny knižníc prácu z domu a pätina knižníc kombinovanie práce z domu a práce v knižnici. Približne polovica knižníc uviedla aj ďalšie vplyvy pandémie na personálnu politiku ako napríklad skracovanie úväzku a úprava platu, prepúšťanie zamestnancov a nepredlžovanie pracovného pomeru a kumuláciu alebo rušenie niektorých funkcií. Tieto dôsledky vnímame negatívne, ale sú pochopiteľné vzhľadom na to, že po zatvorení knižnice nemohli všetci zamestnanci naďalej v plnom rozsahu vykonávať svoju bežnú náplň práce.

Zmeny v požičiavaní dokumentov počas pandémie

Viac ako tri štvrtiny knižníc zaznamenali negatívny dopad pandémie na poskytovanie výpožičných služieb. Je to pochopiteľné, nakoľko prezenčné výpožičné služby knižnice nemohli vôbec poskytovať počas lockdownu, kedy musela byť knižnica uzatvorená, a proces absenčného vypožičiavania kníh musel byť upravený v súlade s vládnymi nariadeniami. Aj napriek zisteniu, že druhou najčastejšie uvádzanou výzvou pri adaptácii knižníc na pandémiu bolo menej výpožičiek, približne tretina knižníc pocítila zvýšený záujem o absenčné výpožičné služby. Na poskytovanie absenčných výpožičných služieb implementovali knižnice rôzne stratégie. Zistili sme, že počas lockdownu väčšina knižníc predlžovala výpožičky alebo odpúšťala čitateľom poplatky za neskoré odovzdanie kníh. Niektoré knižnice čitateľom umožnili vrátiť knihy prostredníctvom biblioboxu a kuriéra podobne ako tomu bolo pri zahraničných knižniciach. Čo sa týka vypožičiavania kníh počas lockdownu, 46% slovenských knižníc poskytovalo možnosť vypožičania knihy, najčastejšie pri vstupe do knižnice po telefonickej/mailovej dohode so zamestnancami alebo prostredníctvom výpožičného okienka. Niektoré knižnice sa rozhodli knihy donášať čitateľom priamo domov, predovšetkým starším ľuďom. Na porovnanie, v Spojených štátoch amerických uviedla iba osmina knižníc, že ponúkali spôsoby, ktorými si čitatelia mohli počas lockdownu knihy vypožičať. Čo sa týka iných spôsobov vypožičiavania kníh, zistili sme, že približne polovica knižníc poskytovala elektronické výpožičné služby, z toho tri štvrtiny knižníc zaznamenali zvýšený záujem o tento druh služieb zo strany používateľov. Na základe vyššie uvedených zistení týkajúcich sa absenčných a elektronických výpožičných služieb môžeme usúdiť, že používatelia mali aj počas pandémie stále záujem čítať knihy a knižnice sa pokúšali hľadať spôsoby, akými čitateľom ich potrebu naplniť.

Presun aktivít a služieb do online priestoru

Obmedzenia v knižniciach alebo ich úplné uzatvorenie podnietilo, aby sa knižnice začali presúvať do online priestoru. Približne polovica knižníc začala poskytovať konzultačné a referenčné služby online alebo telefonicky a približne dve pätiny knižníc začalo poskytovať online alebo telefonicky rešeršné služby. Nové online služby alebo aktivity začali poskytovať tri pätiny slovenských knižníc, zatiaľ čo pri zahraničných knižniciach tomu bolo okolo troch štvrtín knižníc. Medzi online služby, ktoré začali niektoré knižnice používateľom poskytovať patrila možnosť online registrácie, skenovania požadovaných dokumentov so zaslaním na email, rezervácie alebo objednania dokumentov online na neskoršie vyzdvihnutie osobne alebo rezervácie termínov za účelom návštevy študovne. Podľa knižníc boli najne-

gatívnejšie ovplyvnené podujatia a charakter online aktivít sa odvíjal aj od tejto skutočnosti, a teda sa knižnice pokúšali podujatia presunúť do online priestoru. Na streamovanie takýchto podujatí využívali najčastejšie vlastnú webovú stránku, Youtube, Zoom alebo MS Teams. Rovnaké platformy využívali aj zahraničné knižnice.

Za najväčšiu výzvu, s ktorou sa knižnice stretli počas pandémie, označili stratu osobného kontaktu s používateľom. O udržanie kontaktu sa pokúšali prostredníctvom sociálnych sietí. Najviac využívanou sociálnou sieťou bol Facebook a využívali ju tri štvrtiny knižníc. Medzi hlavné aktivity, ktoré knižnice na sociálnych sieťach robili patrilo vytváranie príspevkov o aktuálnej knižničnej a pandemickej situácii, online čítania, propagácia online aktivít a tvorba súťaží a kvízov. Ďalšou najčastejšie uvádzanou výzvou spojenou s adaptáciou na pandémiu bol práve prechod do online prostredia, kedy mali knižnice najčastejšie problémy s presunom aktivít do online prostredia alebo so školením zamestnancov na nové platformy a komunikačné kanály.

Najväčšie výzvy knižníc v období pandémie

Ak by sme mali zosumarizovať výzvy, ktorým knižnice čelili počas pandémie, tak sa jednalo o stratu kontaktu s používateľmi, pokles merateľných ukazovateľov (najmä používateľov a výpožičiek) a problémy týkajúce sa porozumenia a aplikácie opatrení. Knižnice sa vyjadrili, že na ich činnosť negatívne vplývalo aj obmedzenie podujatí a obmedzenie služieb. Na druhej strane, približne tretina knižníc uviedla ako pozitívny vplyv, že ich situácia prinútila začať tvoriť viac aktivít v online prostredí. Čo sa týka rozdielu medzi prvou a druhou vlnou pandémie, približne tretina knižníc sa vyjadrila, že boli v druhej vlne pripravenejšie a jednoduchšie sa prispôbili opatreniam.

Spätná väzba od používateľov

Zistili sme, že používatelia reagovali na aktivity a služby, ktoré knižnice v tomto období poskytovali. Takmer všetky knižnice obdržali spätnú väzbu od používateľov a odozva bola väčšinou pozitívneho charakteru. Samotný záujem používateľov zanechať knižniciam spätnú väzbu hodnotíme kladne, nakoľko to mohlo knižniciam pomôcť lepšie identifikovať ich slabé alebo silné stránky v tomto smere. Zároveň niektoré knižnice uviedli, že majú pocit väčšej nervozity a netrpezlivosti používateľov v druhej vlne pandémie.

Zoznam bibliografických odkazov

1. HINCHLIFFE, J. L. a Ch. WOLFF-EISENBERG, 2020a. US Academic Library Response to COVID19 Survey [online]. [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: https://docs.google.com/document/d/e/2PACX1vTUm3ZmNwiYXG6ghLmYYsJ7FbB7vqYhQQaokqne18J68GSLufY6ZHguNi16zJMXl1_0a0HaiBgROR-R7/pub
2. HINCHLIFFE, J. L. a Ch. WOLFF-EISENBERG, 2020b. Academic Library Response to COVID19. Sr.ithaka.org [online]. Ithaka [cit. 2020-12-15]. Dostupné na: <https://sr.ithaka.org/blog/academic-library-response-to-covid19/>

3. Libraries in lockdown: Connecting Communities in Crisis, 2020. London: Libraries Connected [cit. 2021-04-25]. Dostupné na: <https://democracy.cityoflondon.gov.uk/documents/s143219/Appendix2- Libraries-in-Lockdown-Connecting-Communities-in-Crisis.pdf>
4. Online programs in NSW public libraries [online], 2020. State Library of NSW [cit. 2021-04-25]. Dostupné na: https://www.sl.nsw.gov.au/sites/default/files/online-programs-surveyfindings_0.pdf
5. Public Libraries Respond to COVID-19 [online], 2020a. Public Library Association [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: http://www.ala.org/pla/sites/ala.org.pla/files/content/advocacy/covid-19/PLA-Libraries-Respond-Survey_Aggregate-Results_FINAL2.pdf
6. Public Libraries in Europe and COVID-19: Findings from NAPLE Members [online], 2020b. NAPLE [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: <https://www.culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:fce29ea1-1b83-479b-b674-a592b255f7e4/naplenarrative-report---european-library-services-during-covid19.pdf>
7. Purchasing in Public Libraries Shifts to Digital, Budget Concerns Impact Ordering, 2020. SLJ.com [online]. [cit. 2021-04-25]. Dostupné na: <https://www.slj.com/?detailStory=purchasing-in-public-libraries-shifts-to-digital-budgets-concerns-impact-ordering-decisions-youth-services-COVID-19-response-survey-coronavirus>
8. RÁC, Richard, 2021. Knižnično-informačné služby v období pandémie covid-19 [bakalárska práca]. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra knižničnej a informačnej vedy, 2021. 61s.
9. RILEY, E., 2020. LJ Survey: U.S. Public Libraries Mostly Closed, But No Consensus on Who Works and Where. LibraryJournal.com [online]. [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=covidsurveymar26>
10. Rolling updates on coronavirus disease (COVID-19), 2020. Who.int [online]. WHO [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus2019/events-as-they-happen>
11. Survey Impact COVID-19: Reopening the library [online], 2020. National Library of the Netherlands [cit. 2021-04-25]. Dostupné na: <https://conferenceofdirectorsofnationallibraries.files.wordpress.com/2020/07/200708-surveyimpact-covid-19-reopening-def-1.pdf>
12. YORIO, K., 2020. Public Librarians Are Working, Making Plans While Facing an Unknown Future. SLJ.com [online]. [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: <https://www.slj.com/?detailStory=librarians-adjust-try-plan-despite-largely-unknown-futureslj-youth-services-COVID-19-response-coronavirus>
13. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020, 2020. Who.int [online]. WHO [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-openingremarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

ONLINE VZDĚLÁVÁNÍ V DOBĚ KORONAVIRU

Online education at the time of coronavirus

Mgr. Roman GIEBISCH, Ph.D.
Národní knihovna ČR

Abstrakt:

Koronavirová pandemie zasáhla snad každou oblast školství, avšak bezesporu nejtvrději postihla sektor vzdělávání dospělých. Současná epidemie ovlivnila celoživotní vzdělávání nejen pracovníků knihoven, ale i vzdělávací aktivity vůči našim uživatelům.

Abstract:

The coronavirus pandemic has affected almost every area of education, but it has undoubtedly hit the adult education sector the hardest. The current epidemic has affected the lifelong learning not only of library staff, but also educational activities for our users.

Klíčová slova:

vzdělávání, epidemie, knihovny

Keywords:

education, epidemic, libraries

Kolegyně Zlata Houšková oslovila počátkem roku 2021 knihovny formou elektronických konferencí s dotazem jaké aktivity realizovaly v době koronaviru. Více než 300 akcí zaslalo cca 60 knihoven a zajímavým vzdělávacím online aktivitám se bude také věnovat následující příspěvek. Knihovnický institut Národní knihovny ČR (NK ČR) zpřístupnil stránku *Knihovny a koronavirus* Knihovny a koronavirus – IPK – informace pro knihovny (nkp.cz) s informacemi k aktuální situaci – mj. o práci z domova, nařízení vlády, službách knihoven v digitálním prostředí i o manipulaci s knihami a metodami dezinfekce knihovního fondu. Moravská zemská knihovna v Brně spustila průvodce elektronickými zdroji #KnihovnyPROTIVIRU a společně s NK ČR dočasně zpřístupnila autorsky chráněný digitalizovaný obsah.

Současná epidemie ovlivnila celoživotní vzdělávání nejen pracovníků knihoven, ale i vzdělávací aktivity vůči našim uživatelům. Od března roku 2020 jsme museli přerušit naši většinovou prezenční výuku a začít hledat nové online formy vzdělávání. Knihovny musely několikrát měnit své plány vzdělávání v souvislosti se stále se měnícími vládními nařízeními. Mnoho vzdělávacích projektů bylo zrušeno a některé se podařilo přesunout do online prostředí. Webináře probíhaly v odlišných platformách – Microsoft Teams, Google Meet, Skype, Zoom, Jitsi Meet atd. Se změnou prezenční výuky na online muselo dojít k dokoupení řady technických zařízení – webkamery, mikrofony, sluchátka atd.

Ačkoliv si mnoho kolegů stěžuje na omezení sociálních kontaktů, tak i online výuka nabízí některá pozitiva. Velkou výhodou online výuky bylo, že se mohla realizovat i v době epidemie, lidé se mohli připojit ze svých bezpečných domovů a nemuseli nikam cestovat. Ekonomické výhody jsou nasnadě. Online vzdělávacích akcí se mohlo účastnit mnohem více zájemců, protože zde nebyla omezení kapacit vzdělávacích učeben. Na druhou stranu se musela změnit forma vzdělávací hodiny, protože se v praxi ukázalo, že online výuka je daleko náročnější na pozornost nežli výuka prezenční. Lektoři nejsou schopni přenést pomocí online prostředí všechny prvky neverbální komunikace a je zapotřebí udržovat pozornost účastníků jiným způsobem, například prostřednictvím interaktivních nástrojů.

Koronavirová pandemie zasáhla snad každou oblast školství, avšak bezesporu nejtvrději postihla sektor vzdělávání dospělých. Vedle knihoven se v Česku zabývá vzděláváním dospělých více než 9 000 subjektů. Obor vzdělávání dospělých je pro oči médií i veřejnosti na rozdíl od škol prakticky neviditelný, přestože hraje zásadní roli především v profesním životě člověka. Asociace institucí vzdělávání dospělých, které je členem i Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, informovala o problémech online vzdělávání. V době, kdy se rodiče učí doma s dětmi a často jsou zároveň sami na home office, nejsou ochotni věnovat další čas vysedávání u obrazovek počítačů či mobilů. U řady lidí je navíc v nouzovém stavu problémem malý počet místností i počítačů, nemluvě o konektivitě, kdy standardní domácí wifi neunesou současně dva nebo tři online přenosy. Za online kurzy chtějí zákazníci platit podstatně méně, přestože příprava je náročnější a náklady mohou být i vyšší než na prezenční kurz. Mnohé kurzy pro dospělé navíc na dálku realizovat ani nelze, protože jsou zaměřeny především na praktické dovednosti.

Knihovny jsou přirozenou infrastrukturou celého vzdělávacího systému a jako centra znalostí a informací podporují formální vzdělávání všech stupňů a mají významnou roli v oblasti celoživotního neformálního vzdělávání. Knihovny zajišťují informační zdroje pro výzkum, vývoj a inovace i pro oblast kreativního průmyslu. Významně se podílejí na podpoře a rozvoji čtenářské a informační gramotnosti. Jak už bylo řečeno, knihovny nabízejí zázemí pro celoživotní vzdělávání. Zájemci se můžou účastnit nejrůznějších školení, kurzů, seminářů a workshopů. Tyto nabízené služby bývají buď zadarmo, nebo za adekvátní poplatek. Každá knihovna má nastavenou individuální nabídku těchto vzdělávacích programů, podle svých prostorových i finančních možností. Kvůli epidemii musely knihovny své vzdělávací aktivity překloupat do online prostředí.

V roce 2020 došlo k opravdu výraznému propadu v počtu všech akcí v knihovnách, který zapříčinila pandemická situace a následná vládní opatření. Střízlivý odhad na konci roku byl, že počet akcí spadl na čtvrtinu. Po obdržení statistických tabulek vychází, že to je pětina z původního počtu akcí a necelá desetina z původního počtu účastníků. Podle statistik tvoří dvě nepočtenější skupiny uživatelů knihoven děti a senioři, a právě proto se vytvářejí v knihovnách programy pro aktivní stárnutí a mezigenerační soužití. Trend širší a intenzivnější práce s/pro seniory vychází v knihovnách ze společenské podpory umožňující starším lidem plně se zapojit do společenského života. Uzavření knihoven v loňském roce všechny postavilo do nové, dosud nepoznané situace. Ze dne na den byli lidé nuceni omezit sociální kontakty a knihovníci si uvědomovali, že největší dopad to bude mít hlavně na seniory, kteří se budou cítit izolovaní a vystrašení z množství negativních informací, kterým budou denně vystaveni. Např. tréní paměti v knihovnách pracují zejména se seniory, proto se od začátku zaměřili na udržení kontaktu s touto věkovou skupinou a snažili se, každý v rámci svých možností, o aktivizaci seniorů.

Hned ze začátku narazily knihovny na problém, který v běžném provozu knihoven nebývá až tak patrný. Zdaleka ne všichni senioři disponují potřebným technickým vybavením. Nemají počítače nebo notebooky, nemají tablety, nemají chytré telefony. Nemají potřebu si tyto věci pořizovat. Senioři, kteří žijí sami, většinou nemají financí nazbyt a toto jim nepřipadá jako věc, kterou by museli vlastnit. Někteří mají samozřejmě možnost si např. notebook půjčit od dětí, ale pokud s nimi nesdílí společnou domácnost, nemají připojení k internetu. A hlavně – bojí se, že ty půjčené věci pokazí. Bojí se, že budou vypadat hloupě, protože tomu nerozumí. Tuto skutečnost bylo nutné při aktivizaci seniorů zohlednit. Na jaře 2020 se knihovníci snažili zůstat se svými účastníky kurzů v kontaktu, jak jen to šlo. Vzdělávací kurzy byly přerušeny, mnohde ani nezačaly. Knihovny aktivizovaly seniory mnoha způsoby. Dávaly vzdělávací kurzy na facebook a webové stránky knihoven, zasílali je emailem, formou sms, roznášeli je do schránek, nechávali v čekárnách lékařů i na obecních úřadech.

Desítky knihoven organizovaly trénování paměti distančně nebo online (Písek, Rokycany, Vsetín, Vyškov, Chrudim, Prachatice, Lysá nad Labem atd.). Knihovny nakoupily pracovní listy k trénování paměti v knize a v počtu zájemců (zájemci si je vyzvedli, když bylo povolené výdejové okénko v knihovně) a knihovnice s nimi vše telefonicky konzultovaly. Jednou za 14 dní knihovny zveřejňovaly pracovní listy k trénování paměti a vytvářely úkoly, které zasílaly zájemcům o trénování paměti e-mailem a telefonicky nebo e-mailem spolu dále komunikovaly. Vedle trénování paměti organizovaly desítky knihoven univerzity třetího věku (Hodonín, Hořice, Chrudim, Sedlčany, Svitavy, Vsetín, Hradištko atd.). Knihovny studentům z těchto kurzů zprostředkovaly prolinky na online komunikační platformy, pravidelně se s nimi online setkávaly na společném videohovoru, s některými studenty dělaly testy po telefonu, pokud neměli potřebné počítačové vybavení. Mnoho dalších aktivit nabízely knihovny této cílové skupině, důležité se staly pravidelné online schůzky, které alespoň náznakem nahrazovaly fyzické setkávání. Knihovníci online představovali knižní novinky, nabízeli online cvičení pro seniory, předtočené přednášky na youtube s různou tematikou, testy, kvízy, kurzy zdravého životního stylu. Městská knihovna v Praze nabízela svým seniorům tvořivé tematické online dílny, mezigenerační workshopy a online tvoření.

Nejvíce vzdělávacích aktivity knihoven bylo zaměřeno již tradičně na děti a mládež. Na základě vládních nařízení musely být knihovny v celé republice na dlouhé týdny pro veřejnost uzavřeny, nebo alespoň omezeny předepsanými hygienickými opatřeními a nízkými limity maximálního možného počtu účastníků hromadných akcí. Uzavřeny byly též základní a střední školy, s nimiž knihovny spolupracují. Připravené celostátní projekty na podporu dětského čtenářství tak nemohly být plně realizovány. Na rozdíl od cílové skupiny seniorů, tak děti nemají žádné problémy s informačními a komunikačními technologiemi a ze školní výuky byly zvyklé na online vzdělávací prostředí. Knihovny s dětmi a mládeží komunikovaly prostřednictvím různých online platforem a sociálních sítí. Knihovníci připravili pro tuto cílovou skupinu mnoho atraktivních akcí např. kurz Filozofie pro děti online formou v Jihočeské vědecké knihovně České Budějovice. Filozofie pro děti je inovativní, u nás stále málo známý a využívaný pedagogický přístup k rozvoji myšlení a schopnosti vzájemně komunikovat s ohledem na mravní a morální hodnoty. Ačkoli název může evokovat v první řadě filozofii jako vědeckou disciplínu, jedná se především o metodu didaktickou. Její zakladatel, americký filozof a pedagog Matthew Lipman, ji vypracoval v reakci na problém svých studentů s vyjadřováním, logikou, formulací vlastních myšlenek, a také s jejich obhajobou. Zároveň se jeho kolegyně snažila o zlepšení čtenářských dovedností u dětí. Propojil tak myšlenku na osvojení kritického myšlení, logických úvah i chápání textu a vytvořil první filozofický příběh, pomocí něhož se děti učily hledat nové a účinnější způsoby myšlení.

Desítky dalších knihoven (Zlín, Třinec, Vsetín, Písek, Ostrava, Jičín, Hodonín atd.) nabízely dětem kurzy tvůrčího psaní v online prostředí, online besedy a literární dílny, informační lekce o práci s dezinformacemi pro použití online i offline, pomoc s angličtinou online, kurzy bezpečnosti na internetu, online pomoc při výuce ve škole, kurzy vyhledávání informací, citace a citování, online informační zdroje o literatuře atd. Knihovny se věnovaly online propagaci četby, sdílely videa ze čtenářských dílen, natáčely animované filmy, kde knihovníci provázeli čtenáře novými knihami, propagovali zajímavé knihy pro různé věkové kategorie, nabízely eknihy, živé streamy z knihoven, natáčely videoupoutávky na zajímavé tituly (Dvůr Králové nad Labem, Nová Paka, Hradec Králové, Ostrava, Příbram, Pelhřimov, Valašské Meziříčí atd.). Knihovny v době koronaviru nabízely stovky online aktivit pro dospělé uživatele i celou rodinu. Velmi populární byly virtuální besedy se spisovateli, online knihovnické lekce, pohádková videa, virtuální knihohrátky, online přednášky na různá témata, cestovatelské besedy, tematické literární poradny, online dny poezie (Příbram, Hořice, Náchod, Plzeň, Vyškov, Valašské Meziříčí, Praha atd.).

Online vzdělávání se promítlo i do oborového celoživotního vzdělávání pracovníků knihoven. Rok 2020 byl celý poznamenán nepříznivou epidemickou situací a tato skutečnost se odrazila i v realizaci vzdělávacích aktivit. Některé kurzy se uskutečnily pouze online a některé musely být zrušeny. Knihovny také vracely větší množství poskytnutých dotačních prostředků z programu Veřejné informační služby knihoven 2 Ministerstva kultury ČR a žádaly průběžně o změnu způsobu realizace prezenčních vzdělávacích aktivit na online. Ještě nikdy se nestalo, aby se muselo tolik naplánovaných akcí posouvat a rušit. Mnohé akce neproběhly, ale jakousi zarputilostí organizátorů i účastníků se podařilo i překvapivě dost akcí opravdu realizovat. Celosvětová pandemie omezila běžný chod života, minimalizovala či zcela znemožnila konání řady akcí. Doufáme, že se v roce 2021 už zase začneme normálně setkávat i na vzdělávacích akcích pro knihovníky i naše uživatele.

Online výuka se stala v současné situaci, kterou způsobil virus SARS-CoV a onemocnění COVID-19, nedílnou součástí vzdělávání. Jednou z výhod online vzdělávání je tedy skutečnost, že se žáci i učitelé zdokonalují v IT dovednostech. Existují sice i další výhody, na druhou stranu lze nalézt i několik nevýhod. Online výuka může být realizována prakticky všude a za jakékoli situace. Výuka je navíc efektivní, protože není omezena ani časem, ani místem. Aktuálně je přitom tato forma vzdělávání velmi jednoduchá. Ačkoli je dnes online výuka jednodušší než kdy dříve, komplikací může být neznalost. Ne každý totiž využívá sociální sítě a nemusí být úplně technicky zdatný. Problematická může být i nižší efektivita výuky, protože přítomnost ve třídě je v tomto ohledu přeci jen lepší. Navíc musíme zmínit i technické problémy, které lze jen těžko předpokládat a ovlivnit. Někdy může hrát roli nedostupnost odpovídající techniky a potíže způsobuje rovněž nekvalitní připojení anebo výpadky internetu.

České knihovny se mnohem méně věnují rozvoji svých lidských zdrojů než knihovny ve vyspělých evropských zemích. Částečně je tento rozdíl zapříčiněn horšími finančními podmínkami a zejména absencí řízení lidských zdrojů. Nejslabší pozici mají v tomto ohledu malé a střední knihovny. Ani situace větších knihoven není uspokojivá, soustřeďují se většinou na povinná školení vyplývající z právních předpisů. Mezi knihovnami existují obrovské rozdíly v přístupech k rozvoji svých zaměstnanců. Knihovny ani často nedisponují potřebným know-how v řízení lidských zdrojů a mají potíže s plánováním vzdělávání i s jeho realizací. K odstranění bariér v celoživotním vzdělávání pracovníků knihoven je potřeba poskytovat podporu nejen finančního rázu na úhradu nákladů spojených s realizací kurzů, ale také metodické vedení a poradenství. Podle mého názoru tak mají online formy vzdělávání pro knihovníky před sebou velkou budoucnost.

DENNÍK INOVÁCIÍ V KNIŽNICI PRE MLÁDEŽ MESTA KOŠICE

Diary of innovations in the Library for Youth of the City of Košice

PhDr. Kamila PREXTOVÁ, MBA
Knižnica pre mládež mesta Košice

Abstrakt:

Témou príspevku je poukázať na potreby marketingovej komunikácie v knižniciach. Svojou štruktúrou zahŕňa predstavenie aktivít formou denníka inovácií, ktoré knižnica dokázala realizovať v čase covidovom. Hlavne ide o transformáciu knižnice formou zavedenia nových služieb, výmeny interiérového vybavenia pobočiek a realizovaním nových projektov. Tieto aspekty dokázali pretransformovať knižnice znova o kúsok ďalej v riešení problematiky zviditeľňovania.

Zamerala som sa na aktuálny stav v Knižnici pre mládež mesta Košice. Cieľom príspevku je zosumarizovanie komplexného vzhľadu služieb vo fyzickom a v online priestore. Poskytnutie denníka inovácií je zároveň metodickou pomôckou pri stanovovaní vhodných nástrojov marketingovej komunikácie. Celkovým poslaním príspevku je prezentovať navonok činnosť knižnice a motivovať možno ďalšie k identickým aktivitám.

Abstract:

The subject presented in this post is focused on the necessity of marketing communication in libraries. The structure of my post mainly consists of activities in a form of "innovation diary" which our library managed to implement during the covid times.

It highlights the transformation of our library in terms of introduction of new services, change of interior facilities and implementation of new projects. Thanks to these aspects we could also move forward when it comes to the issue of making our library more known.

I focused on the current situation in our library (Knižnica pre mládež mesta Košice - The Library for Youth of the city Kosice). The aim of this post is to summarise the complexity of our services both online and offline, in the physical space of the library.

The innovation diary can also be perceived as a methodical tool which can help when one needs to set appropriate tools when it comes to marketing communication. In general, the message of this post is to present activities of our library and perhaps to motivate other libraries to create identical activities.

Klíčové slová:

čítanie, knižnica, marketing, sociálne médium

Keywords:

reading, librar, marketing, social medium

Najskôr si povedzme kto je Knižnica pre mládež mesta Košice

Denník inovácií je niečo čo sme dokázali počas pandémie a aj počas doby, ktorá stále plynie, lebo nemôžeme povedať, že sme už v postpandemickej dobe. Knižnice sa v tej najhoršej pandemickej situácii zatvorili a čakať so založenými rukami, čo sa udeje sme samozrejme mohli. Ale nechceli. Nechceli preto, aby sa nezačalo hovoriť, že knižnice sú nepotrebné, že je nutné ich zavrieť a že aj tak nikto nečíta knihy. Tento scenár sme zavrhlí hneď na začiatku. Nelamentovali sme v kúte, ale konali a vymýšľali aktivity. Najskôr predstavím Knižnicu pre mládež mesta Košice.

Knižnica pre mládež mesta Košice vznikla v r. 1955 odčlenením detského oddelenia Krajskej ľudovej knižnice. Jej vznik sa spája s veľkým pilotným projektom z čias spoločného štátu Československa, ktorého cieľom bolo založiť špeciálne knižnice pre deti a mládež v každom krajskom meste. Sme verejná knižnica, do zmeny Zákona o knižniciach v r. 2015 sme boli špeciálnou knižnicou pre prácu s deťmi a mládežou. V súčasnosti sme mestskou knižnicou, ktorej zriaďovateľom je Mesto Košice. Počet zamestnancov je 36.

Máme 1 centrálnu požičovňu a ďalších 19 pobočiek, ktoré sú roztrúsené po celých Košiciach. 15 priamo na základných školách a 5 mimoškolských pobočiek. Najnovšou a najmodernejšou pobočkou je centrálna pobočka LitPark, ktorá sa nachádza v areáli Kulturparku. Jedinečnou je rovnako pobočka Nezábudka, ktorá sa špecializuje na prácu s čitateľmi s rôznym typom handicapu.

Prioritne sa Knižnica pre mládež mesta Košice zameriavame na prácu s deťmi, mládežou a rodinami. Ale samozrejme venujeme sa všetkým, kto k nám príde. To znamená, že máme knižný fond pre všetky vekové kategórie a aj cudzojazyčnú literatúru. V r. 2020 sme získali ocenenie SAKu SAKAČIK – za výnimočný počin – projekt Čítanie v nemocnici – dobrovoľnícka aktivita zamestnancov KMK. Máme 36 zamestnancov.

Vyhodnotenie roka 2020: čitateľov 11.710 (v r. 2019 = 13989); výpožičiek 147.395 (v r. 2019 = 270.598); návštevnosť 98.756; podujatia 780+online (v r. 2019 = 2.986). Tu vidieť rozdiel, keď nie je pandémia. Bude ťažké prinavrátiť fungovanie knižnice do normálu. Či už registrovaním čitateľov alebo počtom podujatí. Snáď sa nám to podarí jedného dňa dobehnúť.

Veľkým benefitom je možnosť využívať služby knižnice aj počas víkendov, celých 7 dní v týždni. V sobotu a aj v nedeľu máme otvorený LitPark. Možno si položíte otázku, prečo? Odpoveď je stručná a jasná, lebo je to potrebné, keďže areál je otvorený pre rodiny s deťmi a voľný čas trávia aj u nás v knižnici. Ak by sme zatvorili, tak prichádzame o množstvo čitateľov, podotýkam množstvo.

Bez práce nie sú problémy a prehry, ale zároveň nie je možné ani uspieť. Knižnice by mali byť pracoviskom, kde chcú pracovať progresívni a perspektívni odborníci.

Tak ako začína klasická seminárna práca, tak začnem aj ja svoju prednášku, výkladovým slovníkom. Ja viem, že ste tu všetci zamestnanci knižníc, ale možno nie všetci vieme správne definovať pojmy. V príspevku spomínam tieto kľúčové slová:

- „Knižnica je jedna z najdôležitejších inštitúcií z hľadiska prínosu k rozvoju kultúry, civilizácie a vzdelanosti.“
- „Čítanie možno vnímať z viacerých uhlov pohľadu a vo viacerých kontextoch, ktoré generujú rozličné, navzájom sa doplňujúce definície. V najširšom zmysle slova možno čítanie chápať ako spoločenskú aktivitu jednotlivca a individuálne a spoločensky realizovanú čitateľskú potrebu.“

- „S pojmom sociálne médiá sa najčastejšie spájajú sociálne siete, ktoré sú podmnožinou sociálnych médií. Obsah na sociálnych médiách a sieťach je priebežne modifikovaný všetkými používateľmi participatívnym a kolaboratívnym spôsobom.“ (Steinerová, 2020)
- „Marketing je nevyhnutnou súčasťou činnosti každej inštitúcie, knižnice nevynímajúc. Základom úspechu je efektívna komunikácia v rámci jednotlivých pracovísk knižnice, ktorá je dobrým východiskom aj pre marketing. Všetci vieme, že knižnica je živým organizmom, ktorý je súčasťou kultúry v komunite, kde pôsobí“ (Mlejová, 2020).

Najviac je potrebné vsadiť na marketing

Jednou z úloh marketingu je vytváranie a formulovanie základnej marketingovej koncepcie, koordinácie činnosti jednotlivých oddelení knižníc a zber a analýza informácií s následným využívaním zistených informácií v praxi. Marketing pomáha knižnici sledovať záujmy a potreby používateľov, čo prispieva k čo najefektívnejšiemu využitiu trhových príležitostí.

Niektorí knihovníci majú k marketingu negatívny postoj, prameniáci z klamlivých taktík v niektorých súkromných organizáciách. Knižnice nepotrebujú klamať o svojich službách a manipulovať používateľmi. Je potrebné o svojich službách hovoriť verejnosti v jazyku, ktorému rozumie a dokázať používateľa presvedčiť o svojej nenahraditeľnosti. Predmetom marketingu nie sú priamo produkty knižnice ako databázy, katalógy alebo ich vlastnosti. Vychádzame podľa Hrčkovej (2017, s. 7) skôr z potrieb používateľov a zameriavame sa na devízy knižnice a služby, ktorými sa odlišujú od konkurencie. Marketing v knižniciach je skôr o nastavení mysle ako o ďalšej povinnosti, pretože v knižničnom prostredí je každý tak trochu marketérom.

V rámci organizácie existuje interný a externý marketing. Cieľom interného marketingu je, aby každý pracovník knižnice poznal dobre službu, ktorú poskytuje a aby čo najlepšie reprezentoval dodávateľa služby. Prostriedky, s ktorými pracuje interný marketing sú komunikácia medzi manažmentom a zamestnancami, vzdelávanie zamestnancov, zdokonaľovanie služieb zákazníkom, odmeňovanie za individuálny výkon. Interný a externý marketing musia pôsobiť v zhode. Externý marketing odráža celkový prístup organizácie k zákazníkom. Je charakterizovaný budovaním vzťahov so zákazníkmi. Oba marketingy vedú k posilňovaniu lojality oboch skupín. Prostriedky, s ktorými pracuje externý marketing sú: ponuka, reklama, iné komunikačné techniky, imidž firmy, analýzy.

Zhrnutie v krátkosti je, že keď nebudeme používať marketing, tak o našich službách nikto nebude vedieť.

V covidovom období je potrebné hľadať pozitíva. A keď sa poobzeráme u nás v Knižnici, tak ich je dosť. Postupne si ich prejdeme a v krátkosti opíšeme.

Webová stránka www.kosicekmk.sk

Webová stránka je základným prvkom prezentácie jednotlivca alebo organizácie alebo inej entity na internete. Patrí do základnej zložky online marketingu. Základom dobrého používateľského zážitku na webovej stránke je atraktívny dizajn, jednoduchá navigácia a dodržaná základná štruktúra. Optimalizácia webovej stránky pre rozdielne typy zariadení podporuje responzívny dizajn, ktorého úlohou je správne zobrazenie stránky na rôznych veľkostiach obrazovky.

„Dôležitý virtuálny bod medzi používateľom a knižnicou je knižničná webová stránka. Aj v dobe sociálnych sietí je pre knižnicu stále veľmi dôležitým marketingovým nástrojom, pretože slúži ako jej statická prezentácia“ (Hrčková, 2017, s. 45).

Jedným z cieľov zvyšovania návštevnosti webu je odkazovanie z profilu na sociálnych sieťach na webové sídlo. Na webe používatelia nájdu všetky informácie o knižnici a jej aktivitách, službách a fondoch v prehľadnej a komplexnej podobe. Interakcia na sociálnej sieti slúži ako prostriedok k efektívnemu dosahovaniu tohto cieľa (Regec, 2020, s. 24).

Pre dizajn internetovej stránky je potrebných niekoľko základných prvkov, ktoré vyjadruje nasledujúci výpočet podľa Komana (2020, s. 94):

Dizajn stránky = funkcie + obsah + forma + organizácia + interakcia

Marketér, ktorý svoju web stránku nedostatočne promuje, alebo nerobí v podstate žiadny marketing, nemôže očakávať výsledky. Mať dokonalú webovú stránku dnes nestačí, je potrebná jej návštevnosť a interakcia a v neposlednom rade jej obsah. Preto my sme zvolili nasledovnú marketingovú stratégiu.

Vedeli ste, že webová stránka a ročné obdobia môžu spolu súvisieť? Možno, keď sa položí táto otázka, tak väčšina z Vás pokrútila hlavou, že nemôže súvisieť. Tak my v Knižnici vám to vyvrátíme. Máme 4 ročné obdobia a každé ročné obdobie zmeníme farebne aj našu webovú stránku. Vystriedame farby v tóne jari, leta, jesene a zimy. Chcete vedieť ako vyzerá v lete? Tak si ju otvorte 😊 Paletu farieb si stanovujeme charakteristicky podľa ročného obdobia. Leto máte práve v prezentácii. Inšpirujte sa. Budeme si farby navzájom porovnávať. 😊

Newsletter

Ďalšou novinkou u nás je newsletter, keďže absentovala takáto forma informovanosti našich používateľov. Newsletter je pravidelne posielaný e-mail s informáciami. Jeho zasielanie je dobrovoľné, preto nemôžeme tlačiť na čitateľov. Pozornosť venujeme hlavne výberu tém, ktoré budeme zasielať. Tie musia zaujať a priniesť úspech. Témy, ktoré väčšinou zaujmú sú napr. pozvánky na akcie, nové služby, informácie o projektoch a pod.

Nikdy Knižnica nemala newsletter a až toto obdobie nás posunulo aj v tomto smere. Znova ďalšie pozitívum. Každé dva týždne v piatok prichádzajú novinky formou newslettera. Na webovej stránke máme prihlasovací formulár a po jeho vyplnení Vám bude mailom zasielaný. Dodržali sme všetky pravidlá a nastavili sme zvlášť formulár a nezasielali sme ho automaticky všetkým registrovaným čitateľom. Tých sme iba upozornili, že prichádzame s novými informáciami formou newslettera. Obsah prispôsobený každej platforme zvyšuje dosah aj zapojenie čitateľov. Každý model informovanosti má odlišné nastavenia a rovnako aj publikum má odlišné očakávania od obsahu, ktorý chce vidieť na danej platforme.

E-časopis Svet (z) kníh

Knižnica pre mládež mesta Košice sa zaradila k inštitúciám, ktoré vydávajú vlastný časopis. S jeho pilotným číslom sa čitatelia mohli zoznámiť už vo februári 2021. Časopis vznikol náhle, počas lockdownu, keď sme uvažovali nad tým, čo robiť, aby sa knižnica v týchto neľahkých časoch zviditeľnila. Aj preto bolo od začiatku jasné, že to bude e-časopis.

Časopis si určite prečítajte. Nie je to bulvár, nie je to vedecký časopis, je to časopis na voľné chvíle s vedomostnou pridanou hodnotou. Grafické a obsahové zameranie vás bude lákať čítať ďalej a verím, že budete netrpezlivo očakávať stále nové čísla. Pre tento rok určite ostaneme v online priestore. Redakčnú radu tvorí päť členov z radov zamestnancov knižnice. Vymýšľali sme rubriky, vytvárali koncept, premýšľali, o čom by si čitatelia chceli v našom časopise prečítať. Navyše mal zaujať široké spektrum ľudí, keďže sme knižnicou otvorenou deťom, rodinám i seniorom. Časopis má štrnásť rubriek, ktoré vytvárajú členky redakčnej rady a prispievatelia. Spomeniem aspoň niektoré rubriky: Naša – vaša knižnica, Reportáž a Fotoreportáž, Listovanie, Diagnóza: čitateľa, V knižnom brlohu, Pod lupou odborníka a ďalšie.

Sociálne siete a pravidelnosť prispievania

„Sociálne siete sú dnes veľmi rozšíreným komunikačným kanálom ako efektívne komunikovať s cieľovým segmentom. Každá sociálna sieť je jedinečná a zameriava sa na špecifické možnosti komunikácie a zdieľanie informácií. Na sociálnych sieťach je možné priamo propagovať službu alebo produkt pomocou vlastných profilov alebo zdieľania na iných profiloch“ (Koman, 2020, s. 35).

Komunikácia na sociálnych sieťach je častokrát spájaná s množstvom očakávaní. Častokrát si myslíme, že čím viac príspevkov budeme publikovať, tak bude populárnejší, vďaka čomu v konečnom dôsledku porastú aj naše tržby (zápis za čitateľa knižnice). Faktom je, že masívnosť publikovania príspevkov je veľakrát na úkor kvality. Aj v tomto prípade platí, že menej je viac. *„Jeden kvalitne zacielený príspevok s prepracovanou kreativitou urobí omnoho lepší dojem než 5 postov, ktoré sú pripravené len preto, aby boli. Publikovanie príspevkov by malo byť konzistentné“ (Beňo, 2020, s. 33).*

Keď rozbiehame komunikáciu na sociálnych sieťach nemusíme založiť profily úplne na každej jednej sociálnej platforme. Každá sociálna sieť má svoju špecifickú cieľovú skupinu. Profily na sociálnych sieťach plnia v online komunikácii viacero funkcií. Slúžia aj ako novodobá zákaznícka linka. Práve to je miesto prvého kontaktu zákazníka s vašou firmou. Tým, že sú sociálne siete bežnou súčasťou smartfónov a ľudia ich používaním strávia desiatky minút denne, je pre nich jednoduchšie kontaktovať firmu priamo cez ne.

My v knižnici využívame 3 sociálne siete: facebook, instagram a youtube. Úplne nám to postačuje. V rámci sociálnych sietí máme aj pravidelné rubriky: Čo číta, Knižný receptár, Pod rúškom. Sú aj v highlitoch, ak by ste si ich chceli pozrieť. Sú to napríklad rubriky: Čo číta, Knižný receptár, Pod rúškom. Čo číta – pravidelná video-rubrika, kde predstavujeme zaujímavé knižné tituly. Odporúčajú ich zaujímavé osobnosti z nášho okolia. Je to len v online priestore. Je to výborná forma propagovania aj v týchto covid časoch. Knižný receptár – upozornenie na jednu knihu, vypíchnutie naj podkladov. Nie recenzia, ale popiskami stručnými ako keby to aj bola recenzia. Napríklad pre koho je kniha určená, to naj z nej, pár myšlienok. Zároveň k týmto rubrikám pripájame aj interaktívny obsah, ako sú ankety, otázky o knihe a pod. Pod rúškom (tajomstva) – sú ľudia, ktorých spoza stolov nevidieť. Chceli sme upriamiť pozornosť aj na zamestnancov, ako je pracovník akvizície, vedúci služieb, projektový manažér. V najväčšej pandemickej dobe od marca 2020 sme ako prvé priniesli online Pracovné zošity. Ponúkajú rôzne typy na zábavné aktivity s knihami, knižnými hrdinami a tiež rôzne hlavolamy, hádanky či nápady na tvorivé dielne. Vymýšľajú ich naše knihovníčky, aby deti pobavili a aspoň trošku im spríjemnili tento čas, ktorý v rámci karantény musia tráviť v domácom prostredí. Knižnica pracovné zošity zverejňovala

na svojej webovej stránke www.kosicekmk.sk. Snahou knižnice je nielen zmierniť dopady na detskú psychiku v čase izolácie od rovesníkov, ale aj inšpirovať rodičov ako zahnať nudu u svojich detí. Aj takýmito aktivitami si budujeme brand knižnice.

Knižnično-informačný systém a moduly nastavbové

Je potrebné stále zdokonaľovať moduly pre čitateľov. Systém je len „mozog“, do ktorého čo nalejeme, tak len to tam je. A preto je potrebné stále na knižnično-informačnom systéme a pracovať, aby sa komfort čitateľov a aj nás knihovníkov zvýšil a aby nám to zjednodušilo prácu. Moduly, ktoré sme do-
ladili a pridali sa točia samozrejme okolo covidu. My sme pridali:

- Predregistráciu čitateľov
- Platbu na účet
- Čipová karta ako preukaz do knižnice
- Rezervovanie kníh a následné načasovanie príchodu čitateľa
- Online podujatia ako dištančné vzdelávanie

Online prieskum spokojnosti pomôže doplniť a skvalitniť služby

Cieľovú čitateľskú komunitu oslovujú knižnice prevažne online formou dotazníkov. Na čo je dôležité upozorniť je fakt, že je potrebné oslovovať pravidelne čitateľov pre spätnú väzbu. Akú formu si zvolíme, je to už ľubovoľné, podstatné je, aby čitateľia vedeli, že nám záleží na ich zhodnotení našich služieb. Sme už teraz zvedaví na výsledky. Dali sme časový priestor až 3 mesiace, aby bol dostatočný a aby ho vyplnilo čo najviac používateľov knižnice. Čitateľom bol zaslaný mail s linkom na vyplnenie, aby ho ne-
prehliadli.

Amsabádori knižnice

Dlho sme zvažovali nad ambasádormi knižnice a voľba formou bookstagramerov ako prvých na tejto ceste sa nám osvedčila. Ambasádor je v podstate užívateľ sociálnych sietí, ktorý sa špecializuje alebo hlbšie zaujíma o konkrétne témy a rád sa o svoje postrehy spontánne podelí so svojim okolím. Dokáže si získať pozornosť používateľov knižnice. Cieľom projektu je zoskupiť mladých ľudí, ktorí prejavia záujem zdokonaľovať svoje schopnosti a využívať osobné účty na sociálnych sieťach na kreatívnu propagáciu knižnice a jej činnosti. Postupne bude knižnica, hneď ako to pandemická situácia dovoľí, aktívne ambasádorov zapájať do pomoci knižnice pri organizovaní podujatí a tvorbe projektov. Stručne – dáme im možnosť seberealizácie a kreativity.

Interiérové vybavenie

Je potrebné sa prispôbiť dynamickým zmenám v ponímaní poskytovaných služieb a kvalitného pracovného prostredia. Trendy v dizajne knižníc je potrebné aplikovať aj v knižniciach. Cieľom obnovy priestoru je vytvoriť vzdušný, moderný a funkčný priestor s dôrazom na estetickú stránku knižnice. Estetickým ponímaním zároveň vytvoríme pozitívny vzťah ku knižnici, čo podčiarkuje aj značku kniž-

nice. Pracovisko budúcnosti začína samozrejme človekom, až potom sa mení na priestor. Veľmi podstatná a dovoľím si tvrdiť a aj najpodstatnejšia je symbióza ľudí a priestoru, a tá ak bude kladná, tak bude prospievať každej strane. Takýto priestor sa podpisuje nielen na produktivite, ale aj na zdraví ľudí, ktoré sa združujú v takom priestore.

Stihli sme prerobiť školskú pobočku a momentálne pretvárame mimoškolskú pobočku. Zastávam názor, že čiastkové prerobenie je neproduktívne a nedosahuje dostatočný efekt. Stále v čiastočne realizovanej interiérovej rekonštrukcii budeme hľadať chyby, čo ešte je potrebné zmeniť.

Pozitíva pri novučičkej a voňavej interiérovej vybavenosti sú samozrejme na oboch stranách, či už pre používateľa knižnice, tak aj pre zamestnanca knižnice. Myslím, že je to vyvážená rovnováha. Vymenujeme si pozitíva pre čitateľa:

- bude chcieť byť v knižnici;
- vráti sa nám znova;
- priláka svojich spolužiakov;
- rodičia si tam budú s deťmi čítať;
- forma trávenia voľného času;
- budú sa cítiť ako doma 😊.

Pozitíva pre knihovníka:

- komfortné pracovné prostredie;
- zmena je život;
- nový pracovný priestor - možnosť nevyhorenia;
- ťahá to knihovníka do práce;
- bude sa cítiť ako doma 😊.

Projekty knižnice v r. 2021

Je to taký adrenalin, schvália, neschvália projekt. Ak schvália, tak bude schválený grant na celý projekt? Z tej čakacej doby stále pramení niekoľko otázok až do zverejnenia výsledkov. Knižnica pre mládež mesta Košice má v tomto roku zatiaľ schválených 9 projektov, niektoré ešte čakajú, či uspejú. Projekty sú potrebné, lebo prinášajú možnosti, ktoré by inak nebolo možné realizovať. Najbližšie v septembri 2021 budeme realizovať Akadémiu moderného knihovníka vďaka Fondu na podporu umenia. Máte sa načo tešiť. Niektoré projekty realizujeme my, niektoré absolvujeme aktívne ako partneri projektu. Nie je dôležité byť hlavným realizátorom projektu, ale pokojne stačí byť aj partnerom.

Spomeniem niektoré partnerské projekty:

Prečítané leto – Knižnica je aktívnym partnerom projektu. Tento rok je to malé výročie, 5 rokov, čo budeme súčasťou tohto jedinečného projektu. Možno začnem tým, že prečo do knižníc prišlo PL? No predsa preto, aby sme ukázali celému svetu, že prázdniny, leto, hry, knihy, spoločné chvíle, zábava a týmto vyratúvaním prídeme až ku knižniciam. Áno, predsa knižnice sú v lete otvorené, neprázdnujeme. Sme tu pre všetkých, ktorí si chcú čítať, oddychovať aktívne pri knihách a s malými deťmi sa zahrať aj v knižnici. Knižnice už nie sú tiché miesta, kde sa nasmelo prehovoriť, kde každý len sedel

tichúčko a čítal. Verejné knižnice sú o kontaktoch, socializácii a miestom, kde si nájdeme kamarátov, kde sa budeme pravidelne stretávať a vytvoríme si knižničnú komunitu – takú „bublinu učítanú“.

Jednou nekonečnou hrou a rituálom zároveň sa môže stať aj spoločná rodinná návšteva knižnice. Keď dieťa vidí, že sa knihy požičiavajú a čítajú aj rodičia, tak to chce robiť aj ono. Bude čítanie a návštevu knižnice považovať za samozrejmosť.

Urobme si z čítania slávnosť, takú pravidelnú. Možnosť ako začať je, zúčastňovať sa Prečítaného leta v knižnici.

Knihopark – sloganom zaparkuj a zalistuj pozývame všetkých milovníkov čítania na letnú návštevu Knihoparku. Je to kútik s ponukou voľného čítania, kde si knihy môžete zobrať aj domov, tým podporujeme projekt mobilného sedenia v meste. Koncept sedenia „Sadni si Košice!“ ponúka možnosť byť vonku a zároveň byť aj ďalej od ostatných. Poznáte tento projekt aj v Bratislave. Propagácia je formou videoreportáže, článkov na internete, youtube pozvánok, ale pridali sme aj offline propagáciu – zľavový kupón na kávu – v kaviarni alebo na členstvo do knižnice alebo záložku v knihe. Kupóny boli vložené náhodne do niektorých kníh. Online propagácia práve u takýchto outdoorových akcií je veľmi dôležitá. Nie každý ide okolo, aby si pozrel plagát alebo baner.

Záver

Marketingové úsilie v 21. storočí sa sústreďuje na online prostredie, konkrétne na webové stránky, sociálne médiá a rôzne iné formy marketingovej komunikácie. Digitálny marketing skrýva v sebe veľký inovačný potenciál, a to vďaka efektívnej a rýchlejšej forme komunikácie so zákazníkom. Nie je možné, aby knižnica ignorovala alebo prehliadala nové marketingové trendy prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, ktoré sú prepojené s online prostredím.

Musíme sa naučiť pracovať aj s prognózami vývoja odboru knihovníctva a sledovať trendy nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Stratégiu knižnice nepostavíme bez pochopenia budúcnosti a bez umenia rýchle reagovať na zmeny, ktoré nám budúcnosť prináša.

Kvalitnejšie služby, lepší servis, starostlivosť o používateľov knižníc, nové nápady, ponuka stále niečoho nového, kreativita a flexibilita sú základom úspechu knižníc. V konkurenčnom prostredí sa marketingové znalosti v oblasti služieb ukazujú ako výhra a treba ich brať ako výzvu pre skvalitnenie svojej práce, dosahovanie vyššej efektívnosti a lepšieho spoločenského ohodnotenia vykonávaných činností.

Knižničný marketing je efektívny vzťah medzi knižnicou, jej používateľmi a verejnosťou a na to nemôžeme zabúdať. Hovorte o tom, čo robíte a dovoľte nahliadnúť do zákulisia knižnice. Ukážte, čo ste dnes robili, čo nové ste sa naučili, ako trávite svoj pracovný a aj voľný čas a tým dovoľíme používateľom knižnice si vytvoriť ku knižnici a jej zamestnancom vzťah.

Možnosť re-štaru a re-dizajnu knižníc je potrebná a knižnice, ktoré chcú na sebe pracovať, budú stále chcieť prichádzať s novými projektami.

Zoznam bibliografických odkazov

1. BEŇO, I. 2020. Zabudnite na mýty spojené so sociálnymi sieťami. Nemusíte byť aktívni všade a stále, buďte tam, kde je aj Váš zákazník. In: 123 tipov pre online a affiliate marketing. Bratislava: Dognet. ISBN 978-80-89969-09-8.
2. HRČKOVÁ, A. 2017. Marketing knižníc orientovaný na používateľa. Bratislava: Stimul. ISBN 978-80-812-7187-8.
3. KOMAN, G. a kol., 2020. Digitálny marketing vybrané nástroje prezentácie podniku v online priestore. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline. ISBN 978-80-554-1702-8.
4. MLEJOVÁ, H. 2020. Komunikačná stratégia knižnice 21. storočia. In: Bulletin Slovenskej asociácie knižníc. Roč. 28, č. 1, s. 42-46. ISSN 1335-7905.
5. PREXTOVÁ, Kamila: Potenciál marketingovej komunikácie v knižniciach. [Záverečná práca]. Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove. Stupeň odbornej kvalifikácie: MBA Prešov: 2021.
6. REGEC, M., Šušol, J. 2020. Sociálne siete ako komunikačný a marketingový nástroj slovenských knižníc. IT Lib informačné technológie a knižnice. Roč. 24, č. 1, s. 17-26. ISSN 1336-0779.
7. STEINEROVÁ, J., M. ONDRIŠOVÁ. 2020. Informačná veda. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-4866-9.

KNIHOVNA – MÍSTO, KDE POZNÁVÁM SVĚT *Library – a place where I get to know the world*

Dana PETRÝDESOVÁ
Krajská vědecká knihovna v Liberci

Abstrakt:

Velká část veřejnosti vnímá knihovny jako půjčovny knih nebo jako „pouhé“ kulturní instituce. Zkusme se však na knihovnu podívat jinak – jako na svobodný, otevřený a bezpečný prostor (fyzický i virtuální), který různými prostředky podporuje vzdělanost, kultivuje osobnost, nabízí možnosti a prostor pro výměnu názorů, svým moderním interiérem a atraktivitou služeb láká k návštěvě, je první volbou při výběru místa pro trávení volného času – jako na místo, kde lze poznávat svět. Výše uvedené bude prezentováno na příkladu aktivit Krajské vědecké knihovny v Liberci.

Abstract:

A large part of the public thinks, that libraries are only a book rentals or as "mere" cultural institutions. However, let's try to look at the library differently - as a free, open and safe space (physical and virtual), which supports education by various means, cultivates personality, offers opportunities and space for exchanging views, with its modern interior and attractive services attracts visitors, It is the first choice for spending free time - as a place where you can explore the world. The above will be presented on the example of the activities of the Regional Library in Liberec.

Klíčová slova:

knihovny, služby knihoven, nové trendy, Covid-19

Keywords:

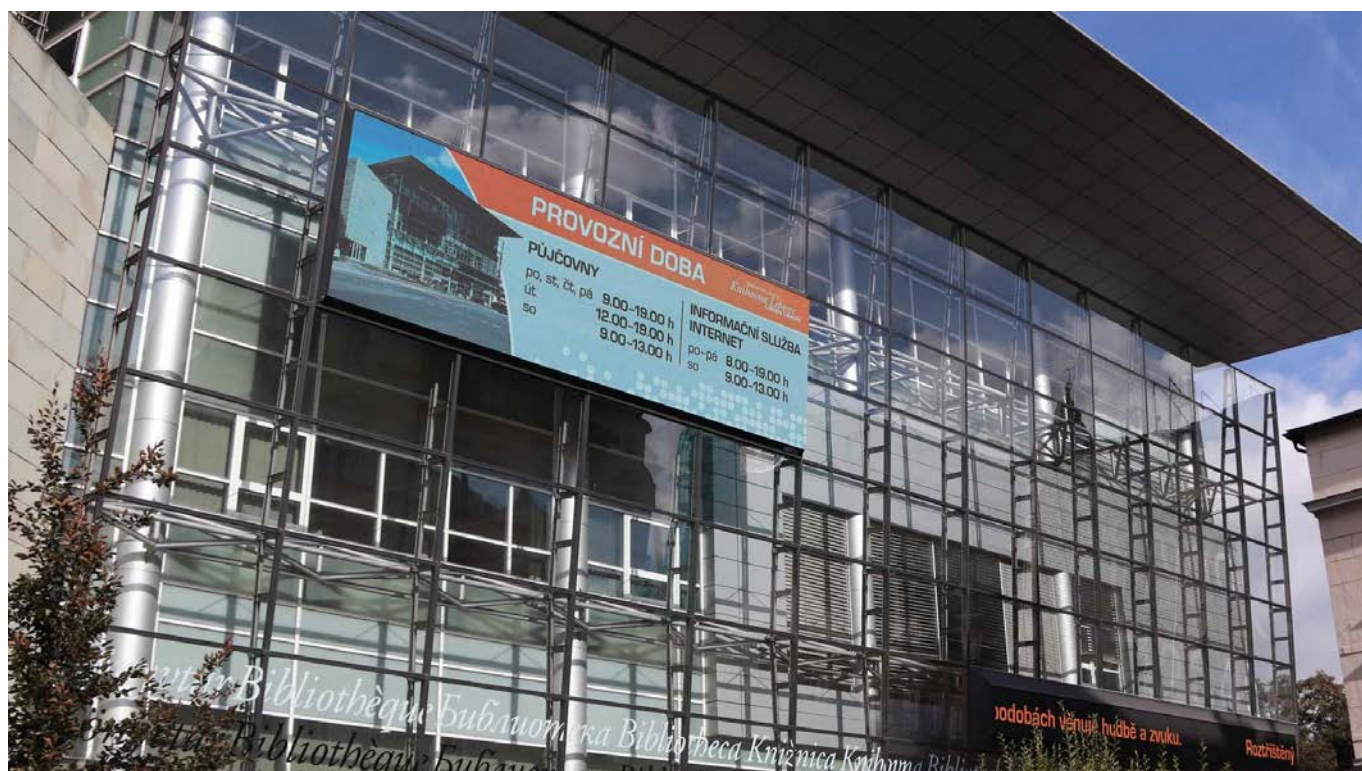
libraries, library services, new trends, Covid-19

Krajská vědecká knihovna v Liberci (www.kvkli.cz) sídlí ve stotisícovém městě Liberec na severu Čech v blízkosti hranic s Polskem a Německem. Je krajskou knihovnou pro Liberecký kraj, zároveň plní funkci městské knihovny pro město Liberec. Funkce krajské knihovny, kterými se knihovna zabývá, jsou zakotveny v českém knihovním zákoně. Knihovna usiluje o to být významným vzdělávacím, kulturním a setkávacím centrem pro všechny skupiny obyvatel.

Budova současné knihovny stojí na místě, kde od 19. století stávala synagoga. Ta byla vypálena nacisty v průběhu Křišťálové noci v roce 1938. Když se začalo hovořit o stavbě nové liberecké knihovny, vznikla myšlenka postavit ji právě na tomto místě. Stavba byla zahájena v roce 1995 a záštitu nad ní převzali tehdejší český prezident Václav Havel a německý prezident Gerhard Schröder. Součástí knihovny se

stala malá židovská modlitebna, která má tvar trojúhelníku, resp. poloviny Davidovy hvězdy. Jeden z vrcholů trojúhelníku synagogy zasahuje do knihovny, knihovna synagogu obklopuje a symbolicky ochraňuje. Od počátku nese budova knihovny a synagogy označení Stavba smíření. Tato symbolika je také poselstvím, které významně ovlivňuje činnost knihovny.

V následujícím textu se Vám pokusím představit různorodé okruhy činnosti liberecké knihovny, které všechny směřují k jedinému cíli – nebýt pouhou půjčovnou knih a vytvořit z knihovny místo pro všechny Liberečany a obyvatele Libereckého kraje.

Obr. 1: Krajská vědecká knihovna v Liberci

Knihovní fond, informační zdroje

Knihovna pečuje o knihovní fond o velikosti cca 1 400 000 médií, tradičně už se nejedná pouze o knihy, časopisy a další klasické typy médií. Nabízíme též zvukové dokumenty, filmy, noty, společenské hry, také e-knihy a online databáze. V klimatizovaném depozitáři jsou uchovávány staré a vzácné tisky, knihovna se věnuje též digitalizaci vlastního knihovny fondu, který následně zpřístupňuje v digitální knihovně Kramerius. Je zapojena do celostátních projektů Centrální portál knihoven a Národní digitální knihovna – Díla nedostupná na trhu. V roce 2020 byl zahájen proces přechodu na RFID technologii nabízející lepší ochranu, samoobslužné služby a obecně větší komfort při práci s knihovním fondem.

Studium

Důležitým cílem knihovny je být zajímavým místem pro studenty. V prostoru půjčoven knihovna nabízí velké množství studijních míst, oblíbené jsou individuální studovny, tichá nebo týmová studovna s komfortním vybavením (osvětlení, elektrické zásuvky). Velká pozornost je věnovaná také podpoře studia – nabízíme služby grafického studia, knihařské dílny, kopírovací služby, Wi-Fi, občerstvení...

Obr. 2: Krajská vědecká knihovna v Liberci, vlevo budova synagogy

Vzdělávání

Knihovna se pyšní propracovanou nabídkou vzdělávacích aktivit pro všechny cílové skupiny. Nejmenším dětem do 3 let se věnuje zejména v rámci projektu S knížkou do života/Bookstart, v oblasti služeb pro mateřské, základní a střední školy knihovna připravuje široké spektrum workshopů a lekcí tematicky zaměřených nejenom na čtenářskou a informační gramotnost. V rámci projektu Naplňování krajského akčního plánu rozvoje vzdělávání Libereckého kraje inspirujeme pedagogy v oblasti rozvoje čtenářské gramotnosti dětí. Stejně skupině jsou určeny kurzy akreditované Ministerstvem školství ČR s názvem Metody práce s knihou při výuce. Seniors zve na kurzy práce na PC nebo přednášky v rámci Virtuální univerzity 3. věku. Široká veřejnost může využít další velké množství různorodých přednášek, seminářů a besed (literatura, hudba, filmové projekce, dějiny, cestování, volnočasové aktivity pro všechny atd.).

Regionální historie a literatura

Knihovna se systematicky a dlouhodobě věnuje studiu regionální historie a literatury. Pátrá ve vlastních knihovních fondech i fondech jiných institucí, věnuje se vlastní badatelské činnosti a snaží se o odhalování dosud nepublikovaných informací. Výsledkem této činnosti jsou např. 4 antologie regionálních německých autorů, nový projekt Databáze regionálních osobností Libereckého kraje, tipy na literární vycházky po Libereckém kraji nebo přednášky pro střední školy.

Obr. 3: Týmová studovna

Volný čas a kultura

Již mnoho let se do služeb knihovny řadí volnočasové a kulturní aktivity pro různé cílové skupiny – ať už se jedná o trávení času v prostoru knihovny, hraní společenských her nebo četba knih a časopisů. Návštěvníci knihovny cíleně vyhledávají nabízené koncerty, výstavy nebo literární besedy. Liberecká knihovna je jedinou v ČR, která ve vlastních prostorách pořádá knihovnický ples – v roce 2022 bude jubilejní desátý.

Setkání, diskuse, komunita

Knihovna chce být místem setkávání – v prostoru knihovny nebo v příjemné kavárně se mohou setkávat studenti, spolupracovníci nebo přátelé. Může se však jednat o setkání se zajímavými osobnostmi – řádovou sestrou, youtuberem, spisovatelem nebo člověkem se zajímavým příběhem, který se chce s ostatními o svůj příběh podělit. Tato setkávání navíc nemusí probíhat pouze v prostoru knihovny, ale i mimo ni – liberecká knihovna se se svými příznivci setkává na takových akcích, jako je veletrh vzdělávání a pracovních příležitostí EDUCA MY JOB, Festival dětského čtenářství nebo hudební festival Benátská. To vše by nebylo možné bez spolupráce s dalšími organizacemi a institucemi v regionu a bez vzájemné podpory.

Covid? Jak jsme to nevzdali

Kulturní a vzdělávací aktivity knihoven i velké části dalších institucí a firem utlumila pandemie onemocnění Covid-19. My jsme se rozhodli, že to nevzdáme a pokusíme v rámci všech dostupných možností bojovat o své čtenáře a nabídnout jim maximum z našich služeb alternativními cestami. Kromě webu jsme informační kanály přesunuli primárně na sociální sítě Facebook, Instagram a You-

Tube, jejichž prostřednictvím jsme informovali o všem důležitém, co se v knihovně děje a zároveň jsme se snažili naše příznivce různými způsoby aktivizovat a povzbudit (soutěže, zajímavé a vtipné zprávy, tipy na literární vycházky po regionu). V době fungování výdejního okénka mohli ti, kteří si nedokázali nebo nechtěli objednat knihy online přes náš katalog, využít novou službu Taška plná knížek.

Obr. 4: Z akce Dětem pro radost

Díky nově získané technice jsme začali natáčet nebo živě vysílat online přednášky – čtenáři mohli sledovat cestopisné, historické a literární přednášky nebo rozhovory se zajímavými osobnostmi. Knihomolský tipovník přinášel náměty na zajímavé e-knihy ke stažení, na platformě ZOOM probíhala německá veřejná konverzace nebo pohádkové vyprávění pro nejmenší děti. Virtuálně proběhla také vernisáž výstavy připravené při příležitosti 20. výročí otevření knihovny. A co jsme zjistili? Naučili jsme se spoustu nových věcí, nabídli nové virtuální aktivity a víme, že některé s námi zůstanou i nadále.

Knihovna?

V závěru mi dovoluňte otázku: Co vše se Vám vybaví, když se řekne slovo knihovna? Může to být kniha, čtení, učení, příběh nebo informace. Ale také setkání, diskuse, tanec, koncert, šachy, módní přehlídka, odpočinek... Knihovna je prostor, který nás kultivuje a inspiruje, prostor, kde lze poznávat svět.

ATAK DOBY PANDEMICKEJ NA VEREJNÉ KNIŽNICE Z prekážok nové príležitosti

An attack of the pandemic period on public libraries From Obstacles to new opportunities

Soňa JAKEŠOVÁ

Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach

Abstrakt:

Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach (VKJB) začala intenzívne rozvíjať aktivity v online priestore, ktoré sú dostupné širokej verejnosti so záujmom o literatúru a čítanie. Počas obdobia vírusovej epidémie, keď aj knižnice museli byť zatvorené, tak už knižnica mala vybudovanú etablovanú platformu. Literárny e-magazín *Knihy na dosah* vydáva VKJB štvrtý rok. S návštevnosťou viac ako 40 tisíc záujemcov ročne patrí medzi najčítanejšie literárne magazíny na Slovensku. Knižnica spustila aj ďalšie trvalo udržateľné projekty, ktorými sú *Virtuálna knižnica* a *Hudobná mapa východného Slovenska*. Ide tiež o atraktívne formáty neformálneho vzdelávania.

Abstract:

The Jan Bocatius Public Library in Košice (VKJB) has intensively started to develop activities in the online space that are available to the public with an interest in literature and reading. During the epidemic period, when the libraries needed to be closed, the library had an already established platform. VKJB has been publishing the literary e-magazine *Knihy na dosah* for four years. With more than 40,000 visitors a year, it is one of the most readable literary magazines in Slovakia. The library has also launched other sustainable projects, such as the *Virtual Library* and the *Music Map of Eastern Slovakia*. They also belong to attractive formats of non-formal education.

Kľúčové slová:

online aktivity, e-magazín, virtuálna knižnica, hudobná mapa, neformálne vzdelávanie

Keywords:

online activities, e-magazine, virtual library, music map, non-formal education

Úvod

Nedávna pandemická doba spôsobená vírusom, ktorá stále celkom nepominula, knižnice preverila z viacerých strán. V špecifickej situácii sa ocitla aj regionálna Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach (VKJB), ktorej zriaďovateľom je Košický samosprávny kraj. Po vynútenom zatvorení knižnica musela stopnúť knižnično-informačné služby a zamerať svoje aktivity najmä na online priestor. Vďaka tomu, že sme dlhodobo budovali platformu v online svete, mali sme na čom stavať. Mali sme skúsenosti s komunikáciou s cieľovou skupinou, autormi, s marketingom, a čo sa ukázalo ako kľúčové, odborne zdatný a pripravený kreatívny team.

Venovať sa budem tomu, ako sme sa vo Verejnej knižnici Jána Bocatia popasovali s náročným obdobím, čo sme sa naučili, v čom sme našli inšpiráciu a aká je naša vízia, aby sme si udržali záujem verejnosti a napĺňali spoločenskú potrebu v oblasti neformálneho vzdelávania.

Profil knižnice Jána Bocatia

Verejná knižnica Jána Bocatia patrí k najstarším a najväčším verejným knižniciam na Slovensku, naše počiatky siahajú do 17. storočia, do obdobia vzniku Košickej univerzity. Máme 11 pracovísk, okrem centrálnej požičovne sú to pobočky v mestských častiach Košíc a špecializované oddelenia – regionálne, hudobné a prezidentskú knižnicu. Vo fonde máme viac ako 220 tis. dokumentov. Ponúkame kvalitný fond regionálneho oddelenia, kde uchováваме a sprístupňujeme dokumenty týkajúce sa dejín a reálií Košíc, kraja, ale aj celoslovenského významu. Popri knižničných službách organizujeme kultúrne a vzdelávacie podujatia pre verejnosť. V predpandemickom období sme mali viac ako 12 tisíc registrovaných čitateľov, ročne z úspešných projektov a grantov získavame viac ako 60 tisíc eur.

V ostatnom čase sme zmodernizovali priestory v centrálnej požičovni a vo viacerých pobočkách. Vytvorili sme lepšie zázemie pre podujatia, výstavnú a vzdelávaciu činnosť. Pri hudobnom oddelení máme vynovený hudobný salónik, cielene sme začali zriaďovať detské kútiky. Odštartovali sme vzdelávacie cykly pre dospelých, kde záujem spravidla prevyšoval kapacitné možnosti. Tematicky sme sa v nich venovali genealógii, zdravému životnému štýlu, virtuálnej univerzite 3.veku, informačnej výchove, výtvarnej tvorbe, krajinskej architektúre a záhradkárstvu, svetovým náboženstvám, muzikoterapii, aranžovaniu rastlín, komunikácii a rétorike, angličtine pre dospelých, fotografovaniu. Okrem toho u nás bežala klubová činnosť, besedy, výstavy. Zaangažovali sme odborných lektorov, pri všetkých cykloch sme vychádzali z interných zdrojov knižnice a využívali náš fond odbornej literatúry, ktorý sme cielene tematicky dopĺňali. Mali sme pripravený plán vzdelávacích aktivít na celý uplynulý rok. No padla závora, lebo prišiel covid.

Literárny e-magazín

Služby v knižnici sa ocitli v stave vynútenej hybernácie, no knižnica zintenzívnila svoj život v online priestore. Pred štyrmi rokmi sme urobili vizionárske rozhodnutie, začali sme vydávať literárny e-magazín **Knihy na dosah**. Neodradil nás náročný štart, keď nám na samom začiatku Fond na podporu umenia „odklepol“ zo žiadanej čiastky iba 1500 eur. Rozbehnúť magazín znamenalo vytvoriť web stránku, zostaviť redakčný tím, zaangažovať odborných garantov, vyriešiť hosting, doménu portálu, grafiku. Tiež oslovit autorov, nakaziť ich nadšením a presvedčiť, aby to toho s nami išli, zabezpečiť licenčné zmluvy, financie na honoráre. To všetko sa podarilo s istými iba tisícpäťsto eurami a vďaka sponzorom.

Dnes patria **Knihy na dosah**, e-magazín knižnice Jána Bocatia, medzi najčítanejšie literárne magazíny na Slovensku s vyše 40-tisícovou návštevnosťou ročne. Ponúkame viac ako 450 autorských diel – prózu, poéziu, komiks, od takmer 200 spolupracujúcich autorov, medzi ktorými sú aj najznámejší a najprekladanejší slovenskí spisovatelia.

V čase pandémie magazín žil, pribúdali nové príspevky a rástla jeho návštevnosť. Čitateľom, a nielen registrovaným v našej knižnici, sme dokázali sprostredkovať kontakt s aktuálnou literárnou scénou a novinkami domácej i zahraničnej tvorby. Tešilo nás tiež, že sme účinne podporovali autorov, lebo viacerí sa ocitli v náročnej finančnej situácii. Kreativita a umenie patria medzi uznávané prostriedky psychohygieny. Magazín tvoril most medzi autormi a čitateľmi. Majstri pera tak mohli verejnosti

predstavovať svoje najnovšie počiny. Ponúkali menšie diela, ale aj ochutnávky tých pompéznejších. Knihy na dosah začali na svojich web stránkach zdieľať viaceré knižnice na Slovensku. Táto možnosť je otvorená pre všetkých, ktorých tento projekt zaujme.

Virtuálna knižnica s košatým obsahom

Knihovníci čítajú rozprávky

Videočítanie

Poučne o

Listujeme v dobovej tlači

Kvízy

Knihy na dosah

Besedy 1+1

Užitočné informácie

E-knihy

V rámci nedávnej zmeny organizačnej štruktúry VKJB vznikol útvar koordinačných, projektových a vzdelávacích činností. Jeho kreatívny tím tvoria kolegyne, ktoré majú na starosti najmä kultúrne a vzdelávacie podujatia, výstavy, marketing. Aktivity v online priestore počas covidu boli ich doménou. Zatiaľ čo zamestnanci zo služieb zostali počas zatvorenia knižnice niekoľko týždňov doma pre prekážku v práci, kreatívny tím sa činil. Popri vydávaní literárneho e-magazínu sme vo VKJB počas pandemického obdobia vytvorili a na našej web stránke spustili Virtuálnu knižnicu s bohatým obsahom, ktorý pribúda aj v čase, keď knižnica funguje bez obmedzení. Ponúkame v nej audio a video čítačky, tematické náučné kvízy, príspevky o zaujímavých udalostiach z dobovej tlače, virtuálne prehliadky, video záznamy z besied s obľúbenými autormi, vzdelávací cyklus Poučne o..., zdieľame skvelé čítačky

herca Roba Rotha, ktorý odobril ich zdieľane, ale aj voľné stiahnutie e-knží z produkcie našej partnerskej Městské knihovny v Praze. Vo Virtuálnej knižnici je dostupná viacjazyčná aplikácia Jedným klikom za pamätníkom, zameraná na pamätne tabule osobností a udalostí spätými s Košicami s 3D prehliadkou historického centra mesta. Prekliknúť sa možno aj do virtuálnej prehliadky netypickej výstavy s komiksovými prvkami a unikátnymi fotografiami, ktorú knižnica pripravila k 30. výročiu Nežnej revolúcie. S výstavou súvisí vznik e-učebnice o udalostiach z roku 1989, ktorá je ďalším trvalo udržateľným edukačným počínom dostupným cez Virtuálnu knižnicu.

Regionálny hudobný miestopis

Počas pandémie sme spustili a mediálne úspešne promovali **Hudobnú mapu východného Slovenska**. Ide o hudobný folklórny miestopis s ukázkami nahrávok a tematickou ponukou súvisiacich dokumentov a notových záznamov z fondu hudobného oddelenia VKJB. Dostali sme sa do celoštátnych tlačových agentúr, rozhlasu, televízie. Začali sa nám ozývať folkloristi, ktorí nám do fondu ponúkajú ďalšie nahrávky. Vďaka tomuto tiež trvalo udržateľnému projektu obohacujeme fond hudobného oddelenia, uchovávame a sprístupňujeme kultúrne dedičstvo.

Aktivity na sociálnych sieťach

Počas pandémie vynúteného zatvorenia knižnice VKJB podstatne zvýšila aj aktivity na sociálnych sieťach – fb, Instagrame, youtube. Porovnanie online návštevnosti za roky 2019 a 2020 dáva odpoveď, či sme boli úspešní. Portál literárny e-magazín Knihy na dosah mal v roku 2019 návštevnosť takmer 34 tisíc, no v roku 2020 to bolo 41 tisíc, teda nárast o viac ako 7 tisíc návštevníkov.

Web stránku VKJB vlni navštívilo viac ako 250 tisíc ľudí, to je o 60 tisíc viac ako v roku 2019. Návštevnosť facebooku VKJB bola v roku 2020 takmer 61 tisíc, aktuálne za máj 2021 to bolo 7 600 návštevníkov. Instagram sme „oživilí“ až koncom roku 2020, aktuálna mesačná návštevnosť je okolo 500. Na youtube kanáli je zatiaľ našim najúspešnejším videom beseda s Pavlom a Barborou Dvořákovými s 4 700 pozretiami.

Celková online návštevnosť knižnice Jána Bocatia bola v roku 2020 viac ako 355 tisíc. Teší nás, že nás zdieľajú, komunikujú s nami a aj sa zapájajú do našich online aktivít aj také osobnosti, ako Bianca Bellová (česká spisovateľka, nositeľka Európskej ceny za literatúru a ceny Magnesia Litera), Magdaléna Vášáryová (herečka, diplomatka, politička, predsedníčka spolku Živena), Martin Hatala (prozaik a stand-up komik comedy show Silné reči), Michal Slanička (spisovateľ, scénarista, redaktor a moderátor RTVS) a ďalší. Na instagrame našu knižnicu prezdieľávajú aj slovenské vydavateľstvá: Slovart, Lindeni, Absynt, Tatran, Stonožka, Zelený Kocúr.

Všetky uvedené počiny VKJB začali, alebo nabrali dynamiku počas lockdownu, a všetky majú trvalo udržateľný charakter. Sú to projekty, ktoré sa nám osvedčili, overili sme si ich potenciál a pokračujeme v nich. Zostávame tak „na očiach“ bez ohľadu na to, či je kamenná knižnica otvorená, alebo nie. Podarilo sa nám tiež osloviť a zaujať aj skupinu sledovateľov, ku ktorej by sme sa možno inak nedostali. Začali sme budovať komunitu priaznivcov, ktorí sú aktívni aj v online priestore.

Postrehy a poučenia z náročného obdobia

Aj keď sme sa s ťažkou dobou popasovali, boríme sa s jej následkami. V porovnaní s predpandemickým obdobím máme aktuálne asi tretinovú fyzickú návštevnosť a menej registrovaných čitateľov, ako to bolo v rovnakom čase pred pandémiou. Aj keď sme sa vrátili k poskytovaniu služieb bez obmedzení, zatiaľ len dúfame, že sa nám postupne vráti väčšina čitateľov a návštevníkov podujatí. Veríme, že počas odlúčenia nestratili návyk chodiť do knižnice a pred knihami nezačali uprednostňovať inú konkurenčnú zábavu.

S akými podnetmi z prekonaného obdobia budeme v knižnici ďalej pracovať?

Vo VKJB sa nám osvedčila diverzifikácia a špecifikácia činnosti. Často si myslíme, že knihovník zvládne všetko. Že musí fungovať ako multifunkčný „superman“, ktorý je oddaný službám v knižnici, organizuje besedy, workshopy, programy pre deti, zvláda sociálne siete... Ak chceme mať knižnicu, ktorá účelne reaguje na nové výzvy, musíme profesionalizovať aj neknihovnícke činnosti. Vo VKJB máme kreatívny tím, ktorý sa venuje kultúrnym a vzdelávacím činnostiam, marketingu a programovej činnosti. Sú to 3 kolegyne, ktoré nemajú knihovnícke, ale špecializované vzdelanie. V knižnici by sa uplatnil napríklad aj profesionálny animátor voľného času, či špecialista na vzdelávanie dospelých a andragogiku.

Počas covidu sa znásobila ponuka kultúry v online priestore. Profesionálni herci nahrávali čítania, vzdelávacie inštitúcie spustili e-learning, prístupnené boli edukačné filmy, nastal boom online jazykových kurzov. Kultúra, aj divadelná a hudobná sa ponúkala na sieťach. Aké možnosti na úspech a zaujatie verejnosti majú v tomto prostredí s pretlakom profesionálnej kultúry knižnice? Mnohé veci robíme s nadšením a najlepším úmyslom, no zodpovedá efekt vynaloženému úsiliu?

Pandemická doba bola dobou izolácie, ktorá ťažko dopadla na staršiu generáciu. Knižnice sú miestami stretávania, sociálneho kontaktu, komunitných aktivít. Online aktivity počas pandémie oslovovali najmä mladšiu a strednú generáciu. Voči starším máme dlh. V knižnici sa preto chceme ešte viac venovať starším ľuďom. Zintenzívniť informačnú výchovu, aby sa dokázali orientovať v online prostredí a využívať dostupné možnosti komunikácie. Chceme pre nich pripravovať viac atraktívnych vzdelávacích podujatí.

Memento na túto tému nedávno vyjadrila Ilona Hegerová zo Slovenskej asociácie Age manažmentu počas online konferencie Vzdelávaní a práce v 3.veku – príležitosť pro spoločnosť, ktorá sa konala v novembri 2020 v réžii Inštitútu pre celoživotné vzdelávanie SR/ČR. Pani Hegerová zdôraznila, že dlhodobo neexistuje koncepcia v oblasti celoživotného vzdelávania v SR a stále sa robí iba osveta. Dodala, že sú to premárnené roky, ktoré mohli posunúť Slovensko. Stále tu nie je záujem o flexibilné nastavenie politik.

Nedávno ma zaujal aj rozhovor s členkami občianskeho združenia Dobré roky 50 plus Dagmar Šimkovičovou a Darinou Polášovou v Denníku N. Spomínali prieskum zameraný na to, ako vnímajú seniorov dnešné deti. Zapojili do neho žiakov z niekoľkých bratislavských základných a stredných škôl. Dagmar Šimkovičová uviedla, že keď sa mladých pýtali, čo by chceli naučiť svojho starého otca alebo starú mamu, viackrát dostali odpoveď že rozprávať.

Starší ľudia zabúdajú plynule rozprávať aj preto, lebo prestali čítať a často rezignujú na celoživotné vzdelávanie. Lenže deti sa chcú zhovárať o svojich zážitkoch aj so svojimi starými rodičmi. Chcú byť

s nimi na Facebooku, WhatsAppe či YouTube. Medzigeneračný dialóg a vzdelávanie vo fyzickom i online svete, to je výzva aj pre knižnice. Aby sa mladší a starší v nejakom bode stretli, aby vnímali, čo ich vzájomne obohacuje a spája, aby zdieľali svoje životy v náročnom čase vynútenej izolácie, ale aj v takom, keď je všetko vo svojich koľajniciach.

Súvisiace odkazy:

Literárny e-magazín Knihy na dosah

www.knihynadosah.sk

Virtuálna knižnica

<https://vkjb.sk/virtualna-kniznica/>

Hudobná mapa

<https://sites.google.com/view/hudobnymiestopis/domovsk%C3%A1-str%C3%A1nka>

Virtuálnu prehliadka výstavy Prvý dotyk so slobodou

<http://www.nezna.3-d.sk/>

E-učebnica Prvý dotyk so slobodou

<https://vkjb.sk/e-ucebnica-a-web-k-vystave-prvy-dotyk-so-slobodou/>

JE ONLINE SVET PRE VŠETKÝCH?

Is the online world for everyone?

Mgr. Tatiana HUDAČKOVÁ
Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove

Abstrakt:

Predstavenie online aktivít a podujatí Krajskej knižnice P. O. Hviezdoslava v Prešove. Zhrnutie pozitív a negatív práce v online priestore. Čo sme sa vďaka pandémie naučili a ako to využijeme v budúcnosti.

Abstract:

Presentation online activities and events of the Regional Library P. O. Hviezdoslava in Prešov. Summary of positives and negatives of work in the online space. What we have learned from the pandemic and how we will use it in the future.

Klíčové slová:

pandémia, online podujatia, e-knihy, online besedy so spisovateľmi

Keywords:

pandemics, online events, e-books, online discussions with writers

Nestratiť kontakt

Minulý rok nás všetkých nemilo prekvapila situácia ohľadom korona vírusu, no napriek tomu sme stále chceli zostať v kontakte s čitateľmi a snažili sme sa prísť na spôsoby, ako naše doterajšie podujatia a aktivity presunúť do online priestoru. Situácia spojená s pandemiou narušila našu každodennú pracovnú rutinu a rituály. Mnoho z nás nastúpilo na homeoffice, a preto bola vzájomná komunikácia medzi zamestnancami a plánovanie projektov o niečo náročnejšie. Niektoré už naplánované projekty sme museli zrušiť alebo presunúť na ďalší rok. Práca v online priestore bola pre zamestnancov knižnice výzvou, ktorú sme sa snažili spoločnými silami zvládnuť. Zlepšiť sme sa museli prioritne v technickom zabezpečení, kde nám chýbali kvalitné mikrofóny a kamera na natáčanie videí aj na živé vysielania. Túto časť zabezpečilo naše technické oddelenie. Ďalšou výzvou bola produkcia materiálov na sociálne siete, a to hlavne pre naše projektové a marketingové oddelenie, kde sú iba dve zamestnankyne, ktoré boli naplno vyťažené. Museli sa zlepšiť nie len v strihaní videí ale naučili sa tiež pracovať v nových programoch na spracovanie grafiky a zvuku. Väčší nápor sme zaznamenali v elektronickej komunikácii s čitateľmi, ktorí si e-mailom alebo cez live chat predĺžili knihy a dopytovali sa o ďalšie informácie,

napríklad o otvorení knižnice a podmienkach vstupu. Počas zatvorenia knižnice sme pocítili zvýšené telefonáty, v ktorých sa čitatelia pýtali, kedy bude knižnica otvorená. To dokazuje, že sme čitateľom naozaj chýbali. Keď sme neskôr otvorili, boli sme jedinou organizáciou v oblasti kultúry, ktorá mala povolený vstup aj keď s obmedzeniami. Čitatelia to veľmi ocenili, no našli sa aj takí, ktorým padlo zaťažko prispôbovať sa opatreniam, ktoré museli v knižnici dodržiavať.

Služby a aktivity knižnice počas pandémie

Aktivity knižnice sme sa snažili zamerať na dve časti, a to na vylepšenie knižnice, či už po technickej alebo vizuálnej stránke, a na snahu nestratiť kontakt s čitateľmi prostredníctvom zaujímavých príspevkov na sociálnych sieťach.

Služby

V rámci služieb sme sa snažili pre našich čitateľov zabezpečiť čo najlepšie podmienky. Od začiatku pandémie sme dočasne zastavili všetky pokuty a upomienky. V spolupráci s firmou, ktorá zabezpečuje náš knižnično-informačný systém sme zaviedli novú službu *Objednaj a vyzdvihni*. Vďaka tejto službe si čitatelia mohli vopred objednať knihy telefonicky, e-mailom alebo cez náš online katalóg a jednoducho si ich pripravené vyzdvihnúť na vybranej pobočke. Okrem toho, že sa v technológiách museli zlepšovať naše kolegyne, museli sme s technickými komplikáciami pomáhať aj našim čitateľom. Preto sme začali s výrobou videí pod názvom *Návody na OPA(k)C*, v ktorých sme našim čitateľom ukazovali ako majú pracovať v novom online katalógu knižnice.¹

Návody ich naučili ako si majú sami predĺžiť knihy, ako si knihy rezervovať a objednať, a tiež sa vďaka tomu oboznámili s našou najväčšou novinkou e-knihami. Dokonca môžeme konštatovať, že aj vďaka e-knihám sme zaznamenali zvýšený záujem o službu zápisu do knižnice online – elektronické predregistrovanie. Podmienkou pre využívanie služby *E-knihy* je platný čitateľský preukaz, s ktorým si čitateľ môže na 31 dní požičať tri e-knihy. Počet požičaných e-kníh za obdobie od 27. 10. 2020 do 31. 05. 2021 bol celkom 939. Počet jedinečných čitateľov využívajúcich túto službu bol 262.²

Aktivity za dverami knižnice

Čas, kedy museli byť knižnice zatvorené sme chceli využiť čo najaktívnejšie. Počas celého roka sme priebežne robili revízie pobočiek a realizovali sme aj rekonštrukciu pobočky na sídlisku Šváby. Okrem toho sa kolegyne venovali čisteniu fondov na pobočkách, vyradovaniu starých a poškodených kníh, triedeniu prihlášok a skartovaniu starých dokumentov. Z týchto našich aktivít vznikla séria videí *#smevpraci*, v ktorých sme ukazovali, čo sa deje za zatvorenými dverami knižnice. Na druhej strane sme vytvorili sériu videí *#smedoma*, kde sme ľudí povzbudzovali, aby zostali doma a hľadali sme tipy ako zaujímavo využiť čas, ktorý musíme stráviť v karanténe. Varili sme, maľovali aj šili rúška.³

¹ *Videonávody na OPA(k)C*. [online] 2020. [cit. 2021-06-20] Dostupné z: <https://www.kniznica-poh.sk/index.php/aktuality/425-videonavody>

² Údaj pochádza zo štatistickej zostavy modulu *Výpožičky* Knižnično-informačného systému DAWINCI používaného v Krajskej knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove.

³ Knižnica počas korony [online] 2020. [cit. 2021-06-20] Dostupné z: <https://www.kniznica-poh.sk/index.php/kniznica-pocas-korony/302-korona>

Aktivity pre čitateľov

Samozrejme, ani nás koronavírus neobišiel, a preto sme boli často personálne poddimenzovaní. Aj napriek tomu sme sa snažili niektoré úspešné podujatia preniesť do online priestoru. Už v marci 2020 sme začali rozmýšľať, ako ponúkať aktivity a podujatia čitateľom aj v online priestore. Primárne sme v knižnici robili online besedy s autormi a do virtuálneho priestoru sme nepresúvali zážitkové čítania. Keď sa situácia v jeseni minulého roku zlepšila, podarilo sa nám niektoré podujatia zrealizovať priamo na školách, čo pani učiteľky privítali s veľkým nadšením. Pripravili sme aj 15. ročník festivalu *Prešov číta rád*, ktorý sme organizovali priamo na školách a formou živých vysielaní.

Rok 2020 bol aj napriek pandémie pre našu knižnicu významný. Oslávili sme totiž 95. výročie od založenia knižnice a pripravili k nemu celoročný sprievodný program s názvom *95 knižničných radostí*. Naša webová stránka a Instagram prešli redizajnom, a taktiež sme čitateľom predstavili nové logo. Výročie sprevádzali aj súťaže pre čitateľov o vecné ceny a predstavenie 95 malých i veľkých radostí, ktorými sme chceli potešiť nie len čitateľov ale aj zamestnancov knižnice. Aktivity sme sa snažili tvoriť s dôrazom na návratnosť používateľov a na zvýšenie návštevnosti.

Predstavenie online aktivít a podujatí

V počiatočnej fáze pandémie, kedy sme čakali, že bude trvať len pár týždňov, sme zrušili všetky podujatia knižnice, besedy aj výpožičky kníh školskými skupinami. Knižnica bola zatvorená, a preto sme sa zamerali na to, aby sme našim čitateľom, ktorí nás sledujú na webe a sociálnych sieťach, spríjemnili chvíle, ktoré museli stráviť doma. Okrem zdieľaní online aktivít iných knižníc, múzeí či divadiel sme pripravovali aj vlastné pracovné listy pre deti, omalovánky, kvízy a súťaže.

Po tom, čo sme zistili, že pandémia bude trvať oveľa dlhšie ako sa predpokladalo, sme začali zvažovať, že naše tradičné podujatia budeme organizovať v online priestore. Každé z týchto podujatí sme robili online raz mesačne, pričom sme sa ich snažili zacieliť na rôzne vekové skupiny. *Tvorivé dielne* boli zamerané na dospelých a na vyrábanie kreatívnych pomôcok či dekorácií vždy na určitú tému. Napríklad: Maličkosti z kovu, Drevo a papier, Upcyklácia starých kníh či Boho dekorácie. Všetky výrobky sme sa snažili pripravovať s ohľadom na udržateľnosť a recykláciu, preto sme často recyklovali rôzne materiály a používali to, čo ľahko našli doma aj naši čitatelia. Cieľovou skupinou *Klubu bylinkárov* sú prevažne ženy a seniori, ktorí sa za bežných okolností stretávajú pri šálke čaju. Vždy bola ich témou nejaká rastlinka alebo bylinka, ktorej venovali svoje popoludnie. Rovnako to bolo aj pri online Klube bylinkárov, kedy sme do každého videa zvolili určitú rastlinku a pripravili o nej zaujímavé video, napríklad s rôznymi spôsobmi jej spracovania. K videu sme vždy pripravili článok o podrobnostiach rastliny, kde rastie, ako ju pestovať a aké sú jej účinky. Pre deti sme do online priestoru presunuli úspešné podujatie *Štvornožky ku knihám*. Aj tie sme spracovávali do videí, ktoré boli rozdelené na dve časti. Prvou z nich bolo čítanie knihy na danú tému, kde sme spolupracovali s Katarínou Koščovou, ktorá rozprávky načítala. Druhá časť bola venovaná tvorivým dielňam, kde sme tiež dbali na recyklovanie. Všetky online podujatia dopĺňal zoznam odporúčanej literatúry k danej téme.⁴

⁴ *Služby knižnice -podujatia*. [online] 2021. [cit. 2021-06-20] Dostupné z: <https://www.kniznica-poh.sk/index.php/o-nas/sluzby-kniznice/podujatia-1>

Súčasťou online aktivít bolo aj vzdelávanie knihovníkov. Online seminárov a workshopov sme sa zúčastnili ako účastníci aj ako organizátori. Naši zamestnanci sa zúčastnili série vzdelávacích podujatí organizovaných Slovenskou národnou knižnicou zameraných na zaujímavé témy, ako napríklad Negociačné schopnosti u knihovníka, Syndróm vyhorenia, Online tréning projektového manažmentu a pod. V Krajskej knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove sme sa v tomto roku začali intenzívne venovať vzdelávaniu knihovníkov obecných knižníc pod názvom *Knihovnícke minimum online* a zorganizovali sme tiež webinár pre regionálne knižnice Prešovského samosprávneho kraja s názvom *Riešenie konfliktov a zvládanie stresu*.

Našou najúspešnejšou aktivitou pre čitateľov bola *Karanténna knižná výzva*. Každý deň sme pre čitateľov vyhlásili úlohu, ktorú museli splniť, ako napríklad odfoťiť modré knihy alebo najmenšiu knihu akú doma našli. Do 35 výziev sa zapojilo 115 čitateľov a desiatich najaktívnejších sme na konci výzvy odmenili vecnými cenami. Ďalšími zaujímavými aktivitami pre čitateľov boli *Dobové čriepky*, kde sme čitateľom prezentovali čriepky z dobovej tlače v írečitej šarištine a *95 knižničných drobností*, v ktorých sme priblížili zaujímavé momenty z histórie našej knižnice. Podarilo sa nám zorganizovať tiež prvú online výstavu k 95. výročiu knižnice a *Mikulášsku burzu*, ktorá zvykla prebiehať na pobočke Sídliisko 3. Tentoraz sme prostredníctvom online dražby vydražili 400 eur pre Občianske združenie *MyMamy*. Podarilo sa nám tiež uskutočniť medzinárodný projekt *Interreg Poľsko – Slovensko: Knižnice v čase a priestore*, vďaka ktorému sme pre návštevníkov knižnice zabezpečili interaktívny stôl, tablety a aplikáciu s kvízmi, náučnými chodníkmi a informáciami o knižniciach, ktoré sa na projekte podieľali.

Pozitíva a negatíva online sveta

Hlavným cieľom Krajskej knižnice P. O. Hviezdoslava v Prešove bude stále fyzický kontakt s čitateľom a prítomnosť čitateľov v knižnici na podujatiach, či besedách. Žiadne online podujatie sa nevyrovná tomu, keď knižnicu zaplnia deti, dospelí a vďační seniori nadšení z nových kníh. Je pre nás dôležitá spätná väzba a pri online podujatiach bolo oveľa ťažšie získať ju.

Vykazovanie štatistiky online podujatí bolo pre nás komplikované, keďže na základe zhliadnutia príspevkov na Facebooku a webovej stránke nevieme určiť ako dlho sa používateľ na danom príspevku zdržal, či si podujatie prezrel celé alebo či za jedným počítačom nesledovali podujatie viacerí ľudia. Ďalšou nevýhodou boli problémy s technikou, trvalo istý čas, kým sme našli techniku, ktorá nám vyhovuje ale stále existuje možnosť, že technika zlyhá, čo môže online podujatie skomplikovať. Vytváranie online podujatí nás stálo oveľa viac námahy a myslíme si, že je čas ich počet znížiť. Čitatelia, rovnako ako aj my, sú presýtení online aktivitami a workshopmi, a s uvoľňovaním opatrení očakávajú zvýšenie počtu prezenčných podujatí.

Čo sa týka pozitívnych stránok tejto situácie, musíme vyzdvihnúť, že nás v dobrom slova zmysle donútila viac komunikovať online. Naučili sme sa novým formám online komunikácie, zvýšili sme príspevky na sociálnych sieťach, a tým pádom sme dostali aj oveľa viac interakcie od čitateľov. Pozitívna bola aj spätná väzba od čitateľov, od ktorých sme dostávali správy, že sa im naše aktivity páčia a že sa do nich pravidelne zapájajú. Online svet nám umožnil dostať sa za hranice knižnice. Naši knihovníci nemuseli cestovať do iných knižníc za vzdelávaním ale zúčastnili sa online seminárov. Taktiež dosah našich podujatí bol oveľa širší, kedy sa našich online besied zúčastňovali aj školy napríklad z Humenného alebo Moldavy nad Bodvou.

Vízia a plány do budúcnosti

Jedným z našich cieľov, kde vo veľkej miere využijeme online technológie, je vytvoriť teen knižnicu s Fab Labom. Na to však potrebujeme nové, väčšie priestory a zamestnancov s technickým vzdelaním. V budúcnosti by sme chceli spustiť digitalizáciu regionálnych dokumentov, pretože regionálne databázy zatiaľ neboli spracované a sú dôležitou súčasťou pre budúcich bádateľov, historikov a pre spoznávanie reálií. V rámci spolupráce s CVTI by sme chceli rozšíriť prístup k databázam, nakoľko naše bibliografické oddelenie často robí rešerše. CVTI disponuje viacerými databázami z rôznych oblastí, ktoré nám umožnia lepšie zodpovedať požiadavky na rešerše od našich používateľov. Ďalším z našich plánov je projekt "Zelená knižnica", ktorého zámerom je uvedomenie si potreby budovania zelenej knižnice, ktorá je miestom priateľským k ľuďom, ale aj k životnému prostrediu. Základnou aktivitou projektu budú knihovníkom určené pravidelné online prezentácie zahraničných knižníc, ktoré sa tejto problematike venujú už dlhšiu dobu.

Pred nami sú rôzne nové výzvy a momentálne sme v príprave rekonštrukcie nových priestorov knižnice v centre mesta Prešov, kde aktuálne prebieha historicko–architektonický a archeologický výskum. Predpokladaný termín rekonštrukcie štyroch budov a nádvoria s podzemným parkoviskom pre knižnicu je rok 2023 a my sa už teraz tešíme a vymýšľame nové aktivity pre našich čitateľov, s cieľom byť modernou a prítlačlivou kultúrnou inštitúciou.

Online technológie budeme naďalej využívať pri propagácii besied a podujatí, ktoré budeme organizovať na pobočkách knižnice. Teraz už vieme, že podujatia sa dajú robiť aj inou formou a môžeme v nich využiť aj online priestor v kombinácii s fyzickými stretnutiami. Sme otvorení aj ďalšiemu vzdelávaniu prostredníctvom webinárov, vďaka ktorým sa dá ušetriť značná časť nákladov na cestovanie a ubytovanie hostí. Online technológie budeme intenzívnejšie využívať aj na komunikáciu s čitateľmi a na plánovanú digitalizáciu.

Je online svet naozaj pre všetkých?

Online svet je skvelým prostriedkom, ale určite nie pre všetkých. Preto ho budeme vždy brať ako doplnok na podporu aktivít knižnice a na občasné online aktivity. Potrebujeme sa venovať aj našim seniorom, čitateľom ktorí nemajú prístup k internetu a malým deťom, ktoré chceme viesť k čítaniu už od malička prioritne cez návštevy knižnice. Po náročnom roku sme unavení a vyčerpaní, ale vďaka uvoľňovaniu opatrení stále viac nadšení z nových projektov, ktoré plánujeme organizovať. Tešíme sa na čitateľov, na komunikáciu zoči-voči a knižnicu plnú ľudí.

Zoznam použitých zdrojov:

1. Videonávody na OPA(k)C. [online] 2020. [cit. 2021-06-20] Dostupné z: <https://www.kniznica-poh.sk/index.php/aktuality/425-videonavody>
2. Modul Výpožičky Knižnično-informačného systému DAWINCI v Krajskej knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove.
3. Knižnica počas korony [online] 2020. [cit. 2021-06-20] Dostupné z: <https://www.kniznica-poh.sk/index.php/kniznica-pocas-korony/302-korona>

4. Služby knižnice -podujatia. [online] 2021. [cit. 2021-06-20] Dostupné z: <https://www.kniznica-poh.sk/index.php/o-nas/sluzby-kniznice/podujatia-1>
5. Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove - Vyhodnotenie hospodárenia a činnosti organizácie za rok 2020. [online] 2021. [cit. 2021-06-20] Dostupné z: https://www.kniznica-poh.sk/images/2021/zmluvy_dokumenty/Vron_sprva_2020.pdf